

МИННО-ГЕОЛОЖКИ
УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. ИВАН РИЛСКИ“

ИЗВЕСТИЯ

ПО ХУМАНИТАРНИ И СОЦИАЛНИ НАУКИ

на МГУ „Св. Иван Рилски“

ТОМ 2 (XXII)

София, 2022

**МИННО-ГЕОЛОЖКИ УНИВЕРСИТЕТ
„Св. Иван Рилски“**

**ИЗВЕСТИЯ
ПО ХУМАНИТАРНИ И СОЦИАЛНИ НАУКИ**

Том 2 (XXII)

София, 2022

**UNIVERSITY OF MINING AND GEOLOGY
“St. Ivan Rilski”**

**P R O C E E D I N G S
IN THE HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES**

Volume 2 (XXII)

Sofia, 2022

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ НА БРОЯ

Председател: проф. д-р Йордан Иванов

Членове: доц. д-р Ваня Цолова

ст. пр. д-р Екатерина Балачева

ст. пр. Милена Първанова (отг. редактор, стилев редактор, техн. редакция и предпечат)

ст. пр. Златка Михова

ст. пр. Велислава Паничкова

Включените в настоящия брой текстове изразяват персоналното мнение на всеки отделен автор, което може да не съвпада с мнението на редакторския колектив на списание „Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“, на ИК „Св. Иван Рилски“ или на МГУ „Св. Иван Рилски“.

Сп. Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“ е включено в Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране на НАЦИД под № 4486, както и в кооперираната международна он-лайн библиографска система и услуги COBISS с ID 51444744.

ИЗВЕСТИЯ ПО ХУМАНИТАРНИ И СОЦИАЛНИ НАУКИ
НА МГУ „СВ. ИВАН РИЛСКИ“ - СОФИЯ
ТОМ 2 (XXII) / 2022 ГОДИНА
ИК „СВ. ИВАН РИЛСКИ“
ISSN 2815-3081 (print)
ISSN 2815-309X (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

I. ЮБИЛЕЙ

60 години живот, 35 посветени на университета и студентите, а всички – на спорта (проф. д-р Йордан Иванов)	5
300 години от рождението на Отец Паисий, 260 години от написването на „История Славянобългарска“ и 60 години от канонизирането на св. Паисий Хилендарски	10

II. ИЗСЛЕДВАНИЯ

Йордан Иванов Физическото възпитание, техническият прогрес и информационният бум на съвремението	45
Милена Първанова Теория и практика на превода: суфиксът – i s h в примери от английския език	49

III. ОБУЧЕНИЕ

Екатерина Балачева Обучение по специализиран испански език на преподаватели по програма „Еразъм +“	66
Милена Първанова, Марин Евгениев Приложение на обучението на преподаватели от МГУ „Св. Иван Рилски“ в модул по дидактика при планиране на семестър / проектиране на занятие	69
Велислава Паничкова Чуждоезиково обучение на преподаватели от МГУ „Св. Иван Рилски“ по технически английски език. Нов учебен комплект за нуждите на обучението	90
Златка Михова Про и анти дистанционното обучение	95

IV. ДЕБЮТ

Анна Илиева Нов свят, стари идеи.....	101
---------------------------------------	-----

V. ЕСЕ

Явор Иванов Всички в едно и всичко в един.....	105
Георги Първанов Модерни проблеми в модерни времена	108

VI. In memoriam

Христо Стоев (1973 - 2022).....	112
---------------------------------	-----

VII. КАЛЕНДАР НА ДЕЙНОСТИТЕ	116
--	------------

CONTENTS

I. ANNIVERSARY

60 Years of Life, 35 Dedicated to Students and University, and All of Them – to Sports (Prof. Dr. Yordan Ivanov).....	5
300 Years Since the Birth of Father Paisiy, 260 Years Since the Writing of <i>Istoriya Slavyanobolgarskaya</i> (“A Slavonic-Bulgarian History”), and 60 Years Since the Canonisation of St. Paisius of Hilendar	10

II. INVESTIGATIONS

Yordan Ivanov Physical Education, Technical Progress, and the Information Explosion of Our Modern Times	45
Milena Purvanova Translation Theory and Practice: the Suffix - I S H in Examples from the English Language.....	49

III. EDUCATION

Ekaterina Balacheva Training in Specialised Spanish Language of Erasmus+ Teachers	66
Milena Purvanova, Marin Evgeniev Application in Term Planning / Class Design of the Training of Trainers from the University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski” in a Module on Didactics.....	69
Velislava Panichkova Foreign Language Teaching in ESP for Trainers from the University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski”. A new Learning Set for the Purposes of Education	90
Zlatka Mihova Pro and Anti Distance Learning.....	95

IV. DEBUT

Anna Ilieva New World, Old Ideas	101
---	------------

V. ESSAY

Yavor Ivanov Everybody in One and Everything for the One	105
Georgi Purvanov Modern Issues in Modern Times	108

VI. In memoriam

Hristo Stoev (1973 – 2022).....	112
--	------------

VII. CALENDAR OF THE ACTIVITIES	116
--	------------

I. ЮБИЛЕЙ

**60 ГОДИНИ ЖИВОТ,
35 ПОСВЕТЕНИ НА УНИВЕРСИТЕТА И СТУДЕНТИТЕ,
А ВСИЧКИ – НА СПОРТА**

Неотдавна академичната спортна общност на МГУ „Св. Иван Рилски“ отбеляза

60-ГОДИШНИЯ ЮБИЛЕЙ И 35 Г. СПОРТНО-ПЕДАГОГИЧЕСКА ДЕЙНОСТ

на проф. д-р ЙОРДАН ИВАНОВ – Йоцо,

нашата уважаван колега, дългогодишен общественик, деятел и преподавател в системата на академичния спорт, университетското физическо възпитание и Български футболен съюз.

ЧЕСТИТА ЮБИЛЕЙНА ГОДИНА НА ПРОФ. Д-Р ЙОРДАН ИВАНОВ!

Проф. д-р Йордан Иванов отдава своя спортно-педагогически опит основно в любимия МГУ „Св. Иван Рилски“, където през 1988 г., спечелвайки конкурс, започва *преподавателската си кариера* в катедра „Физическо възпитание и спорт“. През 1991 г. става старши преподавател. През 2004 г. защитава докторска дисертация в НСА „Васил Левски“, а през 2006 г. е избран от СНС при ВАК за доцент по професионално направление 7.6 Спорт и научна специалност „Теория и методика на физическото възпитание и спортната тренировка“ – футбол. От 2012 г. е професор в същото направление и специалност в кат. ФВС към МГУ „Св. Иван Рилски“, София.

Ръководна длъжност в МГУ:

От 15 г. ръководи катедра „Физическо възпитание и спорт“ към МГУ. Завежда сектор „Футбол“ към същата катедра. Избиран е за директор на Хуманитарния департамент, впоследствие Департамент „Чужди езици и спорт“, през два мандата: 2006-2008 г. и 2016-2020 г. Дългогодишен член е на Научно-методичния съвет и директорския съвет при департаментa. Член е на Факултетния съвет на МЕМФ и на Академичния съвет на МГУ (от 2008 г.)

Научно-преподавателска дейност:

Проф. д-р Йордан Иванов е основен преподавател по футбол, футзал, футбол 5, футбол 7 и плажен футбол. Автор и основен лектор е на теоретико-образователния лекционен курс „Спортология и интелект“, и „Спортология на здравето“, провеждани в МГУ „Св. Иван Рилски“. Основен преподавател е по спортно усъвършенстване с групите, участващи в различни първенства и турнири на вътрешно, регионално, национално и международно ниво в системата на академичния спорт.

Изнасял е лекции по авторски курсове към ЦСДК при НСА „В. Левски“, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, ВУЗФ. Основен лектор е за обучение и квалификация на съдиите по футзал, минифутбол и плажен футбол към Зоналната съдийска комисия на БФС-София и Съдийската комисия на БФС.

Избиран е в авторитетни научни журита за хабилитации и защита на докторски дисертации към НСА, ВТУ, УНСС, ТУ, АУ, ПУ и др. Като научен ръководител и консултант е подготвил петима защитили докторанти по направление 7.6 Спорт и 1.3 Педагогика на обучението по ФВС.

В своята научно-преподавателска дейност е издал 5 монографии, 2 учебника, 2 методически ръководства и множество статии, студии и научни публикации, свързани с физическото възпитание и масовия, аматьорския и професионалния футбол.

Разработва, ръководи и реализира десетки научно-образователни и практико-приложни проекти в областта на физическото възпитание, спорта и футбола.

Обществена дейност:

Дългогодишен състезател е в системата на детско-юношеския, младежкия и мъжкия аматьорски и професионален футбол.

В продължение на два мандата (1990–1998 г.) е председател на обединението за студентски футбол към Асоциацията за студентски спорт (АУС) „Академик“. През 2003–2007 г. е председател на Съдийската комисия към Българската асоциация за университетски спорт (БАУС) и СФК „Академик-1“ и БФМФ. Бил е и член на Комисията по наука и образование към БАУС.

Понастоящем е член е на УС на АУС „Академик“ и председател на Комисията за стратегии и развитие на академичния спорт.

През 2005 г. става учредител и първи председател на ОС на Асоциацията на съдиите по футбол в България. Като член на експертна група участва в подготовката на документите за членство на БФС в конвенцията на УЕФА за обучение и организация на футболното съдийство. Той е първият номиниран за и утвърден инструктор на УЕФА за съдии по футзал и участва като лектор в 5 семинара на УЕФА. През 1999 г. е първият български съдия, номиниран да ръководи срещи от Европейското първенство за аматьори в Италия, а през периода 2000–2007 г. е първият международен съдия по футзал на България, който ръководи срещи от шампионската лига, европейските и световни квалификации по футзал.

През периода 2000–2018 г. е избран и работи като член, председател и зам.-председател на Комисията по футзал към БФС. От 2008г. досега, с малки изключения, е председател на съдийското направление по футзал и кооптиран член на СК на БФС. От 2018 г. досега е член на комисията по масов футбол (grassroots) към БФС.

Дългогодишен елитен и международен съдия, делегат и съдийски наблюдател е в системата на аматьорския и професионалния футбол. За периода 1993–2007 г. като съдия в професионалния футбол в България се изявява в близо 200 мача, а през 1997–2007 г. асистира и ръководи в „А“ ПФГ. Бил е съдия в над 1000 срещи в аматьорския футбол. Ръководил е 57 финала по футзал, мини футбол, плажен футбол и класически футбол, от които 3 на световно, 2 на европейско първенство за аматьори по футзал, финал за купата на АФЛ (1998 г.).

От 2008 г., вече 14 години, се изявява като съдийски наблюдател в системата на професионалния футбол, като два пъти е номиниран и за два суперфинала. През 2020 г. успешно завършва курс за инструктори на ФИФА за обучение по системата VAR.

Проф. д-р Йордан Иванов е вицепрезидент на Аматьорската футболна лига (АФЛ) при Българския футболен съюз.

От 2014 г. досега е главен мениджър на Националния отбор по футбол за съдии.

Като главен мениджър и треньор на представителните отбори по футбол и фудзал на МГУ „Св. Иван Рилски“ участва многократно на финали на Национални университетски шампионати и печели златните медали от 2012 до 2019 г. Балкански шампион на сродни университети е през 1995 г. и 1996 г. На Европейски турнир в гр. Енсхеде, Холандия през 1992 г. заема шесто място.

Награди и отличия:

В своята многообразна професионална и обществена дейност е награждаван с редица отличия. Удостояван е със златни значки, почетни плакети и грамоти на МОН, ММС, СФД „Академик“, АУС „Академик“, ФК „Академик“, БФС, АФЛ, ПФЛ, НСА, ОСК „Левски“ – София, УСК–МГУ, Корпорация „Развитие“, ЗС на БФС – София.

Удостоен е с почетен знак на МОН за принос в развитието на образователната компонента по ФВС във висшите училища.

През 2021 г. по случай 100-годишнината на съдийството в България е удостоен и награден с юбилейна значка, медал и специална грамота за особени заслуги в образователната и научно-приложна дейност към съдийството в България от БАСФ.

За цялостния му принос в развитието на спорта и университетското физическо възпитание е награждаван със златен медал на МГУ „Св. Иван Рилски“.

Във връзка с навършването на кръглата **60-та годишнина на проф. д-р Йордан Иванов** и на **35-та годишнина от началото на преподавателската му кариера** в МГУ „Св. Иван Рилски“, юбилярът бе поздравен от ректора проф. д-р Ивайло Копрев и удостоен с почетния знак на МГУ за принос в развитието и утвърждаването на университета (на снимката).

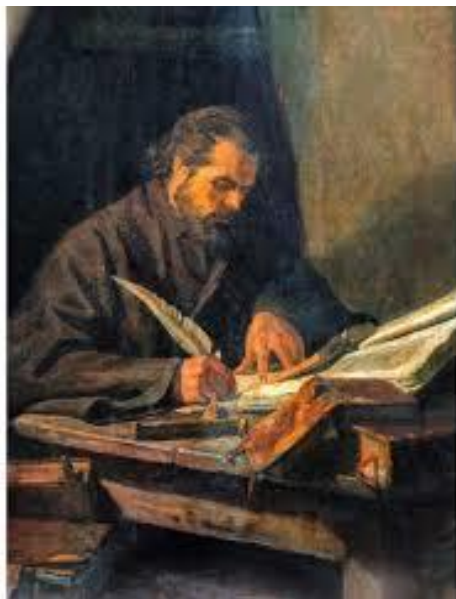
Юбилеят на нашия уважаван колега бе отбелязан с организирано тържествено честване на 25 септември 2022 г. в ресторант „Градина“ в Студентски град. На събитието присъстваха близо 100 колеги, приятели, официални гости. Проф. д-р Йордан Иванов получи поздравии от ръководителите на всички спортни катедри и департаменти по спорт във ВУ в София, от НСА „В. Левски“, от ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, от БМГК, БФС, АФЛ, СК на БФС, ЗСК - БФС, АСФБ, АУС „Академик“, ОСК „Левски“-София, ММС, ОСК „Академик“ и ГСО - София.

Честита юбилейна година на колегата и приятеля!

*Желаем ти много здраве, несекващ ентузиазъм,
устрем, борбеност, преподавателски успехи
и спортна слава на многобройните ти възпитаници
и състезатели!*

И още много споделени радостни събития!

**300 ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА ОТЕЦ ПАИСИЙ,
260 ГОДИНИ ОТ НАПИСВАНЕТО НА „ИСТОРИЯ СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА“
И 60 ГОДИНИ ОТ КАНОНИЗИРАНЕТО НА СВ. ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ**

Портрет на Паисий. Худ. Кою Денчев

През 2022 г. честваме три знаменателни юбилеи, свързани с една от най-важните личности в българската история и с един от най-тачените дейци на българското Възраждане: Паисий Хилендарски.

С признателност наричан още Отец Паисий, той е почитан като български народен будител и духовник, автор на „История славянобългарска“ (1762 г.) – труд, стойността на който е в изразените идеи за национално възраждане и освобождение на българския народ и заради който авторът е считан от мнозина учени за основоположник на българското Възраждане.

Биографични данни:

Информация за живота на Паисий основно се черпи основно от автобиографичните му бележки в „История славянобългарска“, вписванията в

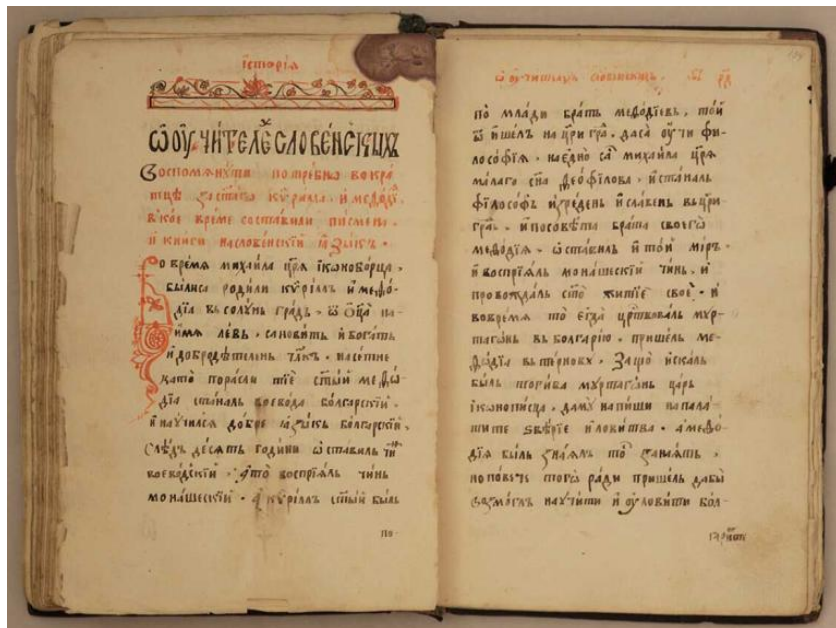
хилендарските кондики и някои писма.

Роден е през 1722 г. в Самоковската епархия със светско име Пенко или Петър.

Не получава системно образование, но през 1745 г. се замонашва в Хилендарския манастир, където по-късно става йеромонах и проигумен.

През 1758 г. пътува до Сремски Карловци (в дн. Сърбия) като таксидиот, където се запознава с исторически съчинения и средновековни източници за българската история. Същите му служат за написването на труда му „**История славянобългарска**“, завършен през 1762 г. в Зографския манастир, след като Паисий напуска Хилендарския манастир заради раздор с останалите монаси. „История“-та е значително повлияна от исторически съчинения като „Деяния церковная и гражданская“ на Цезар Бароний и „Книга историография“ на Мавро Орбини. За написването ѝ е ползвал още исторически извори от манастирските библиотеки в Атон и Сремски Карловци.

Паисий се стреми да събуди народностното съзнание на българите, да им внуши, че имат основания за високо национално самочувствие. Важни аргументи са дейността на славянските първоапостоли Константин-Кирил Философ и Методий, политическото и културното процъфтяване на средновековната българска държава и видните ѝ владетели.

Стр.1 от глава „За славянските учители“ на Паисиевата „История славянобългарска“

При обиколките си из българските земи като таксидиот носи своя исторически труд, за да бъде преписван и разпространяван сред българите. Известни са около 60 преписа на книгата, първият препис е на Софроний Врачански (1765 г.), а първото печатно издание на книгата е направено през 1844 г. под заглавие „Царственик“ след съществено редактиране от Христати Павлович.

Предполага се, че е починал през 1773 г. на път за Света гора в селището Амбелино (днес Св. Георги – квартал на Асеновград).

Истина или легенда:

Още една гледна точка за рождението, дейността, влиянието, съратниците и кончината на Паисий – на Никола Чолаков:

„Отец Паисий е роден в село Доспей, починал е в Самоков и е погребан в старите гробища на града, които бяха в двора на черковата „Св. Николай“. Това зная от баба ни Фота и майка ми Сузана, които казваха още, че баба ни придружавала дякона из Самоковско, Банско, Беровско и Струмкшко, та чак до Велес, където из градове, села и манастири проповядвали българската вяра“.

Това са думи на монахинята Евантия Алексови Сахатчи, служителка в метоха „Св. Богородица“ в гр. Самоков, които записах в дневника си на 10 октомври 1918 г. при демобилизирането ми в Самоков като войник в Първата световна война.

Монахинята Евантия е дъщеря на Сузана — сестрата на Константин Г. Фотинов, внучка на Хаджи Фота Йовчева и последна обитателка на игуменската ѝ килия в метоха. А коя е Хаджи Фота Йовчева? Тя е родена в гр. Пловдив от родители чисти българи от подбалканските градове Карлово и Калофер, омъжена за Йовчо от същия край. Овдовяла твърде млада, баща ѝ, който бил занаятчия-кожухар в Пловдив и доста състоятелен, я изпратил в Русия да се учи. Там, в Киевската лавра, получила добро образование и се покалугерила с монашеско име Теоктиста. Твърде набожна, завръщайки се в България, тя, със средствата, които събрала в Русия, построила в Самоков манастира-метох „Св. Богородица“ — най-старата културна сграда в Южна България, открила в него килийно училище за ограмотяване на девизици — първите учителки в страната, научила Фотинов на „четмо и писмо“, дала му името си и го насочила в неговия жизнен път — път на учител, журналист и възрожденец, последовател на Паисия Хилендарски в първата половина на миналия век.

При срещата в метоха с баба Евантия — и сега си спомням малкото ѝ бледо лице и живите ѝ сини очи, които светкаха под черната забрадка на челото ѝ — тя ми описа Хаджи Фота Йовчева като едра, умна, набожна, делова и смела — „мъжка жена“, не се страхувала нито от пашата, нито от гръцкия владика, с когото водила нестихваща вражда. Това потвърди и дядо ми Иван Алексов

Сахатчиев, на който Фотинов също е вуйчо, и добави, че по време на въстанието в Сърбия турците възложили на Хаджи Фота дипломатическа мисия — да отиде в Сърбия и да убеди Милош Обренович да спре бунтарството, а тя поощрила княза да разшири бунта и в България, за да дойде и в нея свободата.

Паисий Хилендарски е роден в 1722 г., а Хаджи Фота Йовчева — а 1734 г. Двамата религиозни служители, въодушевени от едни и същи мисли и идеи за събуждане на българския народ, за духовно и политическо осъзнаване в онова тъмно робство, са се опознали и дружно са бродили из голямата Самоковска епархия, за да проучват из манастирските архиви стари документи, да проповядват народу богословие и будят у него националния дух, задушен от гръцкото духовенство.

В онова време Самоковската епархия е била средище на най-добре запазена църковна дейност, а Рилският манастир— център на книжнина от старото славно минало на България. Затова гръцката патриаршия е изпращала най-дейните си (и порочни) свои владци там за насаждане „мегали идеята“ в полза на Византия. Борба срещу гръцкото духовенство е въодушевявала Паисий и Хаджи Фота, защото между тях е съществувало духовно единство. Хаджи Гюро Христович, Захари Хаджи Гюров, Захари Зограф, Гайтанджията Рикар и много други са техни последователи.

Паисий е първоапостолът на българското Възраждане. Хаджи Фота Йовчева е вдъхновителката на поп Алексей Вълкович Попович да препише в Самоков още в 1771 г. „История славянобългарска“ и внушителката на Фотинов да разпространи историята по местата, където е ходил да събира материали за написване на първата българска география. Снабдил се с историята, той уеднаквил преписа ѝ с този на Славейков в Търново и го разнасял навред из България. В своята книжовна дейност той е бил под силното влияние на Паисиевата история, за написване на която са използвани намиращите се в Атон исторически книги, донесени там от руски поклонници. Борбата за църковна независимост е продължила да се води в Самоков от Авксенти Велешки, а по-късно и от Митрополит Доситей.

Отец Паисий не е бил учен-богослов. Излязъл от недрата на народа, той е самороден мислител и борец за свободна черква и за възстановяване потъпканата историческа слава на българския народ. При такава концепция трябва да се поставят рамките на неговата жизнена деятелност. В нашата възрожденска наука акцентът на неговата заслуга е поставен в смисъла и значението на „История славянобългарска“. Това огромно дело го прави безсъмнен патриарх на нашето Възраждане, защото тази история е оказала силно въздействие върху съдбата на българския народ. Но Паисий не е само историк, а е бил и ревностен пропагандатор и учител за духовно пробуждане на народа, към който неговата душа е била изпълнена с любов и състрадание. И ако трябва да употребим по-точна дума — той е бил историк и революционер за политическа и църковна свобода на България.

Нашата възрожденска ваука установи, че Паисий Хилендарски е роден в гр.Банско и че неговите кости лежат в незнаен гроб. Пред официалната наука трябва да преклоним глава. Но аз не мога да се въздържа да не кажа, че преди 75 години (израснах в Самоков, в къщата в която е роден Фотинов, и сега съм на 90 години) съм ходил много пъти в с. Доспей и в с. Кралев дол и там съм чувал да спорят ожесточено, че Паисий е роден в едното или другото село, и ако там кажехте противното, едва ли нямаше да ви прогонят. Вярвам и си позволявам да отбележа за първи път като принос във възрожденската ни наука, че Паисий е починал и погребан в старите гробища на черквата „Св. Николая“ в Самоков, които са заличени отдавна. В тия гробища е погребана и Хаджи Фота Йовчева и всички мои роднини по майчина линия. Сега там съществува само един паметник върху гроба на дядо Доситей – първият след Освобождението български владика.

Някой може да каже: „Легенда...“. За мен изложеното не е легенда, а самата истина. Паисий не е бил сам в своя жизнен път. Това съм писал в моя двадесетгодишен научен труд: „Константин Фотинов – одухотворен продължител на делото на Паисий Хилендарски“ (...) Ще бъда щастлив, ако този труд допринесе нещо на изследователите-биографи на Паисий Хилендарски.

Паисий и зората на българското Възраждане

Съвременна гледна точка за личността и идеите на Паисий Хилендарски – на Константин Мечев:

Важни лични и обществени причини насочват мислите на Паисий към дело — през 1760—1762 г. да приведе и оформи в система всички познати му сведения и данни за средновековното българско историческо минало. Дотогава в продължение на седемнадесет години той е слушал в атонските манастири укори и нападки от страца на гръцки, сръбски и на монаси от други народности, че българите нямали своя история, че били прости и неучени че били най-изостанали от всички подчинени на Османската империя християнски балкански народи. Пристигнал в Атон от Самоковската епархия, запознат добре с миналото на Рилския манастир, където както по всичко изглежда се е и замонашил, Паисий има своите съществени възражения срещу тия несправедливи обиди. При това по времето, когато се заема със създаването на „Историята“, неговият брат Лаврентий е игумен на Хилендарския манастир — т. е. дори и от този единичен факт е било видно че българите са способни да застанат начело и да ръководят една монашеска обител, която в началото е била сръбска, но през дългите години на османското владичество е почти изцяло побългарена.

Доколко Паисий своевременно е дал отпор на гръцките хули свидетелства решението на Цариградската патриаршия само пет години след написването на „История славеноболгарская“ да закрие Охридската българска архиепископия.

Не е от съществено значение че ахрипастирите на това самостоятелно църковно тяло са били гърци — името на архиепископията е било еталон и емблема на някогашната българска държава.

Далновидността на Паисий като мислител и общественик проличава и от това, че само една година преди него (в 1761 година) немският църковен служител сред банатските българи Блазиус Клайнер пише на латински език българска история. Наистина в сравнение с безхитрозното изложение на Паисий тази история е „по-научна“. Но както поради тая причина и главно, че е била написана на латински език — тя остава извън сферата на ония културни явления, които влияят на българското социално-политическо и умствено развитие. Значението на тази история сега е културно-познавателно — най-малкото то е в несъгласие с твърдението, че българският народ е бил забравен от европейската историческа научна мисъл. Впрочем в противоречие с това гледище са и редица данни в руската историопис от XVII—XVIII в., в която споменът за България е запазен в жива и динамична форма. Достатъчно е да се припомни за т. нар. „Йоакимовска летопис“, включена в Историята на Русия от В. Н. Татищев, в която се твърди, че началото на руската книжовна просвета е поставил в края на X в. първият руски митрополит българинът Михаил.

Създаването на една систематична българска история се е налагало и поради разгрома на Чипровското въстание от 1688 година. Раната, която е била нанесена на българския народ с това въстание, завършило с погром, се е налагало да бъде лекувана и с мерки от просветно естество. Едва ли може да се постави извън контекста на това трагично събитие пътешествието на Паисий от Атон до Сремски Карловци в Австрия, където той търси източници за замисления от него български исторически компендиум. Поводът, че отива там, за да прибере имуществото на починалия манастирски брат архимандрит Герасим, е само външен. Паисий е знаел, че в Сремски Карловци има какво да прочете — и наистина там се запознава с руския превод на „Книга историография“ от дубровнишкия абат Мавро Орбини, издадена най-напред на италиански през 1601 година, а на руски — през 1722 година.

При това през XVIII в. Османската империя се намирала в състояние на непрекъснат упадък и разложение, поради което и без това безправно, българското население било подложено на притеснения и гонения. А това било добре дошло за по-добре поставената гръцка буржоазия, която се опитвала да се възползува от така създаващата се обстановка, за да наложи пред османското правителство разбирането, че в европейските предели на Империята има само „рум-милет“ (гръцки народ), правен акт на което било закриването на Охридската българска архиепископия. В българските среди осъществители на този замисъл са били гъркоманите — „отцегурателите“, както блестящо ги характеризира Паисий. Появата на този вонящ социален фермент в българското народностно тяло също е важна причина Паисий да се заеме със своята „История“. В наличието на тази колкото съглашателска, толкова и предателска

прослойка, особено в градовете, той вижда най-страшната опасност за бъдещето на българския народ. Паисий правилно преценява, че онова което в края на XIV в. със завладяването на България и през XVII в. с потурчванията са започнали османските нашествия, сега с мирни средства се опитват да довършат фанариотските владици.

В съответствие с тия условия Паисий решава да създаде не толкова научна, колкото възпитателна историческа книга. Той така трябва да подреди и изтълкува фактите от миналото ни, че да постави българската история в рамките на световното обществено и културно развитие. Тъкмо поради това той изгражда своя исторически разказ във формата на средновековна историческа хроника, като започва от деня на Сътворението и очертава събитията през годините на собствения си живот. Такъв подход е бил в съгласие с мирогледа на неговите съвременници и не по-малко с „обема“ на познанията, които е притежавал сам Паисий.

Преди да започне конкретното си историческо изложение Паисий „предпоставя“ към него две встъпителни глави. Първата, озаглавена от изследователите „Ползата от историята“, е заета от „Деяния церковния“ — монументален исторически труд на италианския кардинал Цезар Ба роний, преведен най-напред от латински на полски и от полски на руски през 1719 година. Тази важна за епохата книга Паисий е ползвал в атонските манастири и там е бил впечатлен от разсъжденията за историята на поляка Петър Скарга. В съжденията на Скарга има и резигнация, и монашеско примирение, но заедно с това и прояви на скрит — и затова действен — оптимизъм. Особено ярък е примерът с еврейското царство — заради прегрешенията на евреите пред бога то много пъти било наказвано с плен и запустение, но след това е било възстановявано. Това дава повод на Паисий да окуражи гърци и българи, че те не би трябвало да се плашат — техните царства не са пропаднали докрай. В тази надежда се съдържа необикновената социална и национална толерантност на Паисий: колкото и да осъжда гърците за натиска им срещу българите, той не забравя че културните традиции при тях — въпреки всички противоречия — са едни и същи. От участта си, породена от проблемите на местоживеенето, никой не може да се избави — длъжен е да действа в съгласие с тези проблеми.

Във второто „встъпление“ личността и възгледите на Паисий получават още по-ясен релеф. Тук той разкрива себе си като влюбен до болка в страдалния си народ, когото непрекъснато и с покоряващ патос призовава да не „забравя своя род и език“ за да е сигурен че ще оцелее и няма да пропадне без вест в историята на образованите европейски народи. И за пример пак са дадени гърците — от тях има много по-издигнати и просветени народи, но нито един грък не оставя „своя род и език“, както постъпват „отцегурателите“-българи, които се „влачат по чужди род и език“, без да имат от това какъвто и да било „прибиток“. С верните си и метафорични констатации Паисий нанася последен и окончателен удар на гърцизма в България — „История славеноболгарская“ може

с основание да се смята като начало на възрожденската българска църковна борба, която завършва с признаване на Българската екзархия през 1870 година, осем години след което е извоювана и политическата независимост на родината ни.

Според Паисий българите заслужават много по-добра участ от онази, която им готвят техните притеснители. Наистина българите са прости орачи, копачи и занаятчии, богати са „със съкоти“ (домашни животни), но въпреки това превъзхождат многократно своите духовни господари — гърците — с човешка простота, доброжелателство, незлобливост и гостоприемство. Който и да посети техния дом, той е приятен гостенин, докато „мъдрите“ и „учени“ гърци никого не приемат и не гощават. С оглед на религиозното и социалното съзнание на своите съвременници Паисий намира най-подходящи сравнения когато говори за българите и древните праведници. Всички, уточнява той, като се започне от първочовека Адам и праведния еврейски цар Давид и се стигне до Йосиф Обручник (съпругът на Богородица) — всички, които са били обичани от бога, били са „землоделатели и овчаре“. Казано с други думи, българският народ има всички основания да се надява, че участта му ще се измени в положителен смисъл, което и трябва да стане. Защото колкото и народът ни да е понавикнал да живее заедно с турците, напоследък тяхната власт не признава „никаква правда и суд“. Тази мисъл не може да се възприема инак освен като призив за активна съпротива.

Свободата би трябвало да се постигне и поради засвидетелствуването на историческите извори — че сред славянските народи най-напред българите са имали царство и държава, че те първи са се покръстили, най-напред са имали свой патриарх най-много земя те били „усвоили“ и многократно са побеждавали храбрите римляни и мъдрите гърци... Как тогава в оригиналния си предговор към „Историята“ Паисий да не призове: „Ти болгарино, не прелащай ся — знай своя род и език!“

Целта на Паисий е била да събуди народностното самочувствие на сънародниците си. И при условията на османското владичество и потисничество това се е постигнало с подробно и живо описание на българските бойни победи над гърците. В този смисъл особено показателен е обширният разказ за Търновското противогръцко въстание от края на XII в., когато без външна помощ, със собствени усилия българският цар Асен в осемгодишни кръвопролитни битки успява да унищожи триста хиляди гръцки войници и да освободи България. Аналогията между гърци и турци тук е била почти пълна и затова Търновското въстание следва да се приеме като един пра-образ и модел на бъдещата българска революция срещу азиатските завоеватели. Символ на бъдещето са виковете на развълнувания народ в Търново в началото на въстаническата борба: „Да живит Асен! Многая лета Асену, цару болгарскому!“ и изразената вяра че „укрепнет скиптра болгарская в руку Асенову“.

Кураж и надежда е вдъхвало също така и съобщението за големите победи

на хан Крум над византийския император Никифор Геник през лятото на 811 г., когато според Паисий — освен самият император — били унищожени 800 000 гръцки бойци. Заедно с това обаче Паисий не пропуска да разкаже и за ония български царе, които са били „несполучливи на война“. Той съзнава — такъв е историческият път на всички народи — че за отчаянието няма място, че едно робство никога не бива да се възприема като гибелен кръг, из който не може да се излезе.

Такъв се очертава в своята малка историческа повест Паисий — обичащ със самоотвержена преданост отечеството си, което желае да види отново независимо и свободно.

Като изследовател Паисий не блести с ученост, сам е казал, че не е учил нито риторика, нито светски науки, но като прост българин просто всичко е и написал. В хода на своя безхитростен разказ той нарича арабския халиф „кафила“, сина на император Роман Лакапин Христофор — „Христофон“, от областта „Морозвизд“ изнамира болярско име „Миробизо“, използва на едно място и диалектната форма „манастиро“, а другаде „школово“ и т. н. — но дори и с тия елементи на стила и мисленето си той още повече се слива с народа, сред който и умира, в селището Ампелино, близко до днешния Асеновград, през 1773 г. на път за Атон, завръщайки се от поредната си обиколка из България като манастирски пратеник.

А из страната той е скитал 11 години, за да разнася творбата си с настоящата молба: „Преписвайте тази история, и платете нека ви я препишат, които умеят да пишат, и я пазете да не изчезне!“ Първ преписвач на текста е бил поп Стойко Владиславов от Котел (бъдещият епископ Софроний Врачански), който от своя страна в приписката си предупреждава и проклина — открадне ли някой историята, туч и желязо да се стопят в земята, той ни векови. Когато изрича тази прокоба поп Стойко е само двадесет и шест годишен.

Желанието на Паисий словото му да се разпространи широко е било спонтанно изпълнено. До наше време са достигнали около 60 преписа и преправки на „Историята“, от които може би най-знаменитият от всички е „Царственикът“ на Христати Павловия издаден през 1844 година във формата на учебник по българска история. Няма значение че в текста свищовският учител не е означил името на Паисий — и без това уточнение „Историята“ се превръща в първото систематично пособие по отечествознание. Така духът на великия самоковец е бил удовлетворен по възможно най-подходящия и резултатен начин.

Така Паисий отбелязва края на старата и началото на новата българска литература. Като е събрал в едно всичко известно за българското средновековно минало, Паисий е начертал пътищата на бъдещето българско политическо, културно и литературно развитие. Българите са длъжни не само да достигнат, но и да надминат своето някогашно величие. Те, сред които са „просияли“ първите славянски светци, са длъжни да достигнат върховете от епохата на хан Крум, на

цар Симеон и на цар Иван Калиман, когато България се е намирала в своите естествени етнически граници. Никак не е случайност, че на няколко места в „Историята“ се говори за охридските българи, че се отбелязва героичният подвиг на убития за вярата и народността в Битоля и провъзгласен за светец младеж Ангел. За времето си този пример е означавал много, което се отнася и за убитите по същите причини в София занаятчи Георги и Николай, за посещения край град Трън св. Терапонтий, на чието лобно място израсал дъб, при който ежегодно се събирал много народ и получавал изцеление на различни болести и недъзи. Паисий разказва за този светец все едно че е бил там. Значи — българите имат свои светини, свои културни опори които не бива да забравят.

За да достигнат разсъжденията му до ония, за които са били предназначени, Паисий си служи с „български прости речи“, които са негова собствена преработка на „руските прости речи“. Все по тази причина той еднакво съзнателно и още повече несъзнателно се ползува от народните предания — например за това че цар Иван Шишман цели седем години се крил по „Искър река и покрай Витоша гора“, че в крепостта Урвич и около нея бил неговият последен бой с турците, че там неговите велможи заровили в земята своите богатства. Това също е традиция, която слива в едно историк и народ.

Чрез тия еднакво обмислени и безхитростни идейни оръжия Паисий е предпазил българите от денационализация, извършил е подвиг, равен на просветното дело на двамата солунски братя Кирил и Методий. Съпоставката се налага, защото и в двата исторически периода борбата се води срещу настъплението на гърцизма.

За своите трезви виждания и оценки Паисий с основание бива сравняван с най-великите дейци на европийския XVIII-ти просвещенски век. В неговата „История“ присъства духът на това напредничащо време. Паисий може и да не е чел (и вероятно не е познавал) европейски трудове от този тип. И за него това не е и задължително — сам той е един от създателите на тази толкова градивна в европийската история социална и културна мисловност.

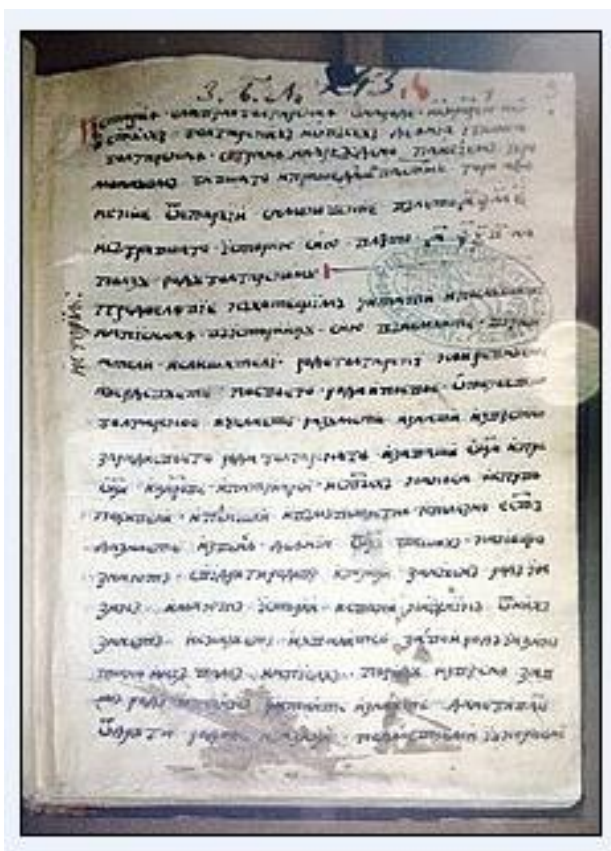
Във „втория предговор“ към изложението си Паисий през ред - през два настоява българите да не забравят „своя род и език“ — в тези два белега на народността той вижда залог за бъдещето. Впрочем в това виждане е неговото „българско просвещение“, в този призив е безсмъртието му, неговата творческа самобитност съобразно с условията, при които е работил и действал.

Самобитността на Паисий е още (както частично бе посочено) в плътната му близост до народа, от който той не се разделя и отделя. Общо взето от такъв зрителен ъгъл погледна на Паисий още през 1871 г. проф. Марин Дринов, на когото в списанието на Браилското българско книжовно дружество принадлежи първата научна статия за онзи, когото обикновено наричаме „първият български възрожденец“.

И тази оценка е справедлива за него, който „излиха“ бил „поревновал по свое отечество болгарское“, презрял своето главоболие и стомашната си болест,

за да събере в едно деянията на българските царе и на българския народ и в една епоха на тежко феодално и чуждестранно потисничество да пусне книгата си сред народа като истинска революционна прокламация. При това положение той не е можел да назове точно родното си място и затова се е ограничил само да каже, че като 23-годишен младеж пристигнал в Атон от Самоковската епархия, която през XVIII в. е била твърде обширна.

Въпреки всички възражения срещу гърци и сърби, Паисий вижда трите народа съвместно в борбата за освобождение. Особено нужен е този съюз между гърци и българи, които ако са били единни не биха станали „нижайши раби турски и до сега дне“. По този начин е можел да говори само един революционер — истински предшественик на Васил Левски.

Първа страница от оригиналния ръкопис на Паисий на „История славянобългарска“

**(...) ТУК СЪБРАХМЕ НАКРАТКО ИМЕНАТА НА БЪЛГАРСКИТЕ
СВЕТЦИ, КОЛКОТО СА ПРОСИЯЛИ ОТ БЪЛГАРСКИЯ НАРОД В
ПОСЛЕДНО ВРЕМЕ¹**

Първият е свети крал Тривелия, наречен монах Теоктист, живял в 703 г., малко след шестия вселенски събор, приел светото кръщение и през неговото царуване се кръстил целият български народ. Първото българско кръщение било при тоя свети крал Тривелия. Понеже той имал ревност и усърдие към Христа Бога; след малко време оставил кралската власт и мирската слава, съградил си голям манастир близо до Охрид и в тоя манастир приел монашески чин. Живял строг живот, завършил свято и богоугодно своя живот и се представил на Бога в тоя манастир.

2. Вторият е търновския цар, блаженият и достопамятен М и х а и л или Й о а н. Така се наричал — Михаил-Йоан. От него се повели племето и родът на българските царе до последния Шишман Йоан. Всички, които били от неговия род, се подписвали според неговото име и титла: първо писал своето име, както му е било името, след това Йоан, т.е. Йоанович. Така българските царе държали титлата и почитта на своя прародител Михаил-Йоан, от когото имали своя царски род и православната си вяра; у тях от него се почнало. После в Търново, както рекохме, тоя цар бил втори просветител на българите след цар Тривелия. В 845 г. се кръстил и чрез него Бог показал чудеса на българи. С кръст в ръката си, с молитвата си към Бога той избавил България от големия божи гняв, както се пише за него у Бароний във втората част, на лист 950. Преживял щастливо и мирно на българския престол 45 години и преминал във вечния живот.

3. Третият е светец и цар Д а в и д; оставил царството доброволно на своя брат Самоил, отишъл в манастир и приел монашески чин. И преживял свето и богоугодно за кратко време, представи се на Бога и

---

¹ На съвременен книжовен език текстът е предаден по зографския ръкопис, обнародван от проф. Йордан Иванов: И с т о р и я с л а в я н о б о л г а р с к а я , собрана и нареждана Паисием иеромонахом...Стъмки за печат то първообраза Йорд. Иванов. София, 1914.

неговите мощи били извадени нетленни и пренесени в Охрид.

4. Четвъртият е свети цар Йоан-Владимир, Ааронов син; царувал в Охрид три години, водил свет и богоугоден живот и бил убит от жена си и шурей си заради чистия си и въздържан живот и заради православната вяра. И досега неговите мощи почиват нетленни в Елбасанската страна, както се каза по-напред за него. Така от българските царе четирима са свети и богоугодни.

5. Петият е свети Йоан, търновски патриарх; живял във времето на цар Асен стари. Той го венчал на престола, както се каза по-преди. Завършил своя живот в Търново на патриаршеския престол.

6. Шестият е свети Теофилакт, евангелски тълкувател, велик черковен учител и премъдър вития. Писал на три езика книги, полезни за черквата, и много истории на гръцки, латински, български, превел много книги на български език. Велик бил с живота си и славен с учението си, бил от голяма полза и за похвала на гърците, латините и българите. Бог въздигнал на българите такъв велик светител и учител на техния род и просветил със своя живот и учение цяла България. Цар Асен и царица Мария, Асеновата съпруга, го извикали от Охрид с голяма молба и го поставили патриарх в Търново. И прекарал там много години, и красил търновския престол, и изгонил новатианската и арменската ерес от България, също и латинската от Влахия. На тоя престол свършил своя живот.

7. Седмият е свети Евтимия, търновски патриарх, ученик на свети отец Теофилакт, тъй учен, мъдър и свет с живота си, както и неговият учител. Ученик на светия учител, във всичко бил подражател на Теофилактовия живот, трудове и учение; след него бил наследник на неговия престол. Написал много книги, преработил на български език житията на светците и написал похвала на много светци. Посочвал на светогорските калугери черковния ред и много правила. Питали го за всичко и им отговарял с премъдрост. И досега в ръкописните книги се намира неговото писание [послание]. После живял при Йоан, Асеновия син, и по негова молба и настояване цар Йоан съградил много манастири в България по различни места и пустини. Той поставил в тия манастири много монаси, предавал им монашеския ред и устав и умножил много божието славословие за много места по цяла България. Бил от голяма полза за своя български род, както и неговия учител, и починал в дълбока старост на своя престол в Търново.

8. Осмият светец е Йоаким. Той също бил търновски патриарх и

имал свет и чист живот. Бил убит неправедно от цар Светослав заради персийската войска, която разбила българите. Светослав наложил на свети Йоаким това наказание, за което той не бил никак виновен. Царят го хвърлил от висока скала и той загинал мъченически.

Тия четирима свети българи патриарси имали своите мощи цели и нетленни, както е писано в книгата „Кормчия“ на петия лист.

9. Деветият светец е Климент, охридски архиепископ, велик чудотворец. И досега неговите мощи почиват непокътнати в Охрид.

10. Десетият светец е Наум. В неговия манастир, близо до Охрид, и досега светите му мощи дават изцеление и много народ отива там на поклонение.

11. Свети Еразъм.

12. Свети Ангелария.

13. Свети Сава.

Тия пет светци — Климент, Сава, Ангелария, Наум и Еразъм — живели във времето на свети Кирил и Методий. Родом българи, изучени били по елински и водели свет, славен и прочут навсякъде живот. Били в Охридската страна, живели по различни места. При тях в Охрид отишли Кирил и Методий, събрали ги. Кирил и Методий били създали славянските букви, но не могли да съчинят толкова хубави думи на славянски език и да съставят първо псалтира. Но тия пет светци им помагали много. И разпратили навсякъде, гдето се говори славянски, и събрали думи според гръцката граматика, написали, колкото думи има там, и според тия думи събрали от целия славянски език и съставили най-напред псалтира и евангелието в Охрид и Солун. Това е известно на гърците и се намира така написано в старите ръкописни гръцки отечници. И всички гръцки иконописци рисуват заедно на иконите седемте учители и ги наричат славянски учители, които извадили и съставили славянските книги. Тук заедно с тях са свети Кирил и свети Методий.

14. Свети Николай, охридски архиепископ, направил през живота си много чудеса. Явила му се пресвета Богородица и му заповядала да постави свети Иларион за епископ в Меглия, както пише в техните жития; свети Николай починал в Охрид на своя престол.

15. Свети Иларион, меглински епископ, бил велик и свет със своя живот и учение, водил голяма борба с еретиците новатиани и армени, но с божия помощ надвил и посрамил всички и ги изкоренил от своето паство. Тая ерес най-много се била умножила там, в Меглинската епархия. Говорел много на гръцките царе и ги запазил от

ересите със своето премъдро учение, както е писал пространно в неговото житие свети Евтимий, търновски патриарх. В това време цар Йоан, Асенов син, пренесъл мощите на тоя свети Иларион от Меглия в Търново. Свети Евтимия го облажава и величае с много похвали.

16. Свети Никодим, мироточец в Охридската страна, преживял и свършил своя живот. После неговите мощи били пренесени в арнаутския Белиград. И досега дават голямо изцеление и пребивават нетленни.

17. Свети Йоан Рилски прекарал в Рилската пустиня много години богоугоден и свет живот и претърпял много напасти от бесовете. И свършил своя живот в тая пустиня, и неговите мощи и досега цели и нетленни почиват в неговия манастир. От цяла България се стича народ да се поклони на мощите на светия отец Йоан. И получават голямо изцеление и душевна полза българите, които с усърдие дохождат при него и в неговата света обител на поклонение. От цялата българска слава, когато толкова големи манастири и черкви имало по-рано в България, в наше време Бог оставил единствен Рилския манастир цял да съществува чрез молитвите на светия отец Йоан. Той е от голяма полза за всички българи, затова всички българи са длъжни да го пазят и да дават милостиня на светия Рилски манастир, за да не угасне голямата българска полза и похвала, която получават от Рилския манастир чрез молитвите на светия наш отец Йоан, славния български светец.

18. Свети Гаврил Лесновски, живял в Лесновската пустиня, в Щипската епархия, много години водел постнически и свет живот и се представил на Бога.

19. Свети Прохор Пшински, прекарал в Пшинската пустиня, в Скопска епархия, богоугоден, свет и чуден живот. Имал пророчески дар и предсказвал за много неща, както обширно е писано в неговото житие. И досега от неговите свети мощи тече целебно миро.

20. Свети Йоаким Сарандаполски, пустиножител, прекарал в тая пустиня много години и свършил своя свет живот. Но отскоро неговият манастир запустял и мощите му лежат или в земята, или някъде ги пренесли калугерите, затова не е известно где се намират.

21. Свети Йоаникия Девически, живял в Девича гора, на сръбската и българската граница, в Грачанската епархия, в Бело поле. Там преживял и свършил своя живот. Неговите свети мощи и досега изпускат от гроба миро и много хора дохождат при него в Девическия

манастир за изцеление и поклонение.

За тия четирима свети преподобни наши отци Гавриил, Трохор, Йоаким и Йоаникия се говори и се намира писано в людските и мирски славословия, че са били ученици на преподобния отец Йоан Рилски. Той ги научил и просветил на свет живот и монашеско правило. Много време прекарвали в Рилската пустиня. След това светият отец Йоан ги изпратил по ония пустини да създават манастири и да събират хора, които дохождат при тях и желаят да бъдат монаси, да ги учат на монашески ред и правило. И така чрез молитвите на отец Йоан просияли като звезди тия четирима свети негови ученици. От тях започнал в България първият монашески ред и много манастири били съградени през тяхно време в България. Всички държали тяхното правило и предание, както те го били приели в началото на светия отец Йоан. Така светият рилски отец бил родоначалник на монасите в България и след него много от учениците му просияли с чудния си живот, ако и да не се намира [писано] за това и сега поради многото време, преминало в забрава без писание.

22. Светият преподобен Теодосия Търновски, ученик на свети Григорий Синаит, просиял в Сливенската гора във времето на цар Йоан, Асенов син, и патриарха Евтимий. Там царят съградил много манастири по подобие на Света гора Атонска и бил началник и наставник над всички тия манастири светият отец Теодосия Търновски. Бил родом от Търново, благороден и честен, но оставил всяко мирско пристрастие и се отдал на Бога вседушно и всесърдечно, просиял с чуден и свет живот. Така и неговите ученици много просияли със свет живот в тия манастири. Поставяли неговите ученици за търновски патриарси и много епископи из България и красели епископите си със своя чуден живот и учение. От тях бил:

23. Свети Марко, преславски митрополит. Той пренесъл мощите на преподобната наша майка Параскева от Епифат в Търново. Бил велик със светия си живот и учение и починал на своя престол в Преслав.

24. Свети преподобен отец Козма Изографски.

25. Свети преподобен отец Симон Петровски.

26. Свети преподобен отец Филотей Скитски.

Тия трима свети преподобни отци от българския род просияли в Света гора Атонска. Свети Козма преживял много години в една опасна и страшна пещера близо до Зограф, имал голям и прозорлив дар и много пъти предсказвал на братята какво ще се случи, както

пише в неговото житие. Свети Симон живял строг и свет живот на един камък в малка пещерка. И много пъти Бог му се явявал като звезда на тоя камък, гдето сега съградил манастир и се нарича Симон Петър, т.е. Симонов камък. Имал дар да изцерева и излекувал много хора от различни болести, избавил дъщерята на маджарския крал от бяс. Тоя крал му съградил манастир. Свети Филотей живял много време след това. Съградил на това място манастир и по негово име е наречен Филотей. Свети Филотей никак не вкусвал хляб, но кестените били негова храна през всичките дни в живота му. После претърпял много напасти от своите монаси, отишъл от Света гора в Едрене и там починал. Неговият брат Дионисия бил митрополит в Едрене. Така е написано в гръцкия светогорски отечник за Филотея и Дионисия, че и двамата свети мъже са били родом българи.

27. Преподобният свети Пимин приел в Изограф монашество и преживял много години в Изограф. Бил иконописец, водел свет живот, но тайно от хората. Прикривал се мъдро и изкусно пред хората. После напуснал Света гора и дошъл в Софийската епархия. През тия години турският цар дал свобода на християните да правят черкви. Тоя свети Пимин се грижел, трудел се и направил много черкви и обновил манастирите в Софийската епархия, оттам бил родом. След това обновил Черепишкия манастир край река Искър, тук и починал. След много години намерили неговите свети мощи в гроба цели и нетленни и били пренесени във Видинската епархия в Суходолския манастир. Тоя Пимин живял в 1610 г.

28. Свети Михаил Воин от село Потука, живял в Сливенската епископия, родом българин, но воювал с гърците, имал голям военен чин, бил храбър в битките и със свет живот, с молитва и меч убил страшния змей. Цар Йоан пренесъл неговите мощи от Потука в Търново, в черквата „40 мъченици“.

29. Свети Димитрия Нови в 1685 г. Живеел просто и бил човек мирянин, но Божият дух диша и пребивава там, гдето иска. Тоя светец имал няколко овци и живял при една река и скала. Насадил си малко лозе, изкопал колиба в скалата и така преживял своя живот самичък на това място. Но имал прост и свет живот и със своя прост живот угодил на Бога. Починал на това място. Там бил и погребан. После Бог открил на някои хора неговите мощи и ги пренесли в село Басарабово, близо до Свищов, Търновската епархия, и тук дават на мнозина изцеление. Така просиял в последно време тоя Димитрия в българската земя с прост живот и за простия български народ, но Бог

го прославил след смъртта му с много чудеса.

Български светци мъченици, колкото се изброяват от началото в Света гора Атонска, в манастира Зограф. Когато латините изгонили и разорили Света гора и избили много свети отци, преминали в Изограф. Там бил игумен Тома, мъж свет по живот и ревнител на благочестивата православна вяра. Той говорел на своите монаси: „Ако се боите от смъртта, скрийте се в гората, а които искат да умрат за православната вяра, последвайте ме.“ Така отишъл на кулата, с него отишли 25 души: четирима били мирски лица, още не били станали монаси; а другите избягали по горите и се скрили. Светия отец Тома изобличил много латините заради тяхната ерес. Те запалили кулата отвсякъде. Така в кулата светите отци се молели прилежно на Бога и дошъл от небето страшен глас, чуван от всички и от латините: „Радвайте се и се веселете, защото вашата награда на небесата е голяма!“ Така 25 мъченици предали своите свети души в божиите ръце. Техните начални имена са: 1) светият игумен Тома; 2) Върсунотей; 3) Кирил; 4) Михей; 5) Симон; 6) Иларион; 7) Яков; 8) Мартимиан; 9) Йов; 10) Киприан; 11) Сава; 12) Яков; 13) Козма; 14) Сергие; 15) Мина; 16) Йосиф; 17) Йоникия; 18) Павел; 19) Антония; 20) Евтимия; 21) Дометиан; 22) Партения; не написали имената на трима още. Това за изографските свети мъченици, но по това време в Света гора били избити много отци от български род и останало незаписано колко са били. Бог знае имената им и ги е записал в книгите на живота. В това време манастирите били 12, четели на български език. Тогава по килиите и скитовете живеели много български монаси. В Света гора българите били повече от гърците. И досега в манастирите, килиите и скитовете се намират стари български книги и царски грамоти. В тия времена българските царе са придавали към манастирите много села и метоси и отвсякъде дохождало на българските манастири и монаси потребното за живота. Тогава Света гора Атонска най-вече се обновила и прославила. Сега там е останал за българите само един манастир Изограф, в който пострадали тия свети 25 мъченици. С тяхната света кръв и с техните молитви той се пази за техните едноезични българи.

В град София се намират трима свети мъченици: 1) свети Георгия; 2) свети Николае; 3) свети Терапонтия. Тоя светец бил свещеник в Трън, където сега отива много народ за изцеление. Гдето турците го посекли, израсъл дъб и с неговите молитви се дава

при тоя дъб много изцеление. Така и светите Георгия и Николае пострадали от безбожните турци през Селимовото царуване; и техните свети мощи дават изцеление в тоя град София.

В 1750 г. в Битол, гдето седи турският и македонски паша, турците мъчили и посекли за християнската вяра един юноша, хубав на лице и ръст. Много го принуждавали и мъчили да се откаже от Христа, но той премъдро и смело изобличавал тяхната безбожна вяра. Битолският владика записал много негови отговори, описал на гръцки език страданията му. И показал Бог велико знамение над неговите мощи. Името му било Ангел от село Флорина. Тоя свети мъченик Ангел просиял в наше време в българската земя.

Можех да намеря толкова имена на свети мъченици, които са били от български род: имената на 29 мъченици се намериха в България. На първо време турците избили многоброен български народ по градовете заради християнската вяра, но хората поради простота и безгрижие не описали страданието им и така страданието и имената им реминали от род на род в забрава.

Също така, както по-преди се каза много пъти в тази историйца, българите от простота и безгрижие не се стараели в началото да събират и преписват житията на българските светци и черковните и архиерейски правила и деяния, но по малко места се намирали, а после погинали отдавна. И не може да се намери пространно деяние на всички български светци и царе. За някои от тях се намира обширно и известно, за някои — едва накратко из различни печатни и ръкописни истории, по малко и рядко.

Аз претърсих всички светогорски манастири, гдето има стари български книги и царски грамоти, също така и из много места из България, гдето се намират много стари български книги. Не се намери повече писано за българските царе. За някои светци има пространно житие, но тук написах накратко, колкото да ги събера всички заедно в тая кратка историйца, за да знаят всички българи колко светци имат от българския род. Тук се написаха 58, толкова се намериха.

Преписи и преправки на „История славянобългарска“ –
Свидетелство за широкото разпространение на творбата на П. Хилендарски

по М. Димитрова, Д. Господинов и Цв. Джагарова

Известни са ок. 60 ръкописни екземпляра, които се класифицират като преписи (с несъществени езикови, правописни и стилистични промени или кратки добавки) и преправки (съществени преработки, в които са пропуснати, разместени или добавени пасажки, разкази и глави).

Запазени са 49 ръкописа и 1 печатно издание – „Царственик“ на Христати Павлович от 1844. Ръкописите се съхраняват главно в библиотеки и архиви в България – в НБКМ в София (25?), в Църковно-историческия и архивен институт при Патриаршията на Българската православна църква в София (2), в НА на БАН (3), в Националния исторически музей в София (2), в Регионалния исторически музей в Стара загора (1), в Държавния архив във Велико Търново (1), в училището в Калофер (1), в музея в Банско (1), в Хилендарския манастир на Атон (3), в Зографския манастир (1), в библиотеката на Румънската академия в Букурещ (1), в библиотеката на Патриаршията на Сръбската православна църква (1), в Руската държавна библиотека в Москва (2), в Държавния исторически музей в Москва (1), в Хилендарската изследователска библиотека в Университета на щата Охайо (1).

По-важни преписи:

- Царственникъ или Исторія Болгарская която учи отъ где са Болгаре произишли, како са кралевствovali, како же царствovali и како царство свое погубили и подъ иго подпаднали. Изъ Мавробира Латинскаго, Баронія, Юанна Зонаря, Буефира французскаго, Теофана греческаго, светаго Евтимия Терновскаго, Светаго Димитрія Ростовскаго и другихъ лятописцевъ собрана“. Издание первое. *Bolgarische Geschichte*. У Будиму. Писмены Кр. Свеучилища Пештанскогъ, 1844 стр. 80. — Издаден от Христати Павлович.
- История славеноболгарская о народах и о царех и святых болгарских и о веех деяния и бития болгарская. Собрано и нареждено Паисием иеромонахом бившаго во Святои гори Афонския от епархии Самоковския. Во лето 1762, на ползу роду болгарскому. Изд. А. В. Лонгиновым по списку, принадлежащему потомственному гражданину Н. С. Тошковичу, Люблин, 1885, стр. 80. — Второ поправено издание в Записки императорското Одесского Общества истории и древностей, т. XVI, 1893, отделен отпечатък, стр. 54.
- Паисий Хилендарски. История Славяноболгарская (1762). Стъмки за издание А. Теодоров. Трем на българската словесност, свезка 1. Пловдив, 1898, стр. 126. — По второто издание на А. В. Лонгинов, с ценен увод.
- История славеноболгарская, собрана и нареждена Паисием иеромонахом в лето 1762. Стъмки за печат по първообраза Йорд. Иванов, доцент в университета. София, 1914, стр. LXVI +91. — Издава Българската академия на науките. С обширен увод, списък на преписите и преправките, пълна библиография на писаното върху Паисия до 1914 г., със 7

приложения — снимки от Зографския и Хилендарския манастир и от първообраза.

- П а с и й Хилендарски. История славяноболгарская. Първи Софрониев препис от 1765 год. С., 1972.
- Р о м а н с к и, Ст. Нов Софрониев препис на Паисиевата история от 1781 год., съпоставен с преписа от 1765 год. Издава Българската академия на науките. София, 1938, стр. XX+188.
- П а с и й Х и л е н д а р с к и. История славяноболгарская. Никифоров препис от 1772. Приготвил за печат Б. Ст. Ангелов. Издава Българската академия на науките. София, 1961.
- Рилска преправка на „История славяноболгарская“. С., 1966.

Относно ръкописите и преписите:

По традиция описанието на първата група започва с т. нар. Зографски ръкопис (наричан още препис, първообраз, автограф) от 1762 – черновата или работния екземпляр на Паисий. Неговата автентичност дълго време е подлагана на съмнения, но днес е доказано, че това е действителен Паисиев автограф. Днес той не е запазен в цялост: както в средата, така и последните глави на „История“-та са били изгубени и по-късно са били добавени в препис на библиотекаря на обителта о. Мартиниан, който е преписал текста от изданието на Лонгинов на т.нар. Тошковичев препис. От запазените днес преписи, най-стар е преписът на Историята, направен от поп Стойко, наричан Първи Софрониев (Котленски) препис (НБКМ 368). Той има голямо научно значение, понеже е най-близо по време до изгубения оригинал, който е единият от двата преписа, донесени от Паисий в българските земи, и се предполага, че малко се отклонява от него. От предполагаемия втори препис, стигнал до бълг. земи, Алекси. В. Попович през 1771 в Самоков прави свой препис, наричан Самоковски (ЦИАИ 137). От същия предполагаем втори препис е направен още един препис, наричан Музеен или Втори Самоковски препис (или Цариградски) от 80-те г. на XVIII в. (Национален исторически музей NMH, Slav. 31).

Два преписа са от 1772 – Никифоровият или Рилският (Дриновският) (Научен архив на БАН 96), писан от монах Никифор Рилски в Рилския манастир по Самоковския препис според изричната бележка на преписвача, и Жеравненският, чието местонахождение не е известно днес, но обширни извадки от него публикува Г. С. Раковски през 1860 и чрез тях популяризира в България името и делото на Паисий. Жеравненският препис вероятно също е бил много близък до преписа, донесен от о. Паисий сред българите, и стигнал до Котленско – от него са направени Първи котленски препис и Жеравненският препис. От Жеравненския препис са направени Тошковичевият препис, създаден вероятно в Русия, може би в Одеса, през 1858 от рускоговорещ скриптор, може би Мурзакевич (съхранява се в Основно училище „Христо Ботев“ в Калофер), Чертковият препис, създаден през 40-те години на XIX в. в Русия, от рускоговорещ скриптор, може би в Одеса (Държавен исторически музей в Москва, сбирка на Чертков №310), Лазаровият препис, известен и като Втори русенски (НБКМ 776), създаден през 1811 в Русе от учителя Никола Поплазаров според неговото свидетелство.

През 1781 Софроний Врачански отново преписва Историята (Втори Софрониев или Втори Котленски препис, пазен в Библиотеката на Румънската академия 438), като прави редица стилови и езикови промени в текста с цел да го доближи до народната реч. Освен това са пропуснати биографичните вести за Паисий, внесени са поправка и добавки в списъка на светците. Преписът, наречен Втори Софрониев, е в основата на цяла група източнобълг. преписи, сред които най-интересни и ранни са Кованлъшкият (НБКМ 369)), писан от Стоян Кованлъшки през 1783 в с. Кованлък (Пчелище), Великотърновско – много близък до Софрониевия от 1781, и Еленският (НБКМ 370), писан от Дойно Граматик през 1784 в Елена (в него са добавени заемки от книгата „Razgovor ugodni naroda Slovinskoga“ – „Приятен разговор на словинския народ“, 1756) от далматинския поет А. Качич-Миошич, направени са и неголеми езикови промени. „История славеноболгарская“ продължава

да се преписва и през XIX в. Първи и Втори Търновски (1842), дело на П. Р. Славейков и Хр. Драганов, като и Трети Търновски препис (1845), дело на Тодор Т. Шишков), съдържат версията на Еленския препис (НБКМ 371, 372, 376 съответно). Пак в Търново през 1842 Стоян (Стефан) Пенев Ахтар прави нов препис на Историята (Научен архив на БАН 102), който отново съдържа версията на Еленския препис.

Версията на Втория Котленски (Софрониев) препис е била в извода (антиграфа) на о. Пантелеймон Хилендарски, който създава преписа си през 1809 като таксидиот на Хилендарския манастир в Русе (преписът е известен като Първи русенски или Пантелеймонов, пази се в Хилендарския манастир №294). По изричното свидетелство в бележка на Влад Поппетков Гладичов от Габрово, Габровали, той прави препис от Пантелеймоновия отново в Русе през 1809 г. (преписът е известен още като Преображенски, днес се пази в Държавна агенция „Архиви“ в Търново, сигн. ф. 165, оп. 2, а.е. 3). Вероятно от него или от негово апограф е създаден Карловацкият (Карловецки, Карловешки) препис (пазел се е в Сремски Карловци, днес е в Белград – в библиотеката на Сръбската патриаршия №140), който пък е антиграф на Белочерковския препис, създаден през 1843 г. от 17-годишния даскал Драгия в Търновското село Горни Турчета (Мурадбейков) Бяла черква (НБКМ №1116). Версията на Карловецкия препис се съдържа и в Софийския или Академичен (Академичен) препис, направен през 40-те г. на XIX в. в Търновско (Научен архив на БАН 97); още във Венелиновския препис (пази се в архива на Юрий Венелин, ф. 49, к. 7, ед. хр. 8 в Руската държавна библиотека в Москва), който е преписан вероятно в Одеса от руски скриптор и изпратен от Васил Априлов на Венелин – негов антиграф е незапазенят днес препис на даскал Попзотов и неговите ученици, направен от Дряновски ръкопис. Близки до Отец-Пантелеймоновата версия, но и с доста разлики, са Башкойският препис (НБКМ №375), създаден през 1841 в с. Башкой (с. Башкой обичайно се идентифицира с Ново Кирсово в Бесарабия (дн. в Молдова), според друга хипотеза е създаден в Северна Добруджа, в региона на гр. Тулча, откъдето е изпратен в Министерството на просвещението на България) от поп Василий Мануилов (родом от Сливен) по ръкопис, назован от него като Хилендарски цаственик от 1820 с неизвестно местонахождение днес; Четвърти Търновски (Чехларовски препис) вероятно от първата половина на XIX в. (НБКМ №373), Бобчев препис (пазен в Национален исторически музей, София), дело на Тодор Пирдопски през 20-те или 30-те г. на XIX в.; Мердански препис (пази се в Митрополията във Велико Търново), създаден през втората половина на XIX в. (може би през 1854) в с. Мерданя, Търновско.

Най-ранната от познатите днес преправки/ преработки на „История славянобългарска“ е на Поп Пунчо, включена в неговия обемист сборник от 1796 (ръкописът се пази в НБКМ 693). По-късно е създадена т.нар. Рилската преправка или Рилска слгоба, или Рилски царственик, компилация между редакция на „История славянобългарска“ и „История во кратце о болгарском народе славенском“ на йеросхимонах Спиридон Рилски. Най-ранно свидетелство е ръкописът на монаха Паисий Николаевич Рилски, създаден през 1825 в Рилския манастир (НБКМ 775); тази „слгоба“ или компилация е позната и в други преписи. С малки промени е преписана от Поп Йоан(икий) Петкович в с. Змеево (дн. Дервент) през 1830, известна като Първа Змеевска преправка, Поп Йоанова преработка, Попйоанова преправка, Попйоанов препис (НБКМ 1113). От този ръкопис преписва монахът от Рилския манастир Харитон при престоя си в с. Змеево (т.нар. Първа Харитонова преправка, Втора Змеевска преправка, Начовски препис, Първи Харитонов (Втори змеевски) препис, Втора Змеевска преработка (НБКМ 1115). По този ръкопис монахът и още трима преписвачи правят втори препис през 1831 (Чирпанска или Геровска преработка на монаха Харитон, Геров ръкопис, Втори Харитонов (Чирпански, Геров) препис, Чирпанска преправка) (НБКМ 1114). От Втория Харитонов препис е направен Геровият препис от самия Найден Геров вероятно в гр. Пловдив през 1851 – 1853 (НБКМ, БИА, ф. 622 (Найден Геров), оп. I, а.е. 622). Поп-Йоановата версия се съдържа и в: а) Старозагорския препис от 1837 (РИМ – Стара Загора, № 6 Сз 108); б) Григоровичевия препис от 1839 или една-две години по-късно (Руска държавна библиотека в Москва, фонд 87, сбирка на Григорович, №50) – двата преписа са дело на един и същи преписвач, работил вероятно в Стара Загора; в) Свищовския препис, направен от Васил Станкович в Свищов през 1842 (частна колекция) по Фотинов препис с неизвестно нахождение днес. Версията на Рилския царственик се съдържа и в: а) Хилендарският препис (Хилендарски манастир №723) от 20-те или 30-те г. на XIX в., може би създаден в Рилския манастир (непълнен); б) Пазарджишкия (Кесариев) препис от 30-те или 40-те г. на XIX в. (след 1829) (НБКМ №1235); в)

Панагорския препис от 40-те – 50-те години на XIX в. (НБКМ №1236) – в последните два може би е преписана Поп-Иоановата версия. Близка версия до Рилския царственик, но с добавки и изменения, съдържа преписът на архим. Онуфрий Попович Хилендарски (светско име – Богдан Минков) (ок. 1790 – ок. 1865) от 40-те г. на XIX в., известен като Втора хилендарска преработка, Хилендарска преправка (Хилендарски манастир №295) – за този препис са изказани предположения, че може да е направен или в Хилендарския манастир, или в Казанлъшко-Старозагорския край. Компилация, направена от П.Р. Славейков и Христо Драганов през 1842 в Търново, между версията в Еленския препис от 1784 и версията в Рилския царственик, е преписана с нов предговор от Стоян Пенев Ахтар и Кънчо Стоянович Бакал през 1844 в Търново (Ахтарова препис-преправка, Ахтаров царственик, пазен днес в ЦИАИ №1523). Ръкописът, създаден от даскал Тодор Пирдопски през 30-те год. на XIX в. в Пирдоп (НБКМ 374), съдържа компилация на версията на Рилския царственик от 1825 и Никифоровия препис от 1772. Подобно Болградският ръкопис (Кларков препис), дело на двама или трима преписвачи, съдържа две части: версия, близка до Рилския царственик, и първоначалната версия. Създаден е между 1808 и 1839 (пази се в Хилендарската изследователска библиотека, Охайски университет, OSU, HRL № 1).

Друг тип компилация между „История славянобългарска“ и Историята на о. Спиридон се съдържа в т.нар. Първа габровска преправка или Първа габровска сглоба, ръкопис, създаден през 1832 в Габрово от Дечо Йоанов Манафов от Севлиево (НБКМ 1436). Компилация между Пасиевата История, Спиридоновата история и други източници се съдържа във Втора габровска сглоба, Габровска преправка, Габровски препис компилация, писана през 1833 в Габрово (НБКМ 1112).

След първото печатно издание на „Царственик или история българская“ (1844) от Христати Павлович, преписите намаляват. В печатното издание е използвана компилацията на П.Р. Славейков и Хр. Драганов по Първи търновски препис от 1842 и незапазен Фотинов от 1842 (по Рилския царственик). Освен този търновски царственик авторът използва и други източници – описанието на светите солунски братя Кирил и Методий следва труда на Васил Априлов „Болгарские книжници“ от 1841. И в другите части Хр. Павлович, който работи в Свищов, добавя или съкращава думи, фрази, по-големи части, избягва повторенията, заменя лексеми и някои граматични форми. Понякога Павлович разменя мястото на някои разкази в изложението, но като цяло се старае да запази същността на историческото повествование. В „Царственик“-а липсват двата предговора и послесловът на Паисиевата творба, а е добавен кратък авторски увод (стр. 3-4).

В началото на 80-те г. на XIX в. вероятно в Пирдоп Димитър П. Оджакوف, бивш участник в Българското опълчение, прави препис на печатния „Царственик“, но изоставя предговора на Хр. Павлович и прави някъде съкращения, другаде добавя, като едновременно и осъвременява езика (преписът се пази в НБКМ 1438). През 1882 в Банско Константин Ив. Чучулайн прави точен препис на печатния Царственик (ръкописът се пази в Къщата музей „Никола Вапцаров“, Банско).

Има и 4 павликянски ръкописа на бълг. език, писани с лат. по особена транскрипция и разпространявани сред българите католици. Тези ръкописи съдържат превод адаптация и преработка на печатния „Царственик“ на Христати Павлович с множество допълнения от други извори (византийски и западноевропейски), като заглавието е „Царописмо или история българска“. Известни са следните ръкописи: 1. Три тетрадки, изписани преди 1849 от Едуардо Валпа (р. 1812 гр. Торино, Италия – 1873 с. Калъчлий, Пловдивско), капуцински монах и енорийски свещеник в с. Калъчлий (дн. гр. Раковски) (НБКМ 777). Ръкописът е известен като Първа павликянска преработка/преправка; 2. Препис на Едуардо Валпа от по-стария му ръкопис (тетрадки, НБКМ 777), направен от него през 1849 в с. Калъчлий (дн. гр. Раковски) (НБКМ 1312); 3. Втора павликянска преработка/преправка се съдържа в сборник с различни текстове библейски истории, поучения и др., създаден през 1855 в Пловдив от Лаврен Кьосостоянов (НБКМ 1313); 4. Препис, направен през 1856 в Пловдив от Петър Балсамаджиев по ръкописа на дон Едуардо (НБКМ 1312) – преписът се пази в НБКМ 1314. В павликянската преработка списъкът на светците от бълг. произход е до 77 имена, а списъкът на бълг. владетели и царе – до 37; включен е разказ за второто разоряване на България и списък на тур. султани. Има доста нови подробности, свързани с отношението на преписвачите към различни исторически събития.

Преписите на Историята са предимно от източнобълг. старопланински селища – Котел, Жеравна, Елена, Търново, Габрово, Дряново, но също и от Русе, Стара Загора и околни села,

Карлово, Сопот, Самоков и Рилския манастир, Пирдоп, Пловдивско, Банско, Мокреш в Северозападна България и другаде. Последният известен е от 1882 – Втори Бански на К. Ив. Чучулайн. Калиграфски преписи на превода на П. Динеков правят ученици в различни училища в страната през ХХ в.

По-важни изследвания на и статии за „История славянобългарска“

А: по хронология (до 1962 г.) (по Цв. Джагарова, М. Димитрова, Д. Господинов)

- В. Григорович. Статии касаещи днешния славянски език. Казань. 1852, стр. 52.
- Г. С. Раковски. Няколко речи о Асеню първому, великому царю българскому и сину му Асеню второму. Белград, 1860, стр. 20—21, 42, 44—47.
- Г. С. Раковски. Българска старина, Букурещ, 1865, стр. 200—202.
- В. Ламанский. Болгарская словесность XVIII века, ЖМНПр., част СХLV, 1869, стр. 107—123.
- М. Дринов. Отец Паисий, неговото време, неговата история и учениците му. ПСп, кн. IV, 1871, стр. 3—26.
- В. А. Лонгинов. История словено-болгарская (По списку, принадлежащему потомственному почетному гражданину Н. С. Тошковичу). Люблин, 1885.
- М. Дринов. Още няколко бележки за Паисия и за неговата история. ПСп., кн. XIX—XX, 1886, стр. 134—145.
- Ив. Д. Шишманов. Паисий и Русо, Арефци, сп. «Денница», г. I, 1890, кн. 7—8, стр. 353—354.
- В. А. Лонгинов. Издание на Тошковиचेви препис. II изд. 1893.
- Б. Цонев. Новобългарската писменост преди Паисия, сп. «Български преглед», г. I, 1894, кн. VIII, стр. 80—94.
- Н. А. Начов. Забележка за Паисиевата история, ПСп, кн. XLVI, 1894, стр. 505—525.
- Н. Начов. Тошковичевия препис на Паисиевата история. Бележка. – Мисъл, 5, 1895, № 8, с. 875.
- Нейчо Д. Попов. Откъс от Цариградския препис на „История славяноболгарская“. – Български църковен преглед, 1895, № 2, 47—51; № 3, 20—26.
- П. А. Лавров. Одна из переделок Истории славяноболгарской йеромонаха Паисия, сохранившаяся в рукописи № 1731 собрания проф. Григоровича. Труды Восьмого археологического съезда в Москве, т. II, Москва, 1895, стр. 242—243/252—263.
- А. Теодоров-Балан. Към вестите за историята на О. Паисия Хилендарски, сп. «Български преглед», г. III, 1896, кн. XI, стр. 147—150.
- А. Теодоров-Балан. Котленският препис на Паисиевата история, сп. «Български преглед», т. IV, 1896, кн. XII, стр. 163.
- А. Теодоров-Балан. Кованлъшкият препис от Паисия, Българско книжовно дружество, 11, кн. LVIII, 1899, стр. 663.
- В. Н. Златарски. Към въпроса за тъй наречените „преправки“ на Паисиевата история, Периодическо списание на Българското книжовно дружество, г. IX, 1899, № 4, Браила, стр. 723—757.
- V. Jagić. Ein Document zur Biographie des bulgarischen Historikers Paysius aus dem Jahre 1761. Archiv für slavische Philologie, кн. XXI. 1900, стр. 620—621.
- В. Н. Златарски. История во кратце о болгарском народе славенском. Сочини ся и списа ся в лето 1792 Спиридоном йеромонахом, София, 1900, стр. LIII+124.
- Е. Спространов. Опис на ръкописите в библиотеката при Св. Синод на Българската православна църква в София. София, 1900.
- А. Теодоров-Балан. Кованлъшкият препис от Паисия спрямо Котленския и Тошковиचेви. – Българско книжовно дружество, 12, 1901, № 61, 144—148.
- М. Г. Попруженко. Очерки по истории возрождения болгарского народа, ЖМНПр., кн. 11, 1903, стр. 327—346.
- В. Н. Златарски. Царственикът на Христиаки Павлович, сп. «Училищен преглед», т. IX, 1906, стр.

678—693.

- Йорд. Иванов. Български старини из Македония, София, 1908, стр. 165-170; второ издание, София, 1931, стр. 623-628.
- Антон п. Стоилов. За автографа на „История славяноболгарская“. – Преглед, 1, 1908, № 6–7, 339–344.
- Боян Пенев. Паисий Хилендарски, ПСп., кн. LXXI, 1910, ст. 645-757. Второ издание, София, 1918, стр. 126. Трето издание в История на новата българска литература, том II, София, 1933, стр. 204-331.
- Б. Цонев. Опис на ръкописите и старопечатните книги в Народната библиотека в София. Т. 1. София, 1910.
- Б. Цонев. От коя книжовна школа с излязъл Паисий Хилендарски, сп.«Славянски глас», т.Х, 1912 г., кн. V-VI, стр.165-174 .
- Д. Маринов. Спомени и легенди за Отца Паисия, запазени в Света гора. Приложение на «Църковен вестник», кн. XXI, 1912, стр. 113-138.
- Йорд. Иванов. Увод към История славеноболгарская, собрана и нареждана Паисием иеромонахом в лето 1762, София, 1914, стр. V-LXVI.
- И . Д. Шишманов. Паисий и неговата епоха, Сп. БАН, кн. VIII, 1914, стр. 1-18.
- Б. Цонев. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 2. София, 1923.
- Б. Цонев. Един български книжовник от края на XVIII в. Поп Пунчо от Мокреш. – Училищен преглед, 22, 1923, № 1–3, 1–10.
- Н. В. Златарски. Отец Паисий, Българска историческа библиотека, год. 1, 1928, т.1, стр. 11-18.
- Б. Цонев. Един павликански ръкопис от втората половина на XVIII в. – В: Годишник на Софийския университет, Историко-филологически факултет, т. 25. София, 1929.
- Н. Филипов. Паисий Хилендарски. Библиотека «Български писатели». Под ред. на проф. М. Арнаудов. Том I, 1929, стр. 1-31.
- Йорд. Иванов. Ново известие за Паисиевия брат Лаврентия, в. «Мир», гл. XL, 1934, бр. 10 232.
- Ив . Снегаров. Един препис на Паисиевата история в Преображенския манастир. – Македонски преглед, 1942/43, № 2.
- Г. Бакалов. Делото на Паисий. Избрани исторически произведения, София, 1960, стр. 33-37.
- Йорд. Трифонов. Кралевдолски Паисовци и вярването за техни роднински връзки с Отца Паисия Хилендарски, СпБАН, кн. LVI, 1937, стр. 89-139. Тук са разгледани споровете за родното място на Паисия и е приведена главната част от литературата, която възниква в последните години по този въпрос.
- Йорд. Иванов. Родното място на Отца Паисия се установява. Край на един продължителен спор, в. «Зора», г. XIX, 1938, бр. 5591.
- Йорд. Иванов. Родът на Отца Паисия, в. «Зора», г. XIX, 1938, бр. 5596.
- Ст. Романски. Увод към Нов Софрониев препис на Паисиевата история от 1781 г., София, 1938, стр. V-XX.
- Arturo Cronia. Il «Regno degli slavi» di Mauro Orbini (1601) e la «Istorija slavenobol garckaja» del monaco Paisi (1762), сп. Bulgaria, г. I, 1939, кн. 1- 2, стр. 45-59; кн. 3, стр. 139-152.
- Юрд. Трифонов. Зографската българска история, Сп. на БАН, 1940, № 15, стр. 1-66.
- Н. С. Державин. Паисий Хилендарски и его «История славеноболгарская», 1762 г. Сборник статей и исследований в области славянской филологии. Издательство Академии наук СССР, Москва - Ленинград, 1941, стр. 63-124.
- Иван Снегаров. Един препис на Паисиевата история в Преображенския манастир. – Македонски преглед, 13, 1942/43, № 2, 85–124.
- В. Велчев. Отец Паисий Хилендарски и Цезар Бароний. Принос към изследване изворите на Паисиевата история, София, 1943.
- Ж. Натан. Българското възраждане, София, 1946.
- Хр. Гандев. Към идейния разбор на Паисиевата история, сп. «Исторически преглед», 1946, кн. 3, стр. 264-275.
- Т. Павлов. Велики исторически завети (Встъпително слово на Паисиевата сесия на БАН), в. «Литературен фронт», бр. 3 от 15 януари 1953.

- Т. Павлов. Безсмъртното дело на Паисий Хилендарски, сп. «Истор. преглед», IX, 1953, кн. 1.
- Д. Косев. Лекции по нова българска история, София, 1951, стр. 22-27.
- Д. Косев. Паисий Хилендарски и българското националноосвободително движение, сп. «Истор. преглед», 1953, кн. 1.
- Ем. Георгиев. Паисий Хилендарски и началото на българското възраждане, сп. «Философска мисъл», г. IX, 1953, кн. 4, стр. 71-92.
- П. Динев. Паисий Хилендарски в развитието на българската литература. Известия на Института за бълг. литература. II, 1954, стр. 49-66.
- R. Picchio. Gli «Annali» del Baronio-Skarga e la «Storia» di Paisis Hilendarski. Ricerche slavistiche, Roma, 1954, v. III, p. 211-233.
- История на България, т. I, София, 1954, стр. 306-308.
- История Болгарии, т. I, Москва, 1954, стр. 242-243.
- В. Велчев. За началото на новата българска литература, Известия на Института за бълг. литература, 1956 г., IV, 296-300.
- В. Велчев. Неизвестен последовател на Паисий Хилендарски, сп. «Език и литература», 1956, кн. 6, стр. 446-458.
- Г. Грозев. Мирогледът на Паисий. История на българската философия, ч. I, София, 1957, стр. 39-43.
- Б. Ст. Ангелов. Преписи на Паисиевата история, Известия на Института за бълг. литература, VII, 1958, стр. 299-307.
- R. Picchio. La «Historia slavénobolgarskaja» sullo sfondo linguisticoculturale della Slavia ortodossa. Ricerche Slavistiche, Roma, 1958, v. VI, p. 103-118.
- Вл. Топенчаров. Портретът на Паисий, София, 1959, II изд., 1961
- М. Стоянов. Българска павликянска история. Преработка на Паисиевата «История славеноболгарская». Известия на Нар. библиотека «В. Коларов» за 1957-1958 г., София, 1959, стр. 267-303.
- Вл. Топенчаров. Мисли за Паисий, сп. «Език и литература», XV, 1960, кн. I, стр. 3-18.
- М. Стоянов. Българска павликянска история. Преработка на Паисиевата „История славяноболгарская” – „Царственик” на Христати Павлович. – Известия на НБ „В. Коларов” за 1957–1958 г. София, 1959, 267–304.
- Ем. Георгиев. Паисий Хилендарски и идеологическите и литературни течения на неговата епоха, сп. «Лит. мисъл», VI, 1960, кн. 5.
- М. Арнаудов. Паисий Хилендарски - личност, дело, епоха, София, 1960.
- Маньо Стоянов. Продължената Паисиева история. – Народна култура, 4, № 11, 12 март 1960, с. 6.
- Б. Ст. Ангелов. Проучвания върху «История Славеноболгарская», Известия на Института за бълг. литература, X, 1961, стр.101-146.
- Б. Ст. Ангелов. Увод към «История славеноболгарская», Никифоров препис от 1779 г., София, 1961.
- Г. К. Венедиктов. За един нов препис на „История славеноболгарская” от Паисий Хилендарски. – Български език, XII, 1962, № 6, 518–520.
- Б. Ст. Ангелов. Родното място на Паисий, сп. «Лит. мисъл», VI, 1962, кн. 2.
- Д. Косев. Паисий Хилендарски, неговата епоха и идеология, Списание на БАН, VII, 1962, кн. 3.
- James Clarke. The Known and Unknown Paissiy. – American Bulgarian Review 1962, № 2, 12–17.
- М. Стоянов. Преписи на Паисиевата „История славяноболгарская”. – В: Паисий Хилендарски и неговата епоха (1762-1962). Сборник от изследвания по случай 200-годишнината от „История славяноболгарска”. София, 1962, 557 – 596.
- П. Динев. Два века «История славеноболгарская», сп. «Септември», XV, 1962, кн. 12.
- Паисий Хилендарски и неговата епоха (1762-1969). Сборник от изследвания по случай 200-годишнината на «История славеноболгарская». Издателство на БАН, София, 1962. - Съдържа изследвания от Д. Косев, Хр. Христов, В. Паскалева, Стр. Димитров, В. Мутафчиева, Б. Цветкова, Ем. Георгиев, Н. Драгова, Ел. Георгиева, А. Киряков, Ал. Милев, Ив. Снегаров, Н. Тодоров, А. Василев, М. Стоянов, М. Ковачев, В. Трайков и Ив. Дуйчев.

Б: нови изследвания - по азбучен ред (от 1963 г.) (по М. Димитрова, Д. Господинов)

- Ангелов 1966: Ангелов, Б. Рилска преправка на "История славяноболгарская". София, 1966.
- Ангелов 1968: Ангелов, Б. Хилендарската преправка на "История славяноболгарская" (Характеристика). – Известия на българското историческо дружество, 26, 1968, 299–309.
- Атанасов 2013: Атанасов, Д. „История славянобългарска“ като средновековие, Ренесанс и Просвещение - Научни трудове, 50, 1, А, 2012, Пловдив, 2013, с. 112-113. ISSN 0861-0029
- Паисий Хилендарски. "История славянобългарска" 1762. Белова. София, 2004.
- Банков 1980: Банков, Т. За първата преправка на „История славяноболгарская“ от Паисий Хилендарски. – Език и л-ра, 1980, № 1.
- Богдановић 1978: Богдановић, Д. Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара. Београд, 1978.
- Велинова и Вутова 2013: Велинова, Вася и Нина Вутова. Опис на ръкописите старопечатните, редките и ценните издания в Националния исторически музей. т. 1. Славянски ръкописи, кирилски печатни книги и периодични издания. София, Национален исторически музей, 2013.
- Венедиктов 1990: Венедиктов, Г. К. Неизвестен препис на «История славяноболгарская» на Паисий Хилендарски. – Българистични студии. София, 1990.
- Давидов 1973: Давидов, А. Неизвестен препис на Паисиевата история от втората половина на ХVХ в. – В: Юбилеен сборник в чест на 10-годишнината на Университета. Т. I, В. Търново, 1973, с. 41-80.
- Давидов 1973: Давидов, А. Новооткрит препис на Паисиевата история (в с. Мерданя, Великотърновски окръг). – Учителско дело, № 24, 19 юни 1973, с. 8.
- Давидов 1975: Давидов, А. Мерданският препис на Паисиевата история от втората половина на ХIХ в. – Български език, XXV, 1975, № 6, 499-512.
- Деянова 2013: Деянова, М. Вторият самоковски препис на „История славянобългарска“ е изработен в Самоков. Ongal.net 5/5 (2013): 51-55
<http://www.spisanie.ongal.net/broi5/3Deyanova.pdf>
- Димитрова 2011: Димитрова, М. Пантелеймоновият препис на Паисиевата „История славяноболгарская“: между установените истини и бъдещите задачи. – В: Найда Иванова и др. (съст.). Истина, мистификация, лъжа в славянските езици, литератури и култури. Сборник с доклади от Десетите национални славистични четения, посветени на 90-годишнината от рождението на проф. Светомир Иванчев, 22-24 април 2010. Софийски университет "Св. Климент Охридски". Факултет по славянски филологии). София: Лектура, 2011, 233-241.
- Димитрова 2012: Димитрова, М. Три прелиса на „История славянобългарска“: Пантелеймонов, Гладичов и Карловецки. – В: История славянобългарска 1762-2012. Научни хоризонти на четвърт хилядолетието. Съст. Н. Драгова и Е. Тачева. София, 2012, стр. 89-101.
- Димитрова и Пеев 2012: Димитрова, М., Пеев, Д. Из историята на историята – прелиси и преработки на Паисиевия текст. В: Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Филологически факултет. Т. 50, №1, А, 2012. Пловдив, с. 50 – 72. Динеков 1963: Динеков, П. Първообраз, прелиси и преправки на Паисиевата история – В: Паисий Хилендарски. Славянобългарска история. Издава се за 200-год. от написването ѝ. София, 1963, 131–138.
- Драгова 2003: Драгова, Н. Новообявеният препис на История славянобългарска – експониран в Гербовата зала на Президентството. – В: Изследвания в чест на проф. Веселин Трайков. Институт по балканистика. Институт по история. Институт за проучване на Югоизточна Европа (Studia balcanica, 24). София, 2003, 53-62.
- Драгова 2004: Драгова, Н. Прелисът на „История славянобългарска“ в Националния исторически музей. – В: Паисий Хилендарски. История славянобългарска 1762. Белова. София, 2004, 18-40.

- Драгова 2005: Драгова, Н. Софрониевият учебников вариант на „История славянобългарска“. – В: Класика и литературна история. В памет на Любомир Стаматов. Благоевград, 2005, 125-160.
- Жерев 1969: Жерев, Стоян. Езикът на втория Софрониев препис на "История славянобългарска" от 1781 г. в сравнение с първия (1765 г.) – Български език, 19, 1969, № 2, 122–137.
- Иванов 1972: Иванов, Г. Неизвестна преправка на Паисиевата история. – В: Паисий Хилендарски (1762-1972). София, 1972.
- Иванова 2000: Иванова, Н. Андрия Качич Миошич и Еленският препис на Паисиевата история от 1784 г. (Стилистични и езикови трансформации). – В: Българи и хървати през вековете. Андрия Качич Миошич и българите. София, 2000, 99–108.
- ИС 2012: Паисий Хилендарски. История славянобългарска. Критическо издание с превод и коментар. Текста подготвиха за печат Д. Пеев, М. Димитрова, П. Петков. Превод Д. Пеев. Славянобългарска Зографска обител, Света гора, Атон.
- Караджова 1997: Караджова, Д. Два нови преписа на Паисиевата „История славянобългарска“. – Балканистичен форум, 6, 1997, № 3, 238–243.
- Караджова 2012: Караджова, Д. Чирпанска преработка на Паисиевата история. Монах Харитон и Неговите ученици. – В: Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Филологически факултет. Том 50, № 1, А, 2012. Пловдив, с. 32 – 49.
- Караджова 2012а: Караджова, Д. Влад Попетков Гладичов – жизнен път и книжовно дело. – В: История славянобългарска. Гладичов препис. Изследване и текст. София, Бolid-инс, 2012, с. 19-40.
- Караджова 2012б: Караджова, Д. Гладичов препис на „История славянобългарска“. Палеографско описание. – В: История славянобългарска. Гладичов препис. Изследване и текст. София, Бolid-инс, 2012, с. 67-77.
- Караджова 2012в: Караджова, Д. Кесариев ли е Пазарджишкият препис на Паисиевата история? Палеографска атрибуция. – В: История славянобългарска (1762-2012). Научни хоризонти на четвърт хилядолетието. Състав. Н. Драгова и Ел. Тачева. София, Бolid-инс, 2012, с. 66-88.
- Караджова 2012г: Караджова, Д., състав. и отг. ред. История славянобългарска. Гладичов препис. Изследване и текст. София, Бolid-инс, 2012.
- Каталог 2008: 250 години История славянобългарска от Паисий Хилендарски /Каталог на изложба/. Ред. кол.: Б. Христова – отг. ред., Ел. Мусакова, Е. Узунова, Б. Минчева, Р. Тодорова. София, 2008.
- Кодов 1969: Кодов, Христо. Опис на славянските ръкописи в библиотеката на БАН. София, 1969.
- Кодов и Стоянов 1964: Кодов, Хр. и М. Стоянов. Опис на славянските ръкописи в Софийската народната библиотека. София, 1964.
- Кръстев, Иванова 2004: Паисий Хилендарски. История славянобългарска. Самоковски препис от 1771 г. Фототипно издание с предговор от Ангел Кръстев и Цветана Иванова. София: Сдружение Демократична мрежа, Сдружение България 681, 2004.
- Кръстева 2012: Кръстева, М. Геров препис на „История славянобългарска“ (Пловдив, между 1851 - 1853). Фототипен текст и изследване. Пловдив, 2012.
- Кръстева 2013: Втора Харитонова преправка на „История славянобългарска“. Автор на студията Мила Кръстева. Превод на студията на руски език Атанаска Тошева. Превод на студията на английски език Петя Пейчева. Научен консултант Антоанета Джельова. Художник Христо Гочев. Пловдив, Жанет-45, 2013. ISBN 978-619-186-116-3.
- Кръстева 2014: Кръстева, М. Пол-Иоанова преправка на „История славянобългарска“: академични (хипо)тези. – В: Сб. Материали III Міжнародного науково-методичного семінару з болгарської мови, літератури, культури та історії (15 – 16 травня 2014 р). Збірник тез. Бердянск, БДПУ, 2014, с. 164 – 167.
- Кръстева 2015: Първа Харитонова преправка на „История славянобългарска“ (Змеево, 1831). Първо фототипно издание. Пловдив, 2015.
- Кръстева, М. и др. Рилска преправка на „История славянобългарска“. Фототипно издание на оригиналния текст. Преводи и издания. Съст. и научен ред. Мила Кръстева, научно изследване: Мила Кръстева, превод/бележки, индекс: Атанаска Ташева, превод: Антоанета Джельова, прев. Атанаска Тошева, прев. Милена Кацарска. Пловдив, 2018.

- Куршумова 2014: Куршумова, М. Поп-Йоановият препис на „История славянобългарска“ като част от текстовото семейство на Рилската преправка (лексикално-семантични съпоставки – електронно списание Liternet, 17.08.2014, № 8 (177) <http://liternet.bg/publish30/mariana-kurshumova/pop-joanov-prepis.htm> , ISSN 1312-2282.
- Куршумова, М. и др. Поп-Йоанова преправка на «История славянобългарска». Фототипно издание на оригиналния текст, преводи, изследвания. Пловдив, 2018.
- Матеич 1983: Матеич, Пр. Към въпроса за автографите на Паисий Хилендарски. – Литературознание и фолклористика. В чест на 70-годишнината на проф. Петър Динеков. София, 1983, 253-257.
- Ненова 2009: Ненова, Л. Чертковият препис на Паисиевата „История славянобългарска“. – В: Научно трудове на Пловдивския университет. Филология. Т. 47. Кн. 1. Пловдив, 2009, 121-130.
- Ненова 2012: Ненова, Л. Някои лексикални особености на Чертковия препис на „История славянобългарска“. – В: История славянобългарска 1762-2012. Научни хоризонти на четвърт хилядолетието. Съст. Н. Драгова и Е. Тачева. София, 2012, 113-121.
- Ненова 2013: Ненова, Л. Данни за св. Димитър Басарбовски в „История славянобългарска“ на св. Паисий Хилендарски (Текстологически преглед). – Старобългарска литература 47, 2013, с. 377-390. Виж онлайн
- Николова-Хюстън 2012: Николова-Хюстън, Т. От Болград до Охайо (По следите на Болградския сборник от Хилендарския научен център). – За Буквите : Кирило-методиевски вестник 34, 2012, бр. 38, с. 17.
- Пандурски 1963: Пандурски, Васил Ив. Самоковският препис от 1771 г. на Паисиевата история, съхраняван в Църковния музей при Св. Синод. – Църковен вестник, 64, № 45–46, 15 февр. 1963, 15–17.
- Пандурски 1972: Пандурски, В. Нов търновски препис-преправка на Паисиевата "История славянобългарска" от 1844 г., съхраняван в Църковния историко-археологически музей в София. – Духовна култура, бр. 12, 1972, с. 56-63.
- Пеев 2012: Пеев, Д. „История славянобългарска“ – география на преписите в миналото и днес. – В: „История славянобългарска“ 1762 – 2012. Научни хоризонти на четвърт хилядолетието. Съст. Н. Драгова, Е. Тачева. С., 2012, 58-65.
- Перчеклийски 2013: Перчеклийски, Л. Ахтаровият царственик от 1844 година. Текст и изследване. Бюлид-Инс, София, 2013.
- Радев 1989: Радев, Ив. Белочерковският препис на „История славянобългарска“ и нейният автор. – Исторически преглед, 1989, кн. 1, 72-81.
- Радев 2008: Радев, Ив. Летописецът Драгия Ненов. Белочерковски препис на „История славянобългарска“. – В: Литература и култура на Възраждането. Велико Търново, 2008, 82–90. (първоначално публикувана в Исторически преглед 1989, №1)
- Радев 2012: Радев, И. Отец Паисий Хилендарски. Контекст и отгласи от личността и делото му. София: Акад. изд. „Проф. Марин Дринов“, 2012, 308-317.
- Радев 2012а: Радев, Ив. Паисий Хилендарски и Търновският край. Велико Търново, Абагар, 2012.
- Радев 2013: Радев, И. За т.нар. Втори самоковски препис и неговия автор. Ongal.net 5/5 (2013): 44-50. http://www.spisanie.ongal.net/broi5/2Radev_iv.pdf
- Радева 2012: Радева, Н. Белочерковският препис на „История славянобългарска“ и процесите в книжовния български език. – Език и литература, 2012, кн. 3-4, 66-84.
- Радева 2013: Радева, Н. От езика на „История славянобългарска“ към езика на нейните преписи. Част I. В. Търново: Унив. изд. „Св. св. Кирил и Методий“, 2013, 64-79.
- Райков 1973: Райков, Б. Паисий Хилендарски. История славянобългарска. Първи Софрониев препис от 1765 г. Юбилейно фототипно издание, посветено на 250-годишнината от рождението на Паисий Хилендарски. София: Наука и изкуство, 1972.
- Райков 1989: Райков, Б. Паисиевият ръкопис на „История славянобългарска“ 1762. Т. 1-2. София, Наука и изкуство, 1989.

- Стоянов и Кодов 1964: Стоянов, М., Хр. Кодов. Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. Т. 4. София: Народна библиотека „Кирил и Методий“, 1964, с. 448 – 450.
- Стоянов и Кодов 1964а: Стоянов, Маньо и Христо Кодов. Опис на ръкописните и старопечатните книги на Народната библиотека в София. Свит. 3, Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. София, 1964.
- Стоянов и Кодов 1971: М. Стоянов и Хр. Кодов. Опис на ръкописите и старопечатните книги на Народната библиотека в София. Т. 4, Опис на славянските ръкописи в Софийската народна библиотека. София, 1971.
- Тодоров 1967: Тодоров, Ил. Към въпроса за първообраза на Паисиевата история. – Български език, 17, 1967, № 1, 3-12.
- Тодоров 1971: Тодоров, Ил. Въпросът за критическото издание на «История славеноболгарская». – Литературна мисъл, 15, 1971, № 4, 93-109.
- Тодоров 1981: Тодоров, Ил. Жеравненският препис на «История славеноболгарская». – Известия на Народната библиотека «Кирил и Методий». Т. 16 (22), София, 1981, 19–59.
- Тодоров 1982: Тодоров, И. Разпространение и въздействие на „История славянобългарска“ през Възраждането. – В: Първи международен конгрес по българистика. Доклади. Т. 1. Част 4. Социални и революционни движения в България. Кн. 1. Националноосвободителни движения XV-XVIII в. София: Изд. на БАН, 1982, 40-50.
- Тодоров 1983: Тодоров, Ил. За реконструкцията на един изчезнал препис на Паисиевата История. – В: Литературознание и фолклористика. В чест на 70-годишнината на проф. Петър Динеков. София, 1983, 265-271.
- Тодоров 1985: Тодоров, Илия. Неизвестен препис на Паисиевата история в Хилендарския манастир. – Старобългарска литература, XVIII, 1985, 193 – 203.
- Тодоров 1991: Тодоров, Ил. Едиционнo-текстологически проблеми на Паисиевата История славеноболгарская. – В: Problemy edytorskie literature słowiańskich. Wrocław, 1991, 223–234.
- Харалампиев 1973: Харалампиев, Ив. Наблюдения върху морфологичните особености на Гладичовия препис на «История славянобългарска». – В: Студентски изследвания. Т. 2. Велико Търново, 1973, 17–28.
- Харалампиев 1978: Харалампиев, Ив. Още за книжовника Влад Гладичов и за неговия препис на Паисиевата история. – Език и литература, 1978, № 5, 54–63 (препечатано във По вековните пътеки на българския език. София, 2006, 279–290).
- Харалампиев 2012: Харалампиев, Ив. Текстологични и езикови наблюдения над Гладичовия препис на Паисиевата история. – В: История славянобългарска. Гладичов препис. Изследване и текст. Състав. Д. Караджова. София, Бolid-инс, 2012, с. 78-102.
- Христова 1998: Христова, Б. Цариградският препис на „История славянобългарска“. – Във: Възрожденският текст. Прочити на литературата и културата на Българското възраждане (в чест на 70-годишнината на проф. Дочо Леков). София, 1998, 367–370.
- Columbus 1973: Columbus, Fr. A modern Bulgarian Grammatical System in Sofronij's Second Copy of the "Istorija Slavenobolgarskaja". – Linguistique Balkanique, 1973, № 2.
- Matejic and Thomas 1992: Matejic, Pr., H. Thomas. Catalog Manuscripts on Microform of the Hilandar Research Library (The Ohio State University). Vol. I–II, Columbus, Ohio, 1992.
- ...
- Летопис славянобългар. Кесариевият препис на История славянобългарска [Предг., ред. и бел. Иван Радев]. В. Търново, Абагар, 2012. 296 с. с факс. Велико Търново 2012.

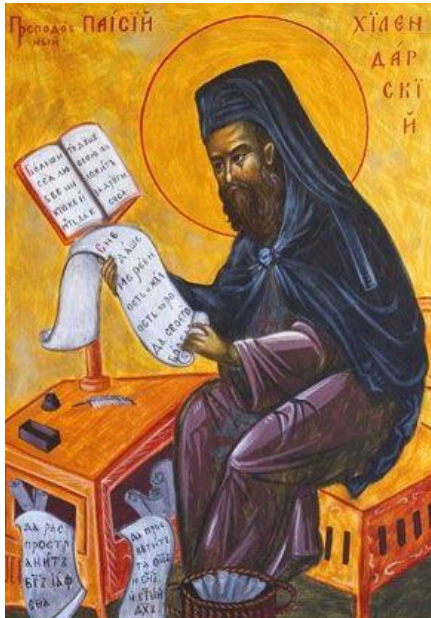
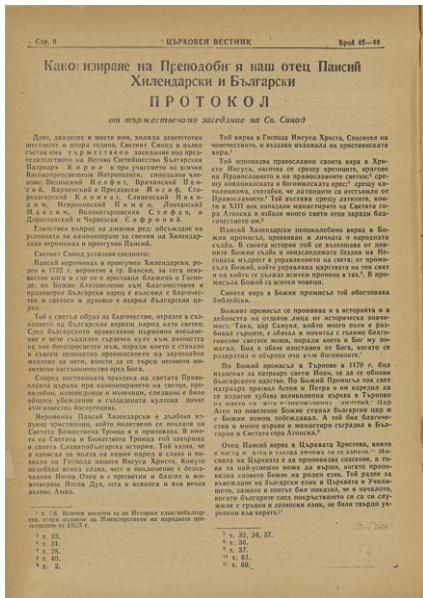
60 г. от канонизацията на св. Паисий Хилендарски

Преди 60 г., на 26 юни 1962 г., и точно 200 години след написването на „История славянобългарска“, с писмен акт на Светия Синод на Българската православна църква йеромонах Паисий Хилендарски е канонизиран за светец.

Денят и годината на смъртта на този виден наш равноапостол и народен будител са неизвестни, поради което паметта му се празнува на неговия имен ден - 19 юни, когато се чества преподобни Паисий Велики.

Почитаме св. Паисий Хилендарски, който със своята забележителна „История славянобългарска“ вдъхва народностно съзнание и сили у българския народ под османско робство и църковна гръцка зависимост и поставя началото на Българското възраждане и на процеса на формиране на националното ни самосъзнание като българи и нация.

Протокол от тържественото заседание на Св. Синод за канонизацията на св. Паисий Хилендарски от 26 юни 1926 г.

Икона на преп. Паисий Хилендарски от Мартин Митов (източник: <http://martin.mitov.org/biblioteka/paisii.html>)

Паисий Хилендарски в съвременното визуално пространство:

→ В центъра на гр. Банско се издига паметникът на Паисий Хилендарски, дело на българския скулптор Стойчо Тодоров. Завършен е през 1976 г. Има предположения, че около мястото, на което е построен паметникът, се е намирал родният дом на Паисий. Паметникът представя автора на „История славянобългарска“, стоящ в цял ръст на фона на няколко големи страници от своята прословута книга.

→ В Банско се намира още един исторически обект, посветен на паметта на светеца – музей-мемориал на Паисий Хилендарски, наречен също Духовен исторически център „Св. Паисий Хилендарски“. Открит е през 2008 г. в чест на неговото велико дело. Музеят е построен на мястото, където се е намирал бащиният дом на Паисий. Посетителите на мемориала могат да разгледат и автентично копие на килията на монаха Паисий в Хилендарския манастир, където той е живял и писал „История славянобългарска“.

→ От 5 юли 1999 г. БНБ пуска в банкнота от 2 лева с лика на Паисий Хилендарски на лицевата страна. На гърба на банкнотата е факсимиле от произведението му „История славянобългарска“. Нова емисия на банкнотата е пусната през 2005 г. През 2018 г. е заменена от монета, но банкнотата продължава да е платежно средство до 1 януари 2021 г., когато и двете емисии са извадени от обращение.

Отпечатък в съвременната интелектуална сфера:

→ С постановление на правителството от 28 юли 2000 г. се определя годишна Държавна награда „Св. Паисий Хилендарски“, която се присъжда за стимулиране на български творци и изпълнители на произведения, свързани с българската история и традиции.

→ Пловдивският университет носи името на светеца.

→ Софийската математическа гимназия и множество други училища в България също са наречени на негово име.

→ Иван Вазов посвещава одата „Паисий“, включена в цикъла от 12 оди „Епопея на забравените“.

*„...и вдигна тез листи, и викна високо:
„От днеска нататък българският род
история има и става народ!“...*

*...че и ний сме дали нещо на светът
и на вси Словене книга да четът;
и кога му викат: „Българину!“ бесно,
той да се гордее с това име честно...*

*...А тоя беше учен, философ велик
и не се срамеше от своя език
и кога нямаше кого да надвива,
той пишеше книги, за да си почива.
Четете и знайте, що съм аз писал,
от много сказанья и книги събрал,
четете, о, братя, да ви се не смеят
и вам чужденците да не се гордеят...
На ви мойта книга, тя е вам завет..."*

*...Тъй мълвеше преди сто и двацет годин
тоз див Светогорец - за рая негоден,
и фърляше тайно през мрака тогаз
най-първата искра в народната сваяст.*

Иван Вазов, из поемата „Паисий“ от „Епопея на забравените“

→ Модерната мъдрост на Паисий в „История“-та му:

- *От само себе си не можем да станем мъдри.*
- *Четете и знайте, за да не бивате подигравани и укорявани от други племена и народи.*
- *Чети историята, и като познаеш от нея суетата на тоя свят, научи се да го презираш.*

ИЗТОЧНИЦИ:

Вазов, Ив. Паисий. В: Стихотворения. Цв. Джагарова (ред.), София:Български писател, 1977, стр. 75-78.

Димитрова, М., Д. Господинов. Преписи и преправки на „История славянобългарска“. В: Енциклопедия „Българско Възраждане. Литература периодичен печат литературен живот културни средища“, т. 2, К-П. Налично на <http://enc.ilit.bas.bg/slovník/prepisi-i-prepravki-na-istoriya-slavjanoblgarska> (посетен 25 септ. 2022 в 17:35 ч.)

Мечев, К. Зората на българското Възраждане. В: сп. „Родна реч“, кн.7, София, 1983, стр. 2-7. ISSN 0204-5117

Научното познание на XIX в. за проигумен Паисий Хилендарски. На:<https://www.academia.edu/>

Хилендарски, П. Славянобългарска история. Цв. Джагарова (ред.), София: Български писател, 1972.

Чолаков, Никола. Константин Фотинов – одухотворен продължител на делото на Паисий Хилендарски. В: сп. „Литературна история“, кн.9, БАН, 1982.

<https://bgportret.com/paisii-hilendarski/>

<https://bulpete.wordpress.com/2009/02/16/paisii/>
<https://frognews.bg/novini/razdeliame-okonchatelno-banknotite-2-leva.html>
<https://luckybansko.bg/bansko-roden-dom-na-sazdatelya-na-istoriya-slavyanobalgarska/>
<http://martin.mitov.org/biblioteka/paisii.html>
<https://visit-bansko.bg/bg/за-банско/именити-личности-от-банско/item/3900-паисий-хилендарски>
<https://www.dnes.bg/business/2005/12/05/centralnata-banka-puska-nova-banknota-ot-2-lv.16828>
<https://www.nationallibrary.bg/www/2022/05/03/paisii-hilendarski/>

Материалът е подготвен от Милена Първанова

II. ИЗСЛЕДВАНИЯ

ФИЗИЧЕСКОТО ВЪЗПИТАНИЕ, ТЕХНИЧЕСКИЯТ ПРОГРЕС И ИНФОРМАЦИОННИЯТ БУМ НА СЪВРЕМИЕТО

Йордан Иванов¹

Съдържанието, касаещо образователната компонента, в основната си част включва четири главни направления и три генерални цели

**Фиг. 1 Основни компоненти на физическото възпитание и спорта
(по „Образователната компонента”, Й. Иванов, 2006)**

¹ Проф. д-р, преподавател в сектор „Футбол“ на кат. „Физическо възпитание и спорт“, МГУ „Св. Иван Рилски“

Важните насоки, обуславящи тези приоритетни направления, можем да изведем и квалифицираме както следва :

1. Овладяване и усъвършенстване на управлението на движенията в съответствие със спортната същност на практикуваният спорт;
2. Развиване на физическите качества и функционалните възможности на организма;
3. Повишаване на психичната работоспособност, устойчивост и надеждност на мисловните процеси в различните условия на вътрешната и външна среда на организма;
4. Даване на теоретични знания на студентите, които да стимулират интереса им към целенасочени физически дейности, упражнявани през целия съзнателен и активен живот.

Първите три насоки във висшите училища се реализират ефективно само ако студентите активно участват в извънаудиторни занимания по избран вид спорт.

Количеството на седмичните занимания е недостатъчно и не осигурява оптималното развитие и поддържане на физическата кондиция и психо-физическата подготвеност на студентите.

Що се отнася до последното направление, то се реализира изключително спорадично в системата на висшето образование. В тази насока ние първи разработихме, приехме и практикуваме в нашия университет теоретико-образователен курс „Спортология на здравето“.

Известно е, че с развитието на техническия прогрес паралелно намалява физическият труд, полаган от човека. Инженерно-техническият прогрес огромният информационен поток на електронните медии и социални мрежи, недостатъчната култура относно ползата от спортуване за цял живот, нездравословният начин на живеене и неправилното хранене водят до редица негативни патологични последици.

На първо място това рефлектира в наднорменото тегло, което е огромен бич на нашето съвремие, и увеличаване на сърдечно-съдовите заболявания. Една от основните причини за това е неадекватната държавна политика и изместване на основните приоритети и ценности, изградени чрез спорт. Здравето и жизнеността са основни човешки блага с особено важно значение за всяко общество. Наред със стандарта на живот и здравеопазването изключително голямо значение имат образователните моменти по отношение на спортното упражняване и полагане на физически усилия от най-ранна до напреднала възраст. Определено мога да кажа, че в нашето образователно и информационно пространство здравето и жизнеността на нацията ни като човешки категории са предмет с относително незабележима ценност, неосъзната и неизведена като необходим приоритет. Тази моя теза изцяло се подкрепя и от последното преброяване от 2022 г., в което фактите красноречиво говорят за висока смъртност и отрицателен прираст на населението. Що се отнася до образователната система във физическото възпитание, държавно-ведомствените

и академични структури нямат ясна стратегическа визия за оптимизиране на подсистемата на физическото възпитание и спорта във ВУ .

Днес, във времето на информационния ефект и на глобализацията, ние отделяме все по-малко внимание на самопознаването на собствената си човешка природа. Философията човекът да се движи надхвърля идеологическите рамки на различното мирозрение и слабо се влияе от националните, географските, материалните и финансовите предпоставки да се спортува. В рамките на тази философия съществува една компонента, която ние наричаме „интелектуално знание за спорт“. Спорт не само като състезание, но преди всичко като иманентна (неотменна) част на човека да се движи, физически да поддържа своето здраве в интерес на себе си, семейството и обществото.

Всичко това налага в коледите и ВУ да се въведе теоретичен курс, с необходимата форма, хорариум и предметни знания, които вече анализирахме.

Ако направим една вивисекция на информационното пространство на дисциплината „Физическо възпитание и спорт“ от гледна точка на знанието „спорт за цял живот“, ще констатираме, че такова почти няма. Нещо повече, в рамките на информационния бум е крайно незначително и слабо проявено.

Като изхождаме от големите потребности за въвеждане на ТОК „Спортология на здравето“ във ВУ, бихме могли да композираме в йерархичен, системно-структурен ред необходимостта от действия за решаване на проблема „Здраве – интелект – спорт за цял живот“.

Образователните програми в системата на висшето образование, въпреки множеството нововъведения и застъпени млади и интересни спортове, не успяха в достатъчна степен да бъдат унифицирани и да мотивират студентите за спорт в свободното време.

Много сериозен проблем според мен е, че във всяка иновативност липсва стратегическата необходимост от даването на знания за спорта, за обучаването като интелектуална потребност, за спортуване за здраве, жизненост и красота.

Решаването на проблема за образователната компонента включва преосмисляне и усъвършенстване на програмите за обучение на спортните кадри, на формите и съдържанието на учебно-програмната дейност на катедрите и департаментите по спорт във висшите училища.

Крайно наложително е физическото възпитание и спортът във висшите училища да добият нова философия, нов дух и по-съдържателен смисъл. За тази академична кауза всички ние, спортолози и колеги, ще продължим да работим заедно.

ЛИТЕРАТУРА

Бързаков, Г., Ив. Бозов. Национална програма за развитието на физическото възпитание и спорта във висшите училища за периода 1998-2001 година. София, 1998.

Бъчваров, М. Спортология. София, 2000.

- Бъчваров, М., Б. Цолов, Й. Иванов. Спортологични потребности на българското общество. В: Спорт и наука, № 1, 2005.
- Бъчваров, М., Й. Иванов, Б. Цолов. Спортология на образователната компонента на физическото възпитание. В: Спорт и наука, № 6, 2005.
- Иванов, Й. Образователната компонента в процеса на физическото възпитание във висшите училища. София:Б Инс, 2006.
- Иванов, Й., Б. Цолов. Резерви за усъвършенстване на учебния процес по физическото възпитание във висшите училища (по данни на МГУ „Св. Иван Рилски“). В: Сб. „Личност, мотивация, спорт“, 1998.
- Иванов, Й., Б. Цолов, В. Антонова. Три основни проблема пред учебния процес по физическо възпитание в българските висши училища. В: Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски“, т. 48, 2005.

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА НА ПРЕВОДА: СУФИСКЪТ –ISH В ПРИМЕРИ ОТ АНГЛИЙСКИЯ ЕЗИК

Милена Първанова¹

Настоящата разработка цели да предложи ключови познания по проблематика, свързана с образуването на думи и с разграничаването на градивните елементи на лексикалните единици.

Предлагаме тема, важна за разбирането и овладяването на езиковия строй на изучаван във висшето ни училище чужд език - английски. Приложените многобройни примери представят на студентите възможност за увеличаване на лексикалния им запас, осмислен през призмата на словообразователните модели.

В наши разработки досега сме разглеждали множество теми от областта на езикознанието, между които словообразуването (Първанова, 2018), деривацията като словообразователен модел (Първанова, 2019) заедно с нейни характерни черти (Първанова, 2020а), структурно-семантичния строй на думата, изразен на ниво морфема (Първанова, 2020б), семантична и структурна класификации на морфемите, от втората наблягайки в детайли на полу-свободната морфема, още наричана полу-афикс (Първанова, 2021), суфиксацията и нейни прояви в терминологията (Purvanova, 2021).

За целите на настоящата разработка ще се придържаме към традиционната дефиниция на афиксите като елементи на думата; те са „включения“ (Пенчева, 2004:49) в думата функциониращи като част от думата и изпълняващи определена роля в нея. Афиксите се срещат само в думите. Целта на съществуването им е да променят значението на думата, без да променят нейната цялост. Двата основни афиксални представителя са префиксите (още представки, от англ. pre=пред- + fix=поставям, залепвам) и суфиксите (от англ. sub=след-, под-). Тук ще разгледаме един от множеството суфикси в английския език: -ISH.

Суфиксът **-ISH** е с германски произход, водещ от староанглийското **-isc**, като линията му на развитие и производство е сродна с гръцкия умалителен суфикс **-iskos** (Webster's, 1991:513).

Езиковедите споделят мнението, че суфиксът **-ISH** образува

---

¹ Старши преподавател по английски език, кат. „Чужди езици“ при Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

производни както със субстантивни основи (т.е. обозначаващи предмети/съществителни имена), така и с прилагателни основи. В английския език са регистрирани множество прилагателни имена, завършващи на –ISH, и те са образувани както от субстантивни, така и от прилагателни основи. Но суфиксът –ISH играе различна роля в тях. Разликите се проявяват не само в семантиката на суфикса, но и в характера на комбинаториката му с основата (Kolin, 1968; Железная, 1983).

I. Болшинството от прилагателните на –ISH са **производни от субстантивни основи**, в комбинация с които суфиксът изразява следното значение:

→ [+ПРИНАДЛЕЖАЩ НА]/[+ ЧАСТ ОТ];

→ [+ПРИТЕЖАВАЩ КАЧЕСТВОТО, изразено от основата];

→ [+ПОДОБЕН НА ОНОВА, КОЕТО Е ИЗРАЗЕНО ОТ ОСНОВАТА]/[+СХОДЕН С онова, което е изразено от основата]/[+ПРИЛИЧАЩ НА онова, което е изразено от основата].

Освен горните значения, суфиксът –ISH може да изразява и по-редкия смисъл на:

→ [+ИМАЩ СКЛОННОСТ КЪМ], като например в:

а *mawkish state* (OALDCE, 1974:525)²;

I was in a *mawkish state* – сладникав/блудкав/сентиментален/съзлив;

→ [+ОТ ЕСТЕСТВОТО НА]/[+ ПОДХОДЯЩ ЗА] , като например в:

jiggish – като жига; жизнен, енергичен;

→ [+НАСЕЛЕН С]/[+ НАПАДНАТ ОТ] , като например в:

а *rattish old mansion* – старо имение, пълно с плъхове/в което гъмжеше от плъхове.

Още примери:

“His voice was hoarse and *whiskeyish*.” (I. Shaw);

“He was a superb animal with black hair and very white teeth which he showed in a *pantherish* smile.” (I. Shaw), т.е. [+характерен за пантера];

“It was a disconcerting situation she had stumbled on, so incredible as to be almost *noveltish*.” (A. Cronin), т.е. [+имаща нещо от качествата на повест/характеристиките на новела];

“She slept till past ten o’clock and when she woke, she felt heavy and *handoverish*.” (I. Shaw);

Excuse me for my *bearish* ways. = мечешки маниери, т.е. [+като на

---

² Много от примерите в настоящото изследване са обяснени семантично в речника на A. S. Hornby *Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English* (OALDCE).

мечка, по-конкретно за маниери или нрав – груб, грубоват, тромав; намусен, озъбен];

flaring cattish eyes, т.е. [+наподобяващи тези на котка];

a cattish gesture, т.е. [+като на котка - котешки, хитър, прикрит, плах, потаен];

mulish, т.е. [+характерен за муле – инатлив, упорит];

an owlish appearance, т.е. [+с вид като бухал; като бухал; опитващ се да изглежда сериозен и мъдър];

babyish behaviour, т.е. [+като бебе; инфантилен; детински, глуповат; простоват];

girlish games, т.е. [+характерни за момиче];

girlish laughter, т.е. [+на момиче];

girlish years, т.е. [+отнасящи се до момичешката възраст];

devilish sin, т.е. изключително лош/зъл, дяволичен (за качества, неща, жестове);

devilish gestures

devilish whispering

devilish plot, т.е. зъл, жесток;

devilish person, т.е. [+като дявол в действията се или по характер].

Суфиксът –ISH може да образува производни лексически единици само при комбинирането си с определени семантични класове от субстантивни основи.

1. Той се съчетава със субстантивни основи, обозначаващи одушевени предмети. Процесът може да се опише чрез следната формула:

$$O_{\text{субст.}} + \text{–ISH}_{\text{прил.}} = \text{ПИ}_{\text{произв.}}$$

където:

$O_{\text{субст.}}$ е субстантивната основа,

$\text{–ISH}_{\text{прил.}}$ е производният суфикс за прилагателни имена,

$\text{ПИ}_{\text{произв.}}$ е производното прилагателно име.

От своя страна одушевените предмети се подразделят на две основни групи:

а) животни – тази група от производни прилагателни имена е особено многобройна. Значенията, изразени чрез суфикса –ISH, са следните:

- [+НАПОДОБЯВАЩ ПО ВЪНШЕН ВИД СЪОТВЕТНОТО ЖИВОТНО]/[+ПРИЛИ-ЧАЩ ПО ВЪНШЕН ВИД на съответното животно];

- [+ПРИТЕЖАВАЩ КАЧЕСТВОТО, КОЕТО Е ХАРАКТЕРНО ЗА съответния животински вид]/[+ПРИТЕЖАВАЩ КАЧЕСТВОТО, С КОЕТО СЕ СВЪРЗВА съответният животински вид].

Примери:

“A youthful broad-shouldered man, *owlish* behind heavy glasses, was watching the new development.” (A. Cronin);

“The husband has a smooth *monkeyish* face with round eyes and a long upper lip.” (J. Wain);

apeish, т.е. [+с характер на маймуна; или по външен вид като маймуна – маймуноподобен, с поведение на маймуна, с маймунски маниери];

bullish, т.е. [+по природа като бик – избухлив];

calvish, т.е. [+като теле, приличащ на теле, с вид на теле – глупав, тъповат];

coltish, т.е. [+като жребче – игрив; скоклив];

coltish nature;

coltish disposition;

coltish beast;

dogish appetite, т.е. [+неутолим];

foxish, т.е. [+като лилица по държание – хитър, лукав];

peacockish, т.е. [+който има склонност да се перчи като паун – суетен];

оттук: *peacockishness of modern philosophy*;

piggish eyes = hoggish eyes, т.е. алчни; мръсни, лепкави, гнусни;

piggish appetite = hoggish appetite;

piggish mood = hoggish mood;

The *snailish* movement of the dance, т.е. [+прилични на тези на охлюв, като тези на охлюв – бавни, провлечени];

squabbish, т.е. [+като млад неоперен гълъб – млад и зелен; трътлест; нисък и дебел];

the *tigerish* section of the jungle, т.е. [+онази, която е пълна с тигри; онази, в която изобилстват тигрите];

a *tigerish heart*, т.е. [+жестоко/безмилостно като на тигър];

a *tigerish craving for possession*;

vixenish, т.е. [+характерен за лилица – мърморещ, креслив; избухлив];

wolfish appetite, т.е. [+като този на вълк – див, жесток, ненаситен].

От примерите е видно, че значението на производните прилагателни имена се асоциира с определени познати качества на съответното животно. Читателят е наясно със смисъла, изразен чрез субстантивната основа. Тези представители на животинския свят са широко разпространени и асоциациите, които пораждат, са почти универсални. Броят на подобни прилагателни в речниците, обаче, не е голям, което е доказателство, че моделът не е продуктивен. Причината е ограниченото семантично поле на основата, т.е. ограничения брой от имена на животни. Освен това образуването на производни по този

модел не е възможно, ако основата обозначава рядко срещащо се животно, т.е. не са регистрирани производни прилагателни, като *kangarooish или **coalish/koalish* (от koala). Оттук можем да направим извод, че лексическото значение на основата е важно за собствената валентност на основата, както и за валентността на суфикса: ако те обозначават ежедневно понятие или конкретно известно животно, валентността е висока.

Активността на суфикса –ISH може да се докаже от факта, че в днешно време той все още образува нови думи, т.е. неологизми. Езиковедско и статистическо проучване (Жолдаков, 1983) посочва, че от всички неологизми в английския език, регистрирани през периода 1960-1970 г., онези, образувани чрез деривационния суфикс –ISH, са 0,6%. Отчита се, че при положение, че общият брой деривационни афикси (суфикси и прификси), включен в проучването, е 150, суфиксът –ISH заема 70-то място. От всички субстантивни производни-неологизми, суфиксът –ISH показва активност, достигаща до 3,5% от всички субстантивни производни-неологизми.

По-долу даваме примери за *неологизми*, които са производни, образувани от съчетаването на суфикса –ISH със субстантивни основи, означаващи животни. Тези производни изразяват смисъла:

• [+ХАРАКТЕРИЗИРАЩО СЕ ОТ/ТИПИЧНО ЗА ХОРАТА, обозначени с основата];

dove (същ.и.)   поддръжник на мира и мирното разрешаване на противоречия и спорове

↳ *doveish / dovish*   миролюбив; подкрепящ политиката на мирно разрешаване на проблемите; peace-loving;

hawk (полит.)   милитарист, войнолюбец

↳ *hawkish*   войнствен; войнолюбив; подстрекаващ към война/военни действия; считащ, че войната е единственото средство за разрешаване на проблемите; militaristic, warlike, warmongering;

(wasp   оса)

WASP(абрев.)   (от англ.) white Anglo-Saxon protestant
 ↳ *waspish*   принадлежащ към групата на белите протестанти от англо-саксонски произход; характерен за белите англо-саксонски протестанти.

Трябва да отбележим, че неологизми като горните три са омоними със съответстващите им зооложки производни прилагателни. Тяхната употреба в съвременния английски език е ограничена само до

политическата сфера. Те са силно метафорични.

б) човешки същества – те образуват втората подгрупа от одушевени съществителни имена. Основният смисъл, изразен от тази подгрупа, е както следва:

- [+ПРИТЕЖАВАЩ КАЧЕСТВОТО, изразено от основата];
- [+ХАРАКТЕРЕН ЗА];
- [+ПОДХОДЯЩ ЗА]/[+ПОДОБАВАЩ НА];
- [+КОЙТО Е РЕЗУЛТАТ ОТ]/[+КОЙТО Е ПОКАЗАТЕЛЕН ЗА].

Примери:

“Mr Grath’s face became pink once more, giving him a somewhat *babyish* appearance.” (I. Murdoch), т.е. [+с вид на дете – детски, детински];

boyish strength, т.е. [+ на момче/като тази на момче - момчешка];

boyish wantonness;

boyish pastime;

a *brutish* person, т.е. [+като звяр, като на животно – свиреп, озвирепял, озверял];

childish arguments, т.е. [+подходящи за момче/неподобаващи на възрастен - инфантилни];

childish jealousy;

childish expression;

a *clerkish* look, т.е. [+внушаващ този на чиновник];

“When seated, as now, he seemed more *dwarfish* than usual.” (I. Wallace), т.е. [+като джудже – недорасъл; (пренебр.) с проблеми по вертикалата];

dwarfish fingers, т.е. [+като на джудже – възкъси; недорасли];

dwarfish trees

foolish face, т.е. [+подобаващо за глупак; показателно за глупост – глупаво, тъповато, тъпашко];

foolish flattery;

foolish arrogance;

“The speaker was an elderly, *gnomish* man with a cherubic, cheerful face beneath a cloud of white hair.” (A. Hailey), т.е. [+като на гном];

maidenish airs, т.е. [+като на девица/мома] → изразът има пренебрежителна употреба;

a *mannish* style of dress, т.е. [+характерен за мъж];

peoplsh, т.е. плебейски, просташки, клоунски;

womannish airs, т.е. [+като на жена] → изразът има пренебрежителна употреба.

В повечето от горните примери е изразено подобие/сходство по външен вид на описвания предмет с друг обект, с който се сравнява. В такъв смисъл прилагателните на –ISH могат да се заместят и от

прилагателни на суфикса –LIKE. Последният обаче ще е предмет на отделна разработка.

6-1) В тази група заслужава внимание и подгрупата на производните прилагателни на –ISH, образувани при съчетаването на суфикса със субстантивни основи, обозначаващи съществителни собствени имена. Повечето регистрирани в писмената реч производни от тази подгрупа са неологизми и както и преждеизброените неологизми, принадлежат към сферата на политическата лексика. Значенията на производните прилагателни са:

- [+ПРИНАДЛЕЖАЩ КЪМ ГРУПАТА ОТ ХОРА, обозначени от основата];

- [+ХАРАКТЕРИЗИРАЩ СЕ ОТ ОСНОВНАТА ЧЕРТА НА ЧОВЕКА/ГРУПАТА ОТ ХОРА, обозначени от основата].

Примери:

ludditish, т.е. [+като лудит]/[характерен за всеки враг на всякакъв вид механизация и автоматизация];

Quakerish beauty, т.е. [+като квакер, с поведението на квакер – строг, аскетичен];

Protestantish;

Uncle Tomish, т.е. характеризиращ се с предаване на интересите на своите чернокожи събратя;

Puck = герой от Шекспировата пиеса „Сън в лятна нощ“; името му е станало нарицателно заради пакостите и номерата, които изиграва на останалите герои, без обаче да е злостен

↳ *puckish* = остроумен, обичащ да се забавлява;

↳ *puckish* malice = (епитет) разяждащ, остър, хаплив, свадлив, заядлив;

Milquetoast = герой от американски мултипликационен филм; името му е станало нарицателно за мъж: плах, стеснителен, хрисим; на когото му липсва смелост

↳ = плах, стеснителен, хрисим;

Milquetoastish

sans-culottes = (от фр.) санклоти; парижки републиканци от ниските обществени слоеве/класи във Френската революция между 1792-1795 г.

↳ *sans-culottish* = настроен изключително републикански или революционно;

2. Суфиксът –ISH може да се съчетава със субстантивни основи, обозначаващи принадлежност към националност или език. По-долу

изброяваме производните за нации или техния език (по: <https://www.ef.com/wwen/english-resources/english-grammar/nationalities/>):

<i>Cornish;</i>	<i>Irish;</i>	<i>Kurdish;</i>	<i>Scottish;</i>
<i>Danish;</i>	<i>Jewish;</i>	<i>Luxembourgish;</i>	<i>Spanish;</i>
<i>Finnish;</i>	<i>Kentish;</i>	<i>Polish;</i>	<i>Swedish;</i>
<i>Turkish domination;</i>			
<i>English language;</i>			

3. Суфиксът –ISH се съчетава и със субстантивни основи, обозначаващи вътрешни човешки качества или състояния. Количественото сравнение с предходните две групи показва, че тази е най-малочислената.

Примери:

a *blockish* man, т.е. [+като блок – голям, солиден – и глупав];
a *mawkish* tepidity of his manner, т.е. [+имащ склонност към – глупаво сантиментален];
a *modish* person, т.е. съблюдаващ или следващ модата;
a *modish* society;
dumpish, т.е. тъжен, меланхоличен, мрачен, унил, инертен, бездеен, без живец;
a *fairyish* woman, т.е. [+дребна и деликатна като фея];
feverish dreams, т.е. [+притежаващи симптомите на треска];
in a *feverish* condition;
a *freakish* behaviour, т.е. [+в известна степен необичаен, анормален];
a *rattish* young man, т.е. разпуснат, разгулен, непочтен;
trickish, т.е. хитър, измамен, измамник.

Дотук обсъдихме комбинаториката на суфикса –ISH със субстантивни основи и наблюдаваме, че резултатът от такова съчетаване е образуването на прилагателни имена. По този начин първоначалната част на речта се променя в нова. Такива афикси, които изменят значението на основата като част на речта (известни още и като клас-променящи), се наричат транспозиционни. Следователно в такива прояви суфиксът –ISH е от *транспозиционен* вид.

Но има случаи, когато същият суфикс може и да не промени значението на основата като част на речта, т.е. да се прояви като клас-запазващ. Това се случва, когато:

II. Прилагателните на –ISH са **производни от прилагателни основи**. Тогава прилагателното се класифицира като

нетранспозиционно, тъй като словообразователният суфикс не е променил граматическата категория на основата.

Количествено тези производни са по-малобройни в сравнение с първата група. В семантично отношение суфиксът –ISH в тях изразява следните значения:

→ [+ВЪНШНА КАЧЕСТВЕНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПРЕДМЕТА от гледна точка на ИНТЕНЗИТЕТ И ЗАВЪРШЕНОСТ НА ТОВА КАЧЕСТВО]; с други думи: [+СТЕПЕН НА КАЧЕСТВОТО];

→ [+ПРИТЕЖАВАЩ КАЧЕСТВОТО, изразено от основата];

→ [+ЦВЯТ НА ПРЕДМЕТА – отново от гледна точка на неговия ИНТЕНЗИТЕТ].

Общата формула за процеса при такава комбинаторика е:

$$O_{\text{прил.}} + -ISH_{\text{прил.}} = \text{ПИ}_{\text{произв.}}$$

където:

$O_{\text{прил.}}$ е прилагателната основа,

$-ISH_{\text{прил.}}$ е производният суфикс за прилагателни имена,

$\text{ПИ}_{\text{произв.}}$ е производното прилагателно име.

Примери:

“He is an *oldish* chap, not well-off.” (A. Cronin), т.е. не много стар;

“The stranger was a *smallish* man with a beard.” (S. Maugham), т.е. доста дребен;

A door opened and a man well-dressed and *fortyish*, came out. (A. Hailey), т.е. на вид около 40-годишен;

Her hair was a *reddish* colour. (J. Armstrong), т.е. червеникава, с червеникав оттенък.

Както и в случая с комбинирането на суфикса –ISH със субстантивни основи, и тук се образуват производни само когато суфиксът взаимодейства с определени семантични класове от прилагателни основи.

1. Суфиксът –ISH се комбинира с основи за качествени прилагателни, които по дефиниция изразяват вътрешни или външни качества или особености на предмета. Значенията, изразявани от суфикса, са следните:

- [+НЕ ЦЯЛОТО КАЧЕСТВО, А ЧАСТ ОТ НЕГО];
- Силно се подразбира семантичният елемент [+ОЦЕНКА].

И двата елемента от значението са конотативни елементи от семантиката на суфикса.

Примери:

“It was *latish* before we had finished taking photographs.” (E. Ambler), т.е. доста късно;

“Dib’s mouth hung open as it did when he was bored – privately he

thought Carr a *poorish* fellow, and the luncheon, too, perhaps it had been *heavyish* for his liver.” (A. Cronin), т.е. малко нещо беден, не беше много богат; после: тежко му бе, тежеше му;

“Klein was a small powerfully built *youngish* man.” (I. Shaw), т.е. доста млад, младеец, младодик;

“Barbara was young-faced like her mother and had the same *shortish*, slightly fuzzy, fair hair.” (I. Murdoch), т.е. къса, по-скоро къса;

“One of the girls brought out a *longish* and *flattish* parcel.” (J. Upfield), т.е. доста издължено и малко пълно;

a *baddish* sort of a play, т.е. доста слаба, слабичка;

a *baddish* sort of a actor, т.е. лош;

a *baddish* sort of a life;

The Emperor Alexander was *baldish*, т.е.леко плешив;

a state of *darkish* twilight, т.е.леко смрачен;

diminish eyes, т.е. леко помътнели;

These worms have large *flattish* heads, т.е. възголеми;

a *goodish* sort of woman, т.е. нелоша; добрячка;

Put a *heavyish* stone at the bottom of the trap, т.е. тежичък; някой тежък; някакъв тежък;

a *niceish* / *nicish* girl, т.е. приятно; нелошо;

A *richish* country living (Carlyle), т.е. сравнително богата;

a *sickish* smell, т.е. от която ти става лошо, от която ти се гади;

a *sickish* taste;

a *slimmish* chap;

thinnish legs, т.е. леко слаби;

These senile parts generally appeal to young or *youngish* actors, т.е. сравнително младите;

warmish hands, т.е. съвсем топли.

Можем да направим паралел за илюстриране на разликата в значението на суфикса –ISH при взаимодействието му с различни основи – субстантивни и прилагателни:

субстантивни основи + -ISH	прилагателни основи + -ISH
sickish=малко нещо болен sourish=малко нещо горчив slimmish=малко нещо слаб, слабоват, слабичък	mannish=като мъж dwarfish=като джудже cowish=като крава
В този случай значението се изразява по следния начин:	
[присъствие на качество, обозначено от основата, но не изразено в пълна степен, а само част от него]	[подобие, обозначено от основата,]

2. Суфиксът –ISH се комбинира също и с прилагателни основи за качества, обозначаващи цветя. В този случай смисълът, изразяван от суфикса, е следният:

- [+СТЕПЕН НА КАЧЕСТВОТО], т.е. [ИНТЕНЗИТЕТ НА ЦВЕТА].

Примери:

“Rain battered the garden and a gloomy *yellowish* light lurked at the windows.” (I. Murdoch), т.е. жълтеникава;

“In the *pinkish* light Bobbie looked no more than twenty-five.” (J. Armstrong), т.е. с розов оттенък, розовееща, розова;

“The room was chilly and *darkish*.” (I. Murdoch), т.е. тъмнееща; притъмнена; тъмнееше;

reddish face, т.е. зачервено;

reddish colour, т.е. червеникав;

reddish soil, т.е. червеникава, червенееща;

greenish-yellow, т.е. зеленикаво;

greenish-brown;

whitish;

blackish;

bluish eyes;

Трябва да отбележим, че валентността на този словообразователен модел е ниска. Причината е, че основата принадлежи на ограничено семантично поле и като такава, то поставя езиково ограничение; следователно и броят на производните прилагателни е ограничен.

III. Някои лингвисти отграничават и трета група думи, в чиято семантика присъства същият елемент като по-горе:

- [+СТЕПЕН НА КАЧЕСТВОТО].

Това е групата, обособена от комбинаториката на суфикса –ISH с числителни. Моделът се изразява чрез формулата:

$$O_{\text{числ.}} + \text{–ISH}_{\text{прил.}} = \text{ПИ}_{\text{произв.}}$$

където:

$O_{\text{числ.}}$ е числителната основа,

$\text{–ISH}_{\text{прил.}}$ е производният суфикс за прилагателни имена,

$\text{ПИ}_{\text{произв.}}$ е производното прилагателно име.

Общият смисъл, който носи суфиксът, е:

- [+ПРИБЛИЗИТЕЛНОСТ].

Примери:

“Her high-cheeked, well-bred, *fiftyish* face did not change its expression.” (I. Wallace), т.е. [на около 50 години]/[около 50-годишно];

“The woman seemed to radiate cheerfulness and life... *thirty-fivish*, glowing almost with vitality.” (V. Canning), т.е. [изглеждаше на около 35 (години)]/[имаше вид на 35-годишна]/[около 35-годишна];

Смисълът на прилагателните, производни от числителни в този модел, може да намери словесно изражение в следните вариации:

- [на около ..... години];
- [около .....-годишно/годишна];
- [изглеждаше на .....];
- [изглеждаше на ..... години];
- [изглеждаше на около .....];
- [изглеждаше на около ..... години];
- [имаше вид на .....-годишен/годишна];
- [да кажем на ..... години].

Особеното за този модел е, че присъства конотационно значение на почти пълното качество/почти пълната степен на качеството, изразено от основата, т.е. на повърхността присъства отношението на говорачия и то е:

- [+НЕСИГУРНОСТ]/[+НЕУВЕРЕНОСТ]/[+КОЛЕБАНИЕ].

Да разгледаме следния пример:

“Behind the coach, on the wall, there was a blown-up photograph of a player in a *1940ish* uniform.” (I.Shaw), т.е. някъде от 40-те години (на XX в.)

Видно е, че суфиксът –ISH притежава и – което е по-съществено – може да прояви на повърхността друг смисъл, благодарение на употребата си в конкретен контекст. Съчетавайки се с основи, обозначаващи числителни, освен значението [+ПРИБЛИЗИТЕЛНОСТ], суфиксът може да изрази и следното значение (Царев, 1984):

- [+СЪОТВЕТСТВИЕ МЕЖДУ ЧИСЛОВАТА ХАРАКТЕРИСТИКА И КОЛИЧЕСТВЕНАТА ХАРАКТЕРИСТИКА].

С други думи, комбинацията от числително със суфикса –ISH се отнася не толкова до периода от време, обозначен от основата, колкото до определени качества/характеристики за този период от време.

Подобно на модела за комбиниране на суфикса –ISH с основа от прилагателно, обозначаващо цвят, и този модел има много ограничена валентност. Причината обаче е различна: тя е в морфологичната структура на основата. Тенденцията е едносричните основи да са с най-висока валентност и да произвеждат най-голям брой производни. Благодарение на общата тенденция в английския език за краткост на думите, дължината по принцип се избягва. И тъй като понякога числителните са дълги съставни думи с многосрична (полисилабична) структура, образуваните от тях производни не са многобройни.

да се счита, че системният характер на езика налага лингвистичната единица да е съставена от единици от по-ниско ниво, особено от такива, които са непосредствено след нея. Което, казано по-просто, се състои в следното:

<p>Фразите се състоят от ↳ думи – те на свой ред са съставени от ↳ морфемите – изградени от ↳ фонемите.</p>

Под морфема разбираме основата и деривационния афикс.

Обаче в трите горни примера в тази подгрупа производният суфикс –ISH е изместен на по-високо ниво. Той не става самостоятелна дума с всичките ѝ морфологични характеристики, но при все това функционира не толкова като част от думата, колкото като част от фразата.

Подобни производни са неологизми.

Броят на такива производни не е голям, но присъствието им в речника на съвременния английски език е доказателство за активността на деривационния модел. От 361 речникови единици прилагателни имена с деривационния суфикс –ISH, дадени в Обратния речник на английския език (Lehnert, 1971:222-224), само 6 бр. са производни по този модел. От тях 4 бр. са изписани с дефис (на англ. hyphen), т.е. при тях правописът подсказва, че лексикалните единици са производни от *съставни думи*. При останалите 2 бр. от тези производни правописът е без дефис (*tomboyish* и *Milquetoastish*) и там изходната словоформа не е толкова явна.

От казаното дотук се вижда, че семантиката на суфикса –ISH, дължаща се на съчетаемостта му с различни типове основи, до такава степен се е отграничила, че понякога езиковедите говорят за два независими суфикса за прилагателни имена:

а. → –ISH_{1прил.} → образуващ производни прилагателни от субстантивни основи;

б. → –ISH_{2прил.} → образуващ производни прилагателни от прилагателни основи.

Тези два суфикса трябва да се третират кат *омоними*, генетично произхождащи от един същи източник. Те са „живи“ суфикси и като цяло активни в съвременния английски език.

Макар езиковедската литература да изобилства от изследвания по проблематиката на афиксалното словопроизводство, за жалост има автори, все още класифициращи като един и същи афикс елементи, които са радикално различни по произход и семантика, но идентични по форма. С други думи, те пренебрегват много важното качество на

афиксите – омонимията. Под *суфикси-омоними* ние трябва да схващаме такива суфикси, които си съвпадат по отношение на изписване и звучене, но които се съчетават с основи, принадлежащи на различни класове от думи и които поради тази причина изразяват различни значения. Следователно, при описанието на един суфикс трябва да се вземат предвид неговите:

- * произход;
- * комбинаторика;
- * семантика.

Два са начините на възникване и развитие на суфиксите-омоними:

А: → в резултат на отграничаването на значение от един многозначен (полисемантичен) суфикс, когато суфиксът се комбинира с основи, принадлежащи към различен клас думи. По този начин афиксът изразява не само нюанси на едно значение, но също и съвсем различни значения. Оттук следва и изводът, че полисемията, характерна за суфиксите, е възможно да премине в суфиксална омонимия. Такъв пример са гореописаните суфикси –ISH₁ и –ISH₂.

Б: → В резултат на заемане на суфикси, които по външен вид съвпадат с тези в езика-приемник. Напр. английският суфикс от староанглийски произход за прилагателни –ISH и глаголният суфикс –ISH, заемка от думи от френски език – *finish* (vb.), *publish* (vb.). Глаголният суфикс няма словообразуваща функция в съвременния английски език. Поради това в езиковедската литература той се обозначава като морфологична характеристика и като такава не е обект на нашето изследване.

В заключение можем да кажем, че подобни разработки по словообразуване, подплатени с множество подходящи примери, е хубаво да намират място в сферата на чуждоезиково обучение за инженери, защото им дават възможност да се взрат в структурата на думата, да осмислят семантичните възможности на предлагания модел и да го прилагат при разбирането на подобни лексикални единици и при самостоятелното производство на такива. В такъв смисъл по време на дистанционното обучение тези разработки са средство за предоставяне на лексически, семантични и словообразователни знания и среда за мотивиране на курсистите да работят и да надграждат самостоятелно.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

<https://www.ef.com/wwen/english-resources/english-grammar/nationalities/>. Last accessed on 23rd Sept. 2022 at 22:37 EET.

- Hornby, A. S. with A. P. Cowie and A. C. Gimson. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford: OUP, 1974.
- Kolin, Nadja. The Adjectival Suffixes in English. Sofia: Naouka i Izkoustvo, 1968.
- Lehnert, Martin. Reverse Dictionary of Present-Day English. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie, 1971.
- OALDCE (Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English). By A. S. Hornby with A. P. Cowie and A. C. Gimson. Oxford: OUP, 1974.
- Purvanova M., "Linguistic Theory and Practice: Suffixation and Terminology", In: Proceedings of the Technical University of Sofia, Vol. 71, Special Issue "Pedagogical Approaches for Teaching Foreign Languages in a Digital Environment", Sofia: Publishing House of the TU-Sofia, 2021, pp.21-26. DOI: 10.47978/TUS.2021.71.02.005.
- Webster's Encyclopedic Dictionary of the English Language. New York: Lexicon Publications, Inc., 1991, 1137 p.
- Железная, С. М. „О словообразовательных значениях суффиксов –FUL, –LY, –SOME /на материале прилагательных современного английского языка/". В: Сочетаемость языковых единиц в германских и романских языках. Ред. М. М. Азаренко. Киев:Вища школа, 1983.
- Жолдаков, В. А., „Аффиксальные неологизмы“. В: Английские неологизмы. Ред. Ю. А. Жлуктенко. Киев: Наукова думка, 1983.
- Пенчева, Майя. Английските думи. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2004.
- Първанова, Милена. Някои теоретични постановки по словообразуване. В: Известия на департамент „Чужди езици и спорт“ при МГУ „Св. Иван Рилски“, т. XVIII. София: ИК „Св. Иван Рилски“, 2018, 35-40.
- Първанова, Милена. „Деривацията като словообразователен модел“. В: Известия на департамент „Чужди езици и спорт“ при МГУ „Св. Иван Рилски“, т. XIX. София: ИК „Св. Иван Рилски“, 2019, 50-54.
- Първанова, М. „Още за деривацията като словообразователен модел“. В: Известия на Департамент „Чужди езици и спорт“ при МГУ „Св. Иван Рилски“, том XX, С., ИК „Св. Иван Рилски“, 2020а, стр.80-88.
- Първанова, Милена. „Морфема – някои теоретични постановки“. В: Техники и технологии в чуждоезиковото обучение и висшето образование (сборник), год. I, Кн. 1, С., Издателство на ТУ-София, 2020б, стр.158-161.
- Първанова М., „Полу-афикси“, В: Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“, т. 1(XXI)/2021 г., София: ИК „Св. Иван Рилски“ на МГУ „Св. Иван Рилски“, 2021, стр. 51-57.
- Царев, Павел В. Продуктивное именное словообразование в современном английском языке. Москва: Издательство Московского университета, 1984.

**ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА НА ПРЕВОДА: СУФИКСЪТ – I S H
В ПРИМЕРИ ОТ АНГЛИЙСКИЯ ЕЗИК**

Милена Първанова

(Резюме)

Статията разглежда суфикса –ISH като елемент на производната думата от гледна точка на теория на морфемата и при прилагане на структурен и семантичен подход за класификацията на съставните елементи. Прави се и отграничение между комбинаториката на деривационния суфикс –ISH с различни основи по няколко модела и образуването на нови лексеми. Дават се множество речникови примери и такива взети от литературни източници за продуктивността на конкретния афикс в общия английски. Обсъжда се и приложимостта на подобно знание при дистанционна форма на обучение.

**TRANSLATION THEORY AND PRACTICE: THE SUFFIX - I S H
IN EXAMPLES FROM THE ENGLISH LANGUAGE**

Milena Purvanova

(Summary)

The article discusses the suffix –ISH as an element of the derivative word from the point of view of the theory of morphemes while applying the structural and semantic approach in the classification of the constituent elements of a word. It also outlines combinations of the derivative suffix –ISH with various bases along several patterns, as well as the formation of new lexemes. Numerous examples taken from contemporary dictionaries and from literature sources are given of the productivity of the particular affix in general English. The applicability of such knowledge in distance learning is discussed.

III. ОБУЧЕНИЕ

ОБУЧЕНИЕ ПО СПЕЦИАЛИЗИРАН ИСПАНСКИ ЕЗИК НА ПРЕПОДАВАТЕЛИ ПО ПРОГРАМА „ЕРАЗЪМ +“

Екатерина Балачева¹

Постоянният стремеж към оптимизиране на качеството на преподаване е довел до включване на международните и межкултурните инструменти в обучението на университетските преподаватели. Една от стратегиите за изпълнение на тази цел в сферата на образованието е преподавателският обмен, който има за основна задача да спомогне за запознаване с иновативните образователни практики. Възможността за осъществяване на преподавателски обмен в чужбина благоприятства преподавателите да могат да усвоят нови методики и компетенции, които след това ще приложат в процеса на обучение. Преподавателският обмен е общоевропейска практика, която може да бъде разглеждана като инструмент, допринасящ за по-ефективната работата в учебните зали, свързващ различни култури и традиции в образованието и намаляващ дистанцията между висшите училища чрез сътрудничество и постоянен обмен на идеи.

Моят опит по програмата „Еразъм+“, свързан с обмена на преподаватели по испански език от висши училища, се състоя в учебен езиков център *SpainBcn-Programs in Barcelona*. Избрах именно него заради целите, които бяха поставени:

- Участниците в обучението ще имат възможност да доразвият своите комуникационни умения на испански език на базата на автентични академични методи;
- Ще опознаят испанското културно многообразие;
- Ще обменят преподавателски опит с колеги от други университети;
- Ще обогатят терминологията на испански език на базата на специализирани текстове;
- Ще подобрят своите комуникационни и методологични умения.

Преподавателският обмен по програмата „Еразъм+“ показва, че сътрудничеството между две учебни заведения води до подобряване на педагогическите компетенции и тяхното успешно прилагане. Програмата спомага за прилагането на иновативни методики, които да подобрят процеса на обучение. Дават се насоки как да се извлича съдържание на курса и подходящи методи на

---

¹ Ст. пр. д-р, преподавател по испански език в катедра „Чужди езици“ при Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

обучение и преподаване (Първанова и Евгениев, 2021).

Многобройни изследвания доказват, че преподавателският обмен разкрива нови възможности за професионално развитие на базата на обмисляне за разрешаване на даден учебен проблем от практиката между колеги (Butler у Schnellert, 2012; Horn у Little, 2010). Наблюдава се стремеж към идентифициране на нуждите на учащите се, за да може, базирайки се на тях, да се установят и нуждите на самите преподаватели (Hord у Hirsch, 2008). По този начин обменът се превръща в успешен начин за подобряване на обучението, превъзможвайки дистанцията и осъществявайки една необходима свързаност между преподавателите, взели участие в обмена и техните ментори.

Придобитите нови знания и умения от преподавателите по време на престоя им в чужбина са със следните приноси:

- Спомагат за насърчаване на европейската образователна интеграция на преподаватели;
- Допринасят за развитието на процеса на преподаване;
- Дават достъп до по-голям брой и по-разнообразни методи на преподаване;
- Осъществяват запознаване с други образователни перспективи;
- Способстват за интегриране на нови техники за преподаване и работа със студентите;
- Обогащават преподавателския опит.

Без съмнение тази гъвкава програма за обмен на преподаватели позволява те да затвърдят своите езиковите компетенции и да развият учебен обмен между двете партниращи си страни, както и да се запознаят с нови педагогически системи и иновативни практики и методики. Програмата развива положително отношение към промените и иновациите. Спомага за подобряване на прилагането на нови практики в областта на чуждоезиковото обучение. Постига се по-голяма лекота при усвояването на новите методи на обучение. Способства за обмена на знания и компетенции. Прилага на практика поставянето на професионалния опит в разнообразни контексти и благоприятства създаването на общо свързващо пространство чрез по-неформално професионално общуване от дистанция.

ЛИТЕРАТУРА

1. Butler, D. L. & Schnellert. Collaborative inquiry in teacher professional development. *Teaching and Teacher Education*, v28 n8, pp.1206–1220, 2012.
2. Hord, S. у Hirsh. Making the promise a reality. En A. Blankstein, P. Houston у R. Cole (Eds.), *Sustaining Professional Learning Communities*, pp. 23-40, Thousand Oaks, CA: Corwin Press, 2008.
3. Horn, I. & Little, J. Attending to problems of practice: Routines and resources for professional learning in teachers' workplace interactions. *American Educational Research Journal*, v47 n1, pp.181-217, 2010.
4. Първанова, М., Евгениев, М. Участие в проект „Traineesee V.2-Обучение на

преподаватели в Източна и Югозападна Европа“, Модул 1 - Методика на Преподаване, В: „Известия по Хуманитарни и социални науки“. ИК на МГУ „Св. Иван Рилски“, т.1 (XXI), София, 2021.

ИНТЕРНЕТ ИЗТОЧНИЦИ

1. https://spainbcn.com/erasmus_spanish_courses_mobility.html

ОБУЧЕНИЕ ПО СПЕЦИАЛИЗИРАН ИСПАНСКИ ЕЗИК НА ПРЕПОДАВАТЕЛИ ПО ПРОГРАМА „ЕРАЗЪМ +“ *Екатерина Балачева*

(Резюме)

Текстът разглежда възможностите, които предлага програма „Еразъм +“ за обмен на преподаватели от различни университети в Европа. Представят се постигнатите положителни резултати от осъществения обмен, сред които откриваме затвърждаването на езикови компетенции, запознаването с иновативни практики и методики. Затвърждава се значимостта на обмена на знания и умения, благодарение на които се създава общо свързващо пространство чрез непрестанно професионално общуване от дистанция.

Ключови думи: преподавателски обмен, компетенции, методики, испански език, свързаност

TRAINING IN SPECIALISED SPANISH LANGUAGE OF ERASMUS+ TEACHERS *Ekaterina Balacheva*

(Summary)

The text discusses the opportunities offered by the Erasmus+ - program for exchange of lecturers from different universities in Europe. The positive results of the exchanges carried out are presented, among them we find the strengthening of language competencies, familiarisation with innovative practices and methodologies. The importance of the exchange of knowledge and skills is reinforced, thanks to which a common connecting space is created through continuous professional communication from a distance.

Keywords: lecturing exchanges, competences, methodologies, Spanish, connectivity

**ПРИЛОЖЕНИЕ НА ОБУЧЕНИЕТО НА ПРЕПОДАВАТЕЛИ
ОТ МГУ „СВ. ИВАН РИЛСКИ“ В МОДУЛ ПО ДИДАКТИКА
ПРИ ПЛАНИРАНЕ НА СЕМЕСТЪР / ПРОЕКТИРАНЕ НА ЗАНЯТИЕ**

Милена Първанова¹, Марин Евгениев²

Представените разсъждения са в сферата на дидактиката и са логическо продължение на предишни наши разработки в тази научна област (вж. Първанова и кол., 2021, 2022; Младенов и кол., 2022). Основават се на теоретичен фундамент на науката дидактика, преподаден в специализирано обучение за преподаватели в обучителен Модул 1 по „Методология на преподаването във ВУ“, подготвен и реализиран през 2021 г. от Технически университет – Виена, Австрия/TU Wien в 12 партниращи си инженерни висши училища като ускорителна програма по международен проект „TrainESEE v.2 - Обучение на преподаватели в Източна и Югоизточна Европа“ (повече на официалния сайт на проекта на: <https://trainesee2.eu/>). Платформата на обучение Zoom бе предоставена от Центъра за електронно обучение/ELZ, E-Learning Center при ТУ – Виена (<https://tuwel.tuwien.ac.at/>). Занятията в Обучителен раздел 1: Основи на дидактиката, Аспект: Конструктивна подредба се водеха от проф. д-р Елизабет Вебер, маг. по методика, ТУ – Виена.

Цели на предлаганата разработка:

- предоставяне на методическа информация за планиране на семестър/проектиране на занятие чрез прилагане на конструктивно подравняване;
- запознаване с метод за формулиране на резултати от обучението на занятието като задължителна стъпка при правилното планиране.

Дидактиката е дял от педагогическата наука с елементи и връзки между тях. В опростен вариант те са ясни при даване на отговор на следните въпроси:

- Кой? – Обучителят;
- Какво? – Учебното съдържание, учебният материал;
- Как? – Методите на преподаване;
- Защо? – Целите на преподаването;
- Какъв е резултатът? – Оценяване на постигнатите резултати от ученето.

---

¹ Ст. пр. по английски език, кат. „Чужди езици“, Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

² Асистент, кат. „Маркшайдерство и геодезия“, Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

При традиционния модел на организация на обучителния процес (вж. таблица 1 по-долу) връзките между елементите в структурата на дидактиката се изразяват в следното: Обучителят решава какво учебно съдържание ще предложи за изучаване, с каква цел и чрез какви методи, а освен това и какви резултати ще оценява и чрез какви способности ще извърши оценяването.

При пост-модерния и интегративен тип ВУ (Scharmer, С. 2019), към каквото се стремим да изведем МГУ, тези елементи и подредбата на функционалните връзки между тях се разглеждат през призмата на конструктивната подредба. В контекста на ВУ най-отгоре в схемата на конструктивната подредба стоят *резултатите от обучението*. В центъра е поставено обучението/ученето на студентите. Връзката между тези два елемента е двустранна: резултатите са предварително зададени от ученето, а то се ръководи от заложените резултати. *Съдържанието и методите* са създадени с цел постигане на резултати от обучението, но и задействат ученето на студентите. Освен това те и подготвят за *изпити*. Ученето на студентите се ръководи и оценява от изпитите, като същите често показват нужда от адаптиране на съдържанието и методите. Кръгът на взаимосвързаност на елементите на конструктивната подредба се затваря от *критериите за оценка*, които се дефинират от обучителните резултати. Връзката между критериите за оценка и изпитите е двустранна: критериите определят изпитите, а изпитите се основават на тези критерии.

Тази е теоретичната основа при планирането на семестър и проектирането на занятие. Тя определя какво преподавателят желае да постигне в курса си и какво иска студентите му да могат да правят в края на семестъра, респ. занятието. Част от резултатите са компетенциите. В тази връзка е важно е да се направи паралел между промяната на фокуса в преподаването днес и преди няколко десетилетия :

- акцентът е изместен от *преподаване* към *научаване* на точното знание и то по правилния начин;
- в центъра на вниманието е поставен студентът;
- акцентът е върху резултата от научаването – за разлика от резултата от преподаването, който бе приоритет в близкото минало.

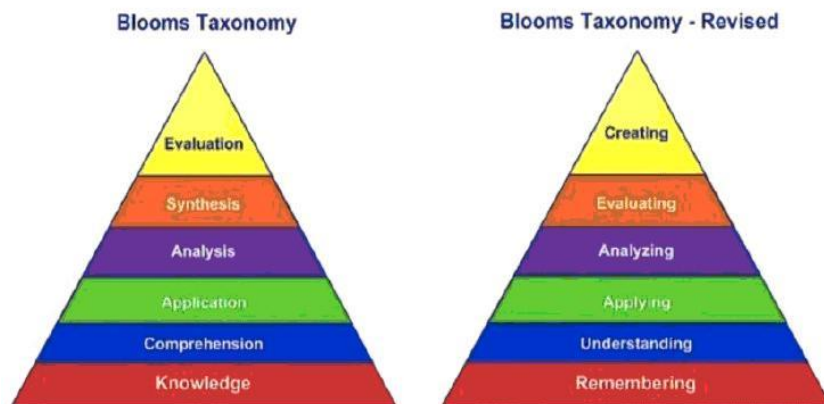
В таблица 1 (по: Scharmer, С. 2019) даваме информация за четири основни етапа, през които минава висшето училище в своето развитие и как през тези етапи еволюират възгледите за стойностите в центъра на ВУ и приложимостта им във ВУ. Представена е само частта от съпоставителния анализ, свързана с обучението:

Таблица 1: Четири фази в развитието на ВУ и съответстващите им възгледи по отношение на стойностите в центъра им и приложимостта им

ВУ	Традиционно 1.0	Модерно 2.0	Пост-модерно 3.0	Интегративно 4.0
-----------	----------------------------	------------------------	-----------------------------	-----------------------------

Общ фокус върху	вход, авторитет и йерархия	изход, ефективност и конкуренция	диалог със заинтересованите страни и обучаемите	системни решения, съвместно творчество и устойчивост
Обучение	<ul style="list-style-type: none"> - в центъра е преподавателят; - ученият чете разработките си; - запаметяване на стандартизирани знания; - учене за признание и академични титли 	<ul style="list-style-type: none"> - в центъра е изпитът; - разпространение на фактически знания, аналитични стратегии и стабилни методи; - модули и проекти; - учене заради изпита; - ученето като състезателна игра за бъдещи успехи 	<ul style="list-style-type: none"> - в центъра е обучаемият; - пренос на самоосмислено знание, ориентирано към компетенции; - фокус върху диалогични семинарни упражнения и учене, основано на проекти; - смесено обучение; - ученето като личностно развитие 	<ul style="list-style-type: none"> - в центъра е системата; - холистично; - подход към цялостната личност; - динамичен баланс между тематиката, групата, индивидуалните учащи се и контекста; - учене, основано на изследвания; - осъзнато учене и чрез съвместно творчество

Практическите дейности при дизайна на курс/семестър/занятие, базиращи се на конструктивната подредба, са свързани с известната в педагогическата наука **таксономия на Блум**. Таксономията на Бенджамин Блум в най-общия си вид откроява 6 нива на когнитивни процеси (по Marzano et al.:5) Разглежданите глаголи за действие са разпределени в 6 нива на научаване, подредени пирамидално, както е показано на фиг. 1:

Фиг. 1. Нива на научаване по оригиналната таксономия на Бенджамин Блум и по ревизираната от Кендал таксономия

(По: <https://www.studocu.com/ph/document/ramon-magsaysay-technological-university/education/new-taxonomy-notes-by-kendall-and-bloom/20723596>)

Според горните два варианта на таксономия същността на научаването във всяко от нивата се изразява в следното:

1. *знаене/запомняне* – това е нивото на разпознаване, запомняне и припомняне на факти;

2. *схващане/разбиране* - това е разбиране какво означават фактите;

Нива 1 и 2 обхващат *теоретичното знание*.

3. *приложение/прилагане* – на факти, правила, понятия, идеи;

Ниво 3 е *прилагането на теорията в практиката*; макар и с ограничен обхват, то надгражда над запаметяването и разбирането.

4. *анализ/анализиране* – изразяват се в раздробяване на информацията на съставните ѝ части;

На ниво 4 учещият намира отговор на въпроса по какъв начин се извършват явленията/ защо са такива, т.е. това е нивото на разбиране какво се случва надолу в пирамидата от явления.

5. *синтез/преценяване* – преценяване на стойността на информацията или идеите;

На ниво 5 се оценява дали действието е извършено правилно и дали има необходимост от промени/поправки/подобрения;

6. *оценка/създаване* – съчетаване на части, за да се създаде нова цялост;

Ниво 6 е завършек на наученото, защото на това ниво се прилага всичко научено по-рано, но в нова ситуация.

В по-общ план се вижда диалектичката връзка между нивата на учене по таксономията на Блум и известния постулат на Конфуций, приложим в обучението:

Виждам и забравям; чувам и zapomням; правя и разбирам.

Таксономията на Блум се основава на глаголи за действие. На фиг. 2 подолу даваме илюстрация със списък от глаголи за действие по таксономията на Блум (от https://www.unmc.edu/facdev/teaching/teaching-resources/teachingtips/BloomTaxonomy_LearningObjectives.pdf).

Съвременното приложение на таксономията на Блум е при описването на наблюдаваното поведение. Ориентацията е към действията. Вече не се използват класическите глаголи „знаят“, „разбират“, „са информирани за“, „се интересуват от“, защото преподавателят се нуждае от доказателство за знанието на студентите си. Глаголите в таксономията на Блум пораждаат действия, които могат да се наблюдават и измерят, т.е. предоставят свидетелство за това дали курсистите „знаят“. Затова при оценяване на наученото от курсистите се използва моделът:

При успешно завършване на семестъра/В края на занятието студентите могат да + глаголи за действия

Той задава когнитивните цели, които пък са свързани с научаването като факт. Ето защо при планирането на семестъра/проектирането на конкретно занятие Блум счита, че преподавателят трябва да включва по възможност всички нива на научаване.

(Revised) Bloom's Taxonomy of

LEARNING OBJECTIVES

KNOWING or REMEMBERING	COMPREHENDING or UNDERSTANDING	APPLYING	ANALYZING	SYNTHESIZING or EVALUATING	CREATING
Cite	Arrange	Adapt	Analyze	Assess	Adapt
Define	Associate	Apply	Appraise	Assemble	Anticipate
Draw	Classify	Compute	Detail	Build	Collaborate
Enumerate	Convert	Coordinate	Determine	Choose	Combine
Find	Describe	Demonstrate	Calculate	Compare	Communicate
Label	Discuss	Develop	Categorize	Construct	Compose
List	Explain	Dramatize	Classify	Debate	Construct
Locate	Exemplify	Employ	Compare	Estimate	Create
Match	Identify	Establish	Contrast	Formulate	Design
Memorize	Interpret	Examine	Correlate	Generate	Facilitate
Name	Locate	Extrapolate	Critique	Hypothesize	Forecast
Recall	Match	Illustrate	Defend	Integrate	Generate
Recite	Paraphrase	Implement	Detect	Judge	Initiate
Record	Report	Instruct	Dissect	Justify	Model
Recognize	Research	Interview	Distinguish	Manage	Negotiate
Select	Sort	Manipulate	Examine	Organize	Organize
State	Summarize	Modify	Inspect	Predict	Perform
Tabulate	Translate	Operate	Inventory	Prescribe	Plan
		Order	Research	Prepare	Produce
		Practice	Solve	Prioritize	Propose
		Predict	Summarize	Produce	Reconcile
		Prepare	Test	Propose	Revise
		Produce		Recommend	Resolve
		Utilize		Structure	Structure
				Synthesize	Substitute
Teaching Strategies	Teaching Strategies	Teaching Strategies	Teaching Strategies	Teaching Strategies	Teaching Strategies
Lecture	Questions	Practice	Problem solving	Projects	Simulations
Video	Discussion	Demonstrations	Case Studies	Problem solving	Critiques
Illustrations	Review	Presentations	Critical Incidents	Case studies	Complex case study
Examples	Test	Projects	Discussion	Plan development	Design/development
Visuals	Reports	Role play	Questioning	Constructing	Product generation
	Exercises	Micro-teach	Test	Simulation	Producing

Lower order thinking

Higher order thinking

Anderson, L.W., Krathwohl, D.R., Airasian, P.W., Cruikshank, K.A., Mayer, R.E., Pintrich, P.R., Raths, J., Wittrock, M.C. (2001). A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. New York: Pearson, Allyn & Bacon.
 Bloom, B.S. (Ed.). Engelhart, M.D., Furst, E.J., Hill, W.H., Krathwohl, D.R. (1956). Taxonomy of Educational Objectives, Handbook I: The Cognitive Domain. New York: David McKay Co Inc.

Фиг. 2. Списък от глаголи за действие по таксономията на Блум

Марзано и Кендал (Marzano and Kendal, 2007) правят ревизия на таксономията на Блум (фиг. 3), въвеждайки когнитивни системи, но спазвайки възходящия ред на сложност в следните 6 нива:

1. *извличане;*
2. *разбиране, схващане;*
3. *анализиране;*
4. *използване на знанието;*
5. *метапознавателност;*
6. *мислене в собствена система.*

Те включват и конкретни процеси, при които са приложими предлаганите глаголи за измеримо знание:

- ниво 1 включва процесите *разпознаване, припомняне, изпълняване;*
- ниво 2 – *интегриране, символизиране;*
- ниво 3 – *съединяване/напасване, класифициране, анализиране на грешки, обобщаване, специфициране;*
- ниво 4 – *вземане на решения, разрешаване на проблем, експериментиране, проучване;*
- ниво 5 – *самонаблюдение на точност/прецизност* (напр. на получените знания и защита на преценката си), *самонаблюдение на яснота на знанието, самонаблюдение на процеса* (напр. на постигане на определена цел);
- ниво 6 – *изследване на мотивацията* (собствената на студента с цел подобряване на знанията или компетенциите по определен език), *изследване на емоционалния отговор* (напр. идентифициране на емоционалния отговор, свързан с дадено знание, и определяне на причините за съществуването на подобни връзки), *изследване на ефикасността* (студентът изследва доколко счита, че може да подобри разбирането си за конкретно знание), *изследване на значимостта* (анализиране доколко важно е конкретно знание за студента).

Предложените от този авторски колектив глаголи за действия се съпътстват и от фрази за задаване на ясни и точни действия за изпълнения и насочват към измерими знанията действия (като: „направете сходна аналогия”, „какъв извод може да се направи от”, „кое от следните би било най-доброто за”, „изхождайки от експеримента, какво бихте прогнозирали”). Накрая, за нивата са дадени и полезни дефиниции.

Таксономията на Блум се появява в дидактическата литература в разнообразие от варианти. Приложима е както за обучение по хуманитарни науки, част от които е обучението по чужд език (в пълна сила за тази сфера от познанието можем да приложим списъка от фиг. 2 и фиг. 3), така и за обучение по технически дисциплини. На фиг. 4 даваме вариант на таксономията на Блум с пример за адаптиран списък с глаголи за действия за целите на планиране в електронна среда.

The New Taxonomy (Marzano and Kendall, 2007)		
Level of Difficulty	Process	Verbs, Phrases, Definitions Useful for SLOs
6. Self System Thinking	Examining Importance	analyze importance of knowledge to self.
	Examining Efficacy	examine own beliefs to improve integration of knowledge.
	Examining Emotions	identify emotional responses associated with knowledge
5. Metacognition	Examining Motivation	examine motivations to learn and improve
	Specifying Goals	set specific learning goals and develop a plan for accomplishing the goals
	Process Monitoring	self-monitor the process of achieving a goal.
	Monitoring Clarity	determine how well they understand knowledge
	Monitoring Accuracy	determine accuracy of understanding and defend judgments
4. Knowledge Utilization	Investigating	investigate; research; take a position on; distinguish features; explain; think through implications; report results. The student generates and tests hypotheses
	Experimenting	experiment; generate; test; theorize; predict . The student designs new methods of collecting data.
	Problem-Solving	solve; recognize obstacles; adapt; develop novel strategies to reach goals under difficult conditions.
	Decision-Making	decide; select among similar alternatives; establish criteria; defend choices
3. Analysis	Specifying	predict; judge; deduce; argue for cause or predictions.
	Generalizing	establish conclusions; elaborate about inferences; state a principle, generalization or rule; trace chronological development; infer new generalizations from known knowledge.
	Analyzing	identify errors or problems; identify issues or misunderstandings; assess; critique; diagnose; evaluate; edit; revise, identify and explain logical or factual errors in knowledge.
	Classifying	classify; organize; sort; identify a broader category; identify different types; identify super ordinate and subordinate categories of information
	Matching	categorize; compare & contrast; differentiate; discriminate; distinguish; sort; create an analogy or metaphor
2. Comprehension	Symbolizing	symbolize; depict; represent; illustrate; draw; show; use models; diagram chart depict critical aspects of knowledge in a pictorial of symbolic form
	Integrating	describe how or why; describe the key parts of; describe the effects; describe the relationship between; explain ways in which; paraphrase; summarize; discern essential from nonessential elements
1. Retrieval	Executing	use; demonstrate; show; make; complete; draft. perform procedures without significant errors.
	Recalling	exemplify; name; list; label; state; describe; who; what; where; when produce information on demand.
	Recognizing	recognize (from a list); select from (a list); identify (from a list); determine if the following statements are true. determine whether provided information is accurate, inaccurate or unknown.

Adapted from: http://www.kidsrsu.org/images/uploads/Marzano_New_Taxonomy_Chart_with_verbs_3.16.12.1.pdf

Фиг. 3. Списък от глаголи за действие по новата таксономия на Блум, ревизирана от Марзано и Кендал (По: <https://es.scribd.com/document/356762470/Marzano-and-Kendall-2007-Taxonomy>)

BLOOM'S TAXONOMY DIGITAL PLANNING VERBS					
REMEMBERING	UNDERSTANDING	APPLYING	ANALYZING	EVALUATING	CREATING
					
Copying Defining Finding Locating Quoting Listening Googling Repeating Retrieving Outlining Highlighting Memorizing Networking Searching Identifying Selecting Tabulating Duplicating Matching Bookmarking Bullet-pointing	Annotating Tweeting Associating Tagging Summarizing Relating Categorizing Paraphrasing Predicting Comparing Contrasting Commenting Journaling Interpreting Grouping Inferring Estimating Extending Gathering Exemplifying Expressing	Acting out Articulate Reenact Loading Choosing Determining Displaying Judging Executing Examining Implementing Sketching Experimenting Hacking Interviewing Painting Preparing Playing Integrating Presenting Charting	Calculating Categorizing Breaking Down Correlating Deconstructing Linking Mashing Mind-Mapping Organizing Appraising Advertising Dividing Deducing Distinguishing Illustrating Questioning Structuring Integrating Attributing Estimating Explaining	Arguing Validating Testing Scoring Assessing Criticizing Commenting Debating Defending Detecting Experimenting Grading Hypothesizing Measuring Moderating Posting Predicting Rating Reflecting Reviewing Editorializing	Blogging Building Animating Adapting Collaborating Composing Directing Devising Podcasting Wiki Building Writing Filming Programming Simulating Role Playing Solving Mixing Facilitating Managing Negotiating Leading

Фиг. 4. Списък с глаголи за действия при планиране в електронна среда
 (Източник: <https://www.teachthought.com/storage/2017/09/PostCopyDigitalBloomsVerbs-2-1.png>)

Практическо приложение

В авторова разработка (Purvanova et al., 2022:174-175) сме представили подробен алгоритъм за прилагане на таксономията на Блум при формулиране на резултатите от ученето в края на проектиран курс.

Затова тук ще насочим вниманието към приложението на таксономията в по-конкретна сфера: при планиране на семестър.

Съществен аспект, който логически следва от обучителните резултати, при условие че те са добре формулирани, са съдържанието и методите. Тук трябва да се обърне внимание на следните моменти:

- колко ще са занятията;
- кои са студентите;
- контекстът, в който е поставен нашият семестър (напр. при изучаване на газова и горивна техника и технологии едва ли логиката на науката ще е през първи семестър да се въвеждат знания по топлотехника, а през втори семестър – по физика, предвид факта, че топлотехниката е дял от физиката и първо трябва да се въведат общофизични понятия и закони, а

- след това специфичните);
- дали самият университет предварително не е задал обучителните резултати.

Възможни грешки:

Не бива да се допуска резултатите от ученето и методите да не вървят ръка за ръка. За да се схване същността на това дидактическо правило, даваме следния пример за заложен обучителен резултат и метод за постигането му:

Обучителен резултат: При успешно завършване на семестъра студентите могат да прилагат знанията и уменията си за разрешаване на проблеми в нови ситуации.

Метод: Лекция

Анализът на горния пример показва, че при обучителния резултат са включени високи таксономични нива (разрешаването на проблем е от Ниво 4: Анализиране, а разрешаването на проблеми в нови ситуации е възможно дори да е от Ниво 6: Създаване), които не могат да бъдат постигнати чрез лекция, защото лекцията работи на двете най-ниски нива на обучение (Ниво 1: Запомняне/Знаене и Ниво 2: Схващане/Разбиране).

Изходите са няколко:

- да се преформулират обучителните резултати – но не задължително; оценяването да е опростено;
- да се промени формата на курса, като се изпробват иновативни методи;
- да се засили активирането на студентите.

Важно е да се спазва изискването планирането на семестъра да се извършва отгоре надолу, включвайки данни за/действия, като:

- * колко занятия ще са необходими (напр. за условията на продължителност на семестъра в МГУ 14 бр., с ежеседмична честота);
- * да се формулират обучителните резултати за целия семестър;
- * след това да се извлече такова съдържание, че студентите да постигнат обучителните резултати;
- * да се следва т.нар. „червена нишка” – линията, която свързва идеите;
- * как да се подредят частите, така че да пасват на структурата и логически да водят от един аспект към следващия;
- * нужно е „информационно пресоване” – да не се предлага твърде голямо съдържание в твърде малко/кратки занятия; тук водещата стратегия е да се прецени какво може да се свърши не в 14 занятия, а в 4; следователно това, което може да се вмести в 4-те занятия, е онова, което е важно.

Даваме алгоритъм на изпълнение на заданието като поредица от 4 стъпки:

Задача: Планиране на семестъра - За изпълнението на задачата са нужни планираните резултати от обучението за конкретния курс. От помощ е и ползването на календар за правилното разпределение на учебните седмици във времето.

Стъпка 1: Да се прецени колко занатия е реалистично да има на семестър – записват се тук: _____ зан./сем.

Стъпка 2: От обучителните резултати да се извлече съдържанието – записва се тук: _____

Стъпка 3: Отново да се огледа учебното съдържание. Да се реши каква ще е правилната структура на нашия курс (или последователността, т.е. как съдържанието логически се прелива от един аспект към следващия); елементите от съдържанието съответно да се номерират.

Стъпка 4: Сега е ред да се разработи първият работен вариант, като се разпредели съдържанието във всяко индивидуално занятие, т.е. да се раздели съдържанието така, че да запълни всяко занятие.

При започване на изпълнение на заданието за семестър по чуждоезиково обучение горният алгоритъм би придобил следният вид:

Задача: Планиране на семестъра - За изпълнението на задачата са нужни планираните резултати от обучението за конкретния курс. От помощ е и ползването на календар за правилното разпределение на учебните седмици във времето.

Стъпка 1: Да се прецени колко занатия е реалистично да има на семестър – записват се тук:

(по календарен график) 14 бр. по 1 бр./седм.

Стъпка 2: От обучителните резултати да се извлече съдържанието – записва се тук:

класифицират/сортират – 2 занятия

описват събития – 3 занятия

четат и резюмират – 3 занятия; включени действия:

- четене на технически текст;
- информация за резюмиране – модели;
- генериране; .....

Стъпка 3: Отново да се огледа учебното съдържание. Да се реши каква ще е

правилната структура на нашия курс (или последователността, т.е. как съдържанието логически се прелива от един аспект към следващия); елементите от съдържанието съответно да се номерират. ....

Стъпка 4: Сега е ред да се разработи първият работен вариант, като се разпредели съдържанието във всяко индивидуално занятие, т.е. да се раздели съдържанието така, че да запълни всяко занятие. ....

Още по-ясна става ползата от таксономията на Блум при приложението ѝ в конкретната сфера на проектиране на занятия.

Тук е важно да се обмислят следните моменти и да се спазва очертавания от тях алгоритъм на работа при дизайна на занятиято:

- 1) Определят се обучителните резултати за конкретното занятие.
- 2) Структурира се занятиято по отношение на:
  - материали
  - метод/и
  - продължителност

По отношение на *избора на подходящ метод*, има множество фактори, влияещи върху избора на такъв. Например, при избора на метод за работа с електронен микроскоп, четенето на книга едва ли би бил подходящ метод. Следните фактори биха били решаващи при избора на метод:

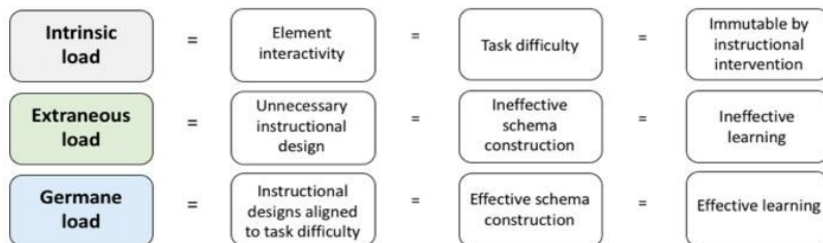
- видът на курса;
- броят студенти;
- предварителните познания на студентите;
- оборудването в залата;
- собственото ниво на експертиза на преподавателя;
- очакванията на преподавателя относно студентите му;
- продължителност на внимание в конкретната възрастова група – тъй като тя е около 20 мин., се налага да се преминава към разнообразие от дейности, а варирането на методите е от изключителна важност за ефективното научаване.

По отношение на последното е важно то да се свърже с *теорията за когнитивния товар* на Суелър и кол. (по: <https://www.idolcourses.com/blog/cognitive-load-theory-animated-by-idol-courses>). Според тази теория се определя *ефективността на преподаване*. Теорията за когнитивния товар разглежда три типа когнитивен товар, влияещ върху паметта, при ученето (фиг. 5):

- *външен/extraneous* – това е ненужната информация, която блокира, задържа вътрешноприсъщата (напр. скучно изложение; сложен речник – той трябва да се обясни; твърде много термини накуп);
- *вътрешен, присъщ/intrinsic* – това са новите елементи, които може да са максимум 7;
- *уместен, полезен/germane* – това е интегрирането на нова +

съществуваща информация; ако информационният товар е твърде голям, се възпрепятства създаването на връзки в паметта; преподавателят стъпва върху това знание и надгражда нови етажи; като преподаватели трябва да виждаме кое е съществено, важно и да изтъкваме важноста на новата тема за изграждането на нов информационен слой общата структура на знанието.

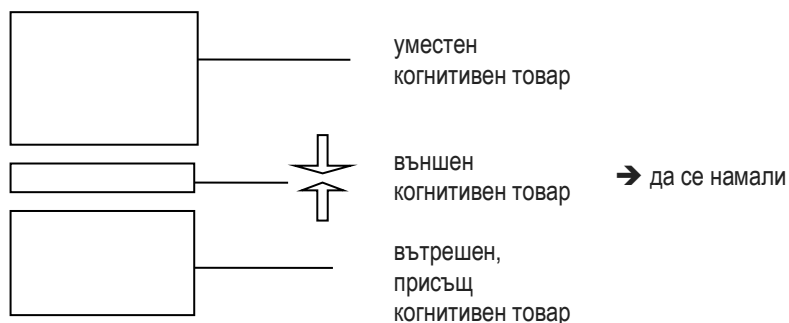

Definitions and role of the cognitive load types of Cognitive Load Theory.

Фиг. 5. Типове когнитивен товар – същност, роля и значение

(Източник: https://www.researchgate.net/figure/Definitions-and-role-of-the-cognitive-load-types-of-Cognitive-Load-Theory_fig3_331280470)

Според теорията за когнитивния товар работната (или кратковременната) памет е с ограничен капацитет и претоварването ѝ намалява ефективността на преподаването. Структурата на когнитивния товар и връзките между отделните типове на са дадени на фиг. 6:

Фиг. 6. Структура и връзки на когнитивния товар

Резултати от познаването на тази теория за преподавателите:

Специално внимание е необходимо да се обърне на *практики за извличането на информация*, които са взети от когнитивната наука. Ефективният

преподавател трябва да подтиква студентите си да извличат информация от паметта си чрез практики за достигане до информацията. Такива са особено необходими след дълга ваканция, когато винаги се прави „загрявка“, защото курсистите забравят какво знаят или че го знаят. Следователно, за да се инициира тяхното дълбоко знание, трябва да има план за активирането на студентите. Ето пример:

Кои са трите основни момента, които засега сте ...?

Кое беше най-трудното при....?

Полезни изводи, които могат да се направят:

→ Изнасянето на лекция не е едностранна дейност. Студентите са дейни участници в нея, но трябва да знаят какво и как го вършат. Важно е студентите да знаят как да слушат лекцията, защото това увеличава ангажираността им. Ето техника за постигане на ангажираност:

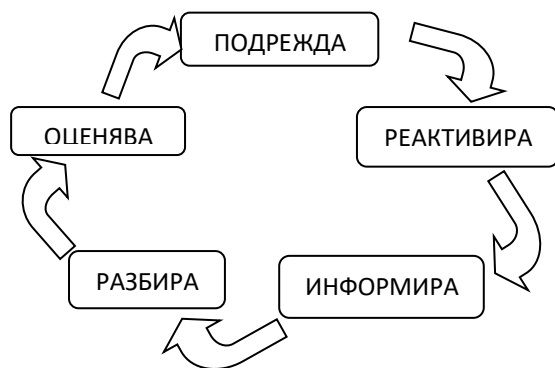
Днес ще говоря за..... и искам от вас да извлечете..../да свържете...../ да обмислите.....

→ Не всеки вид водене на записки по време на занятие спомага за трайното научаване.

→ Понякога студентите остават с чувството, че са получили знания, но не могат да ги извлекат от паметта си. Основна причина за това е, че ако за предаване на информацията се използват само слайдове, обучаемите не запомнят.

→ В контекста на ефективност на преподаването се обръща внимание на това обучаващите се да се самонаблюдават като учащи се: какво правят, как се държат, как учат.

При планиране и структуриране на занятието се открояват няколко *дейности на преподавателя*:

Дейност ПОДРЕЖДАНЕ включва обмисляне на следните въпроси:

- Кое може да бъде добра отправна точка за темата/занятието?
- От какво се нуждаят студентите, за да бъдат социално успешни (т.е. в групата) и да имат успех по отношение на съдържанието (темата)?
  - Какво трябва да знаят студентите за целите на занятието (или при планиране на по-високо ниво – за целите на семестъра, или на курса)?
  - Какви очаквания имате към себе си като преподавател и към групата?
  - Какво знаете за целите и очакванията на студентите?

Дейност РЕАКТИВИРАНЕ:

- Какви предварителни знания може да очаква преподавателят?
- Как може да активира предишните знания, от които студентите имат нужда за по-нататъшна работа по темата?
  - Какво по отношение на съдържанието трябва да се повтори, за да се гарантира добра връзка с предишни занятия (или при планиране на по-високо ниво – за целите на семестъра, или на курса)?

Инструменти за достъп до предходните знания: напр. Kahoot (<https://kahoot.com>); mentimeter (<https://www.mentimeter.com>) и др.

Дейност ИНФОРМИРАНЕ:

- Кое е основното съдържание, което студентите определено трябва да знаят?
  - Какво трябва да знаят студентите, за да могат да решават задачи, които отговарят на учебните цели?
  - Как трябва да бъде структурирано най-важното съдържание?
  - Какви материали трябва да са налични?
  - Задължително ли е информацията да бъде предоставена от преподавателя или може да се използват и външни източници?
  - Как могат студентите да бъдат включени в тази фаза?

Дейност РАЗБИРАНЕ:

- Кои примери, упражнения или задачи са подходящи за задълбочаване по темата?
  - Какви (онлайн) инструменти са подходящи за предаване на съответната учебна цел?
  - Трябва ли всички студенти да учат едно и също нещо или е възможно/разумно да се дава възможност за избори според интереса им?
  - Как преподавателят може да взема предвид различните нива на познание и предишен опит?

Дейност ОЦЕНЯВАНЕ:

- От каква обратна връзка от студентите (напр. върху онова, което са разбрали, от което се интересуват, или как оценяват трудността) има нужда преподавателят, за да планира следващите занятия?
  - Как преподавателят може да провери дали целите са постигнати, дали съдържанието е разбрано и/или уменията са били научени?

- Как преподавателят може да разбере дали той и студентите са доволни?

Усилено се изследва обратната връзка и нейните ефекти и се счита, че те са водещи за ученето, защото помагат на учащите да оценят собствения си обучителен статус и напредък и за стимулират по-нататъшното учене.

Тъй като темата за оценяването е много съществена и обширна, тя ще бъде обект на отделна публикация.

3) 3 фази на занятието:

– *увод* – тук се активират предварителни знания; работи се с няколко функции:

- * активиране на знания
- * ориентиране
- * структура
- * възбуждане на интерес

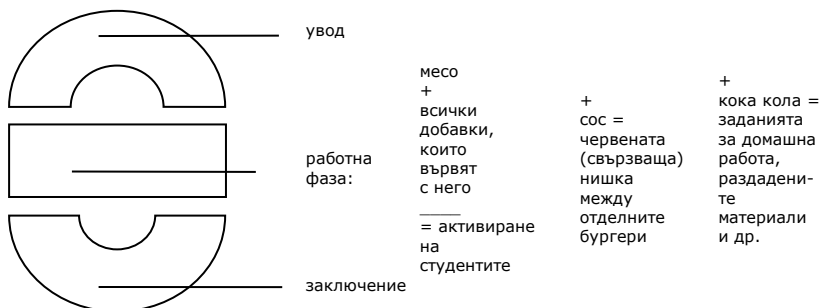
– *работна фаза* – студентите придобиват знания; редуват се вкарването на нов материал с активиране на студентите; постига се чрез:

- * стимулиране на научаването;
- * подкрепа;
- * направляване на обучаемите в правилната посока;

– *заключение* – нерядко тази част се подценява; доброто обобщение осъществява връзка с предварително получено знание, а също и очертава главните послания; функциите на заключението са следните:

- * затвърждава новопридобити знания и умения;
- * сравнява предишно знание с новополучено съдържание;
- * осигурява обратна връзка за новото научно съдържание;
- * дава възможност за по-нататъшно учене у студентите.

Добре проектираното занятие водещата на модула за обучение на преподаватели д-р Е. Вебер сравнява образно с трите части на бургера и добавките, които оформят цялостта на продукта:

Фиг. 7. Елементите на правилно структурирано занятие

Даваме стъпки, водещи до самостоятелното планиране на учебно занятие. За целта се използват обучителните резултати и шаблон за планиране на занятие.

Задача: Планиране на занятие

Стъпка 1: Представете си едно конкретно ваше занятие и отговорете на следните въпроси:

а) Кои са обучителните резултати, към които се стремите в това конкретно занятие? _____

б) Кое съдържание автоматично произлиза от вашите обучителни резултати? _____

в) Кои методи използвате, за да постигнете предварително набелязаните обучителни резултати? _____

г) До каква степен обучителните резултати, съдържанието и методите са подравнени? _____

Стъпка 2: Планирайте едно занятие. За целта използвайте долния шаблон за планиране на занятие. Възможно е също да имате нужда и от обучителните резултати и допълнителните идеи, получени в стъпка 1.

_____

_____

_____

При изпълнение на заданието вариантите са безбройни, както са безкрайни възможностите за проектиране на занятие. Именно от стабилната научна основа и желанието и умението на преподавателя-дизайнер да я прилага за всяко конкретно занятие зависи и успехът на същото. Даваме пример за изпълнението на част от горния алгоритъм за планиране на занятие:

Задача: Планиране на занятие

Стъпка 1: Представете си едно конкретно ваше занятие и отговорете на следните въпроси:

а) Кои са обучителните резултати, към които се стремите в това конкретно занятие?

Резюмиране на прочетен текст/материал по специализиран английски език

б) Кое съдържание автоматично произлиза от вашите обучителни резултати?

Четене на текст

в) Кои методи използвате, за да постигнете предварително набелязаните обучителни резултати?

- четене;
- селектиране на обща информация от отделните абзаци;
- съставяне на изречения;
- изброяване/градиране;
- писане на свързан текст.

г) До каква степен обучителните резултати, съдържанието и методите са подравнени?

Всички вървят ръка за ръка.

Стъпка 2: Планирайте едно занятие. За целта използвайте долния шаблон за планиране на занятие. Възможно е също да имате нужда и от обучителните резултати и допълнителните идеи, получени в стъпка 1.

За изпълнение на Стъпка 2 от горното задание се използва шаблон за планиране на занятие, който има следния вид:

ШАБЛОН ЗА ПЛАНИРАНЕ НА ЗАНЯТИЕ					
Обучителни резултати за това занятие:					
Част от занятието	Време/ час	Продължителност	Дейност	Метод & материал	Допълнителна информация
Увод					
Работна фаза (= вкарване на нова информация + активиране на студентите)					
Заклучение					

Предлагаме шаблон за планиране на занятие по чуждоезиково обучение, попълнен с данни за предвидени дейности и методи и разпределение във времето:

Част от занятието	Време/ час	Продължителност	Дейност	Метод и материал	Допълнителна информация
Увод		10 мин.	разговор	диалог -включване на предишни	-възбуждане на интерес

				знания -очертване на връзките - заявяване на резултатите от обучението	
Работна фаза (=вкарване на нова информация + активиране на студентите)		15 мин.	четене; преписване	представяне на модели (писане на дъската)	
		15 мин.	изчитане на информация		
		10 мин.	избиране на думи за резюмиране за всеки отделен абзац	брейнсторминг; писане на дъската	
		10 мин.	писане на резюме		
		10 мин.	коригиране	четене; сравнение; съпоставяне; анализ	
Заклучение		10 мин.	обобщение		- поставяне на постигнатия обучителен резултат в „бургер“ рамката на занятието; - затвърждаване на обучителния резултат от проведеното занятие; предоставяне на възможност да надзърнат в плана за следващото занятие

Такова разпределение на дейностите вече сме прилагали на занятия и в присъствена форма на обучение, и в двугодишната дистанционна в електронна среда по време на пандемията 2020-2022 г. Избрахме да представим алгоритъм на работа за занятие по темата „Резюмиране на научен текст“, тъй като тя е включена в учебната програма по ЧЕО в МГУ, а в спец. КТИД е застъпена и във II к., в III к., и особено в IV к. Резултати от ученето, заложили при проектирането на заданието, са: избиране/селектиране, интерпретиране, резюмиране, парафразиране, структуриране, логическо изброяване и организиране. Наблюденията ни са, че при изпълнението на това задание обучаемите постигат заложените резултати.

В настоящата статия разгледахме тема, която е част от общата тематика за дизайн на обучението. Разсъждавахме за проектирането на семестър/занятие от гледна точка на конструктивната подредба. В теоретичната обосновка включихме понятия от дидактиката, като таксономия на Бенджамин Блум и шест нива на

мислене и познание, в които се разпределят множество глаголи за действие. Дадохме примери как същите се прилагат при спазване на алгоритъм за планиране на семестър/проектиране на занятие по чуждоезиково обучение.

Надяваме се с решенията си да сме полезни при сблъскването на колеги-преподаватели със сходни проблеми в бъдеще.

ЛИТЕРАТУРА:

- Младенов, К., М. Първанова. „Когато дистанцията ни идва вповече, или: образование с емоция с отдалечен достъп”. В: *Техники и технологии в чуждоезиковото обучение и висшето образование*, кн.3, 2022, Изд. на ТУ-София, с. 77-87.
- Първанова, М., М. Евгениев. „Участие в проект „TrainESEE V.2 – обучение на преподаватели в Източна и Югоизточна Европа“, Модул 1 – Методика на преподаване”. В: *Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“*, 1(XXI)/2021, с. 78-92.
- Marzano, R., J. Kendal. *The New Taxonomy of Educational Objectives*. 2nd ed. Hawker Brownlow Educ. 2007. p.1-10 (available: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://open.usq.edu.au/pluginfile.php/96934/mod_folder/content/0/Marzano%2520%2520Kendall%2520%25282007%2520New%2520Taxonomy.pdf%3Fforcedownload%3D1&ved=2ahUKEwjX3aLm1fb5AhVihGMGHf12ATYQFnoECAMQAg&usg=AOvVaw1tE5SAehU-HK0gmUI0EvS) visited: 2nd Sept. 2022:16.35.
- Purvanova, M., M. Evgeniev. “Application in Course Design of the Training of Trainers from the University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski” in a Module on Didactics”. In: *Annual of the University of Mining and Geology “St. Ivan Rilski”*, vol. 65, 2022, Sofia:Publishinh Hoouse “St. Ivan Rilski”, pp.172-177. (in Bulgarian, with English abstract).
- Scharmer, C. (2019, April 16). Vertical Literacy: Reimagining the 21st-Century University. Available online: Retrieved 23rd August 2022, at 20:27h., from <https://medium.com/presencing-institute-blog/vertical-literacy-12-principles-for-reinventing-the-21st-century-university-39c2948192ee>

ЕЛЕКТРОННИ ИЗТОЧНИЦИ:

- <https://bit.ly/3fSh6Ny>
- <https://es.scribd.com/document/356762470/Marzano-and-Kendall-2007-Taxonomy>
- <https://medium.com/presencing-institute-blog/vertical-literacy-12-principles-for-reinventing-the-1stcentury-university-39c2948192ee>
- <https://trainesee2.eu/>
- <https://tuwel.tuwien.ac.at/>
- <https://www.idolcourses.com/blog/cognitive-load-theory-animted-by-idol-courses>
- <https://kahoot.com>
- <https://www.mentimeter.com>

https://www.researchgate.net/figure/Definitions-and-role-of-the-cognitive-load-types-of-Cognitive-Load-Theory_fig3_331280470

<https://www.studocu.com/ph/document/ramon-magsaysay-technological-university/education/new-taxonomy-notes-by-kendall-and-bloom/20723596>

<https://www.teachthought.com/storage/2017/09/PostCopyDigitalBloomsVerbs-2-1.png>
visited: 2nd Sept. 2022 at 16:25

https://www.unmc.edu/facdev/teaching/teaching-esources/teachingtips/BloomTaxonomy_Learning Objectives .pdf

**ПРИЛОЖЕНИЕ НА ОБУЧЕНИЕТО НА ПРЕПОДАВАТЕЛИ
ОТ МГУ „СВ. ИВАН РИЛСКИ“ В МОДУЛ ПО ДИДАКТИКА
ПРИ ПЛАНИРАНЕ НА СЕМЕСТЪР/ПРОЕКТИРАНЕ НА ЗАНЯТИЕ**
Милена Първанова, Марин Евгениев

(Резюме)

Статията е продължение на редица публикации на авторския колектив от областта на дидактиката. Представя нови моменти от обучение в модул по методика на преподаването, проведено за преподаватели от Източна и Югоизточна Европа, в т.ч. от МГУ „Св. Иван Рилски“, по международен проект TrainESEE v.2. Изхождайки от теоретичните основи на науката дидактиката, се поставя акцент върху конструктивната подредба и приложението ѝ при планиране на семестър и проектиране на конкретно занятие, които университетският преподавател желае да организира и проведе. С настоящата и подобни публикации целим да разпространим сред преподавателската колегия на МГУ наученото по време на обучението в модула, да илюстрираме прилагането на представените дидактически принципи и да стимулираме работата на млади колеги и инженери, които се изправят пред сложната, но много благородна и благодарна задача да преподават.

Ключови думи: дидактика, конструктивна подредба, планиране на семестър, проектиране на занятие.

**APPLICATION IN TERM PLANNING/CLASS DESIGN
OF THE TRAINING OF TRAINERS FROM THE UNIVERSITY OF MINING AND
GEOLOGY “ST. IVAN RILSKI” IN A MODULE ON DIDACTICS**
Milena Purvanova, Marin Evgeniev

(Summary)

The article continues a number of publications by the authors in the field of didactics. It presents new moments in the training in a module in teaching methodology

conducted for university lecturers from Eastern and South-Eastern Europe, including from the University of Mining and Geology "St. Ivan Rilski", within the TrainESEE v.2 international project. Proceeding from the theoretical foundations of the science of didactics, the emphasis is on the constructive alignment and its application when planning a semester and designing a specific class that a university teacher wishes to organise and conduct. The current and similar publications aim to promote what was learned during the training module among the body of lecturers from the University of Mining and Geology, to illustrate the application of the presented didactic principles, and to stimulate the work of young colleagues and engineers who are faced with the complex yet noble and rewarding task of teaching.

Key words: didactics, constructive alignment, term planning, class design.

ЧУЖДОЕЗИКОВО ОБУЧЕНИЕ НА ПРЕПОДАВАТЕЛИ ОТ МГУ „СВ. ИВАН РИЛСКИ“ ПО ТЕХНИЧЕСКИ АНГЛИЙСКИ ЕЗИК. НОВ УЧЕБЕН КОМПЛЕКТ ЗА НУЖДИТЕ НА ОБУЧЕНИЕТО

Велислава Паничкова¹

В съвременните условия на глобализация развитието и усъвършенстването на комуникационни умения по английски език става все по-необходимо. Тези умения са в основата на ефективно международно сътрудничество и ползотворно чуждоезиково общуване между образователни институции и инженерни специалисти.

През 2021 г. Минно-геоложкият университет „Св. Иван Рилски“ става бенефициент по договор за безвъзмездна финансова помощ по проект BG05M2OP001-2.016-0010 „Модернизация, дигитализация и интернационализация на обучението по професионално направление „Архитектура, строителство и геодезия“ в Минно-геоложкият университет „Св. Иван Рилски“, финансиран от Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейските структурни и инвестиционни фондове. Партньори по проекта са Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“ и Конфедерацията на работодателите и индустриалците в България, а асоциирани партньори са: Институт по минно дело и специално гражданско строителство към Техническият университет във Фрайберг, Германия; Минно-геоложки факултет към Университета в Загреб, Хърватска; Университетът в Рига, Латвия и Университетът на Алабама в Хънтсвил. Общата цел на проекта е да се модернизира и повиши качеството на обучението по професионално направление „Архитектура, строителство и геодезия“ в МГУ „Св. Иван Рилски“. Постигането на целта би било възможно посредством извършването на поредица от дейности, като по-конкретно бих искала да насоча вниманието към една от тях, а именно: включване на преподаватели в дейност по обучение по английски език със специален фокус върху умения за преподаване и комуникация на преподаватели от МГУ „Св. Иван Рилски“. Осъществяването на тази дейност би дало като резултат съществено повишаване на чуждоезиковите комуникативни умения и компетенции по английски език на преподавателите от МГУ „Св. Иван

---

¹ Старши преподавател по английски език в катедра „Чужди езици“ при Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

Рилски“. Това би повлияло положително върху развиването на възможности за професионална реализация и кариерно развитие на преподавателите и би им предоставило по-благоприятни възможности за изграждане и установяване на бъдещо сътрудничество с чуждестранни партньори, като например разработване и въвеждане на съвместни учебни програми за обучение на чужд език, дейности по изходяща мобилност на преподавателите от МГУ „Св. Иван Рилски“ и др.

За да бъде реализирана тази конкретна дейност по проекта, като преподаватели по английски език от катедра „Чужди езици“ в МГУ „Св. Иван Рилски“ бяхме поканени за съдействие да организираме и проведем обучението за нашите колеги-преподаватели от МГУ. След като беше проведен писмен тест за определяне на нивото на всеки от бъдещите обучаеми, се установи наличието на разнородни резултати. Така стана ясно, че най-ползотворно за бъдещата ни съвместна работа с курсистите би било разпределянето на преподавателите в няколко групи, според тяхното ниво на владене на английски език. Наред с това беше предложен примерен вариант на учебен комплект по технически английски език, по който да се работи по време на обучението, като беше уточнено, че всеки отделен преподавател би могъл да обогати работата с курсистите си с допълнителни материали по негова преценка, съобразно спецификата на групата му. Предимството на този начин на работа би било разширяване на обхвата на учебния материал и обогатяване на знанията и уменията на обучаващите се по технически английски език.

Като поканена да стана част от преподавателския екип по тази дейност на проекта, бих искала да изразя своята благодарност за предоставената ми възможност да работя съвместно със своите колеги от катедра „Чужди езици“, с които заедно да съдействаме за постигането на общата цел на проекта – да подпомогнем в професионално отношение повишаването на нивото на владене на технически английски език на нашите колеги от МГУ. В тази връзка бих искала да споделя някои свои впечатления относно избора на учебен комплект, по който да работя с групата, с която се ангажирах, а именно тази, която се обучава по технически английски в ниво А1 (съгласно Общата европейска референтна езикова рамка). А също така и да направя кратко описание на структурата на помагалата от учебния комплект, както и да изразя положителната ми оценка относно направения избор въз основа на лични свои наблюдения от провеждащото се в момента обучение.

Поради необходимостта от учебно помагало, по което да се обучава тази група, преподавателският екип по английски език от катедра „Чужди езици“ намери за удачно да се реализира избор и закупуване на такова за нуждите на проекта, като същевременно закупуването му би довело до обогатяване на наличния англоезичен учебен фонд на катедрата и използване за нуждите на обучение на тези наши студенти, които се докосват за първи път до техническия

английски език. Въз основа на досегашни отлични впечатления на преподавателите по английски език от работа с поредицата учебници по технически английски език Technical English на издателство Pearson с нива A2, B1-B2 и B2-C1, се намери за подходящо закупуването на учебен комплект от същата поредица, но за начинаещи обучаеми, а именно за ниво A1. Като цяло поредицата учебници Technical English, която е разработена в четири нива, е предназначена за професионално обучение по технически английски език. Включени са теми, свързани с най-актуалните и нови развития в технологиите. Разнообразната тематика задържа интереса на обучаемите, а това от своя страна води до повишаване на тяхната мотивация. Въвежда се и се усвоява, с помощта на подходящи упражнения, основна лексика за различни специалности.

По линия на проекта беше осъществено набавянето на учебния комплект Technical English 1. Закупеният комплект включва: учебник (Technical English 1 Course Book) с автор David Bonamy, аудио CD към учебника (Course Book CD), учебна тетрадка (Technical English 1 Workbook With Key) с автор Christopher Jacques и включен към нея аудио диск (Audio CD), методическо ръководство (Technical English 1 Teacher's Book) с автор Celia Bingham с включен към него диск (Test Master CD-ROM). Комплектът за ниво A1 е много подходящ за целевата група обучаващи се преподаватели в моята група. Това са учащи, които разполагат с известни базови познания по общоупотребим английски език и сега имат професионална необходимост от усвояване на знания по технически английски език за специфични цели.

Учебникът от учебния комплект Technical English 1 включва 12 урочни единици, в които се изучава специализирана лексика по дадена техническа тема и 6 преговорни единици (по една такава след всеки два урока) за преговор и затвърждаване на лексикалния и граматически материал в тях. Урочните единици обхващат разнообразни теми в техническо отношение, което създава благоприятни предпоставки за обогатяване на речниковия запас на обучаемите от термини на английски език. Всяка урочна единица е разделена на три подурочни единици, като и трите са свързани с основната тема на урока, но същевременно всяка от тях представя основната тема в конкретен различен аспект. Преговорните единици предоставят добра възможност на обучаемите да преговорят това, което имат вече като познания от съответните два предходни урока, да открият евентуални свои пропуски и грешки, да направят допълнителни упражнения и да затвърдят усвоената техническа терминология. В края на учебника са обособени кратки раздели с предоставени допълнителни материали към уроците, систематизирано представяне на граматическия материал по урочни единици, както и са предоставени в печатен вид текстовете на всички аудиозаписи към упражненията за слушане в учебника, като целта на автора е по този начин да бъде максимално полезен за учащите.

След разработване на съответния урок в учебника системата дава възможност да се премине към работа по този урок и в учебната тетрадка. Учебният комплект Technical English 1 включва една работна тетрадка, като по преценка на преподавателя с нея може да се работи в час или да се задават упражнения за домашна работа. По аналог на учебника тя съдържа същия брой урочни и преговорни единици, като целта на уроците в учебната тетрадка е да допълнят в известна степен материала, включен в учебника, посредством варианти на текстове и упражнения, но също така и да подпомогнат учащите да затвърдят новия материал, взет в съответната урочна единица от учебника. Отлично впечатление в учебната тетрадка прави систематизирането на новите технически понятия под формата на списък с изучавана специализирана лексика в края на всяка втора учебна единица с цел затвърждаване на терминологията преди преминаване към съответната преговорна урочна единица. В края на учебната тетрадка, по сходен начин както е и в учебника, са поместени текстовете на аудиозаписите към упражненията за слушане в учебната тетрадка.

Двата аудио диска предоставят аудиозаписи към упражненията за слушане в учебника и в учебната тетрадка. Записите са с високо качество, направени са от носители на езика, което допълнително дава възможност на обучаемите да усвоят правилно произношението на думите и интонацията, която е необходимо да прилагат при говорене.

Методическото ръководство е своеобразен помощник на преподавателя, представя му целите и задачите на всяка урочна единица, като същевременно съдържа и насоки, напътствия и препоръки относно различните типове упражнения и дава ориентир за възможните верни отговори на упражненията в учебника и в учебната тетрадка.

Като цяло уроците от учебника и учебната тетрадка на комплекта Technical English 1 са така разработени, че създават отлична предпоставка за развиване на четирите езикови умения на обучаемите, а именно: четене, писане, слушане и говорене. Това е постигнато посредством постоянно присъстващи в урока рубрики, по които учащите работят във всяка урочна единица. Такива са например рубриците: Vocabulary – за въвеждане на новата терминологична лексика в урока; Language – за граматическите теми към урока; Reading - за четене на тематични текстове към урока; Writing – за писмена работа по упражнения с попълване на липсващи думи или за създаване на собствен текст; Listening – за слушане на тематични текстове към урока; Speaking – за създаване на монолози или диалози между учащите и др. Многообразието от рубрики предоставя отлична възможност на обучаемите да развият едновременно набора си от езикови умения в областта на техническия английски език.

От практическия си опит до момента, работейки със своята група преподаватели по учебния комплект Technical English 1, бих могла да заключа, че

решението ни да бъде закупен именно той за нуждите на обучението им по технически английски език е било правилно, тъй като се наблюдава значително повишаване на техните чуждоезикови знания в областта на техниката и технологиите. А това е своеобразна предпоставка тези преподаватели да подобрят уменията си за преподаване и комуникация на английски език, да вземат активно участие в бъдещи проекти с международни партньори с цел разработване на съвместни учебни програми и обучения на английски език. Именно по този начин биха се създали най-благоприятни условия за затвърждаване на авторитета и престижа на МГУ „Св. Иван Рилски“ сред висшите училища в Република България и в Европа.

ПРО И АНТИ ДИСТАНЦИОННОТО ОБУЧЕНИЕ

Златка Михова¹

В един петък ме връхлетя новината, че от понеделник ще преподавам онлайн на учениците си и това доведе до интересни ситуации и изводи, които ще опитам тук да споделя по възможно най-непосредствения начин. Да преподаваш в началния курс на ученици и в началните курсове на студентите, разбира се, не е едно и също, но от друга страна може да се направят и някои паралели, защото за всички ситуацията беше толкова нова.

Личният ми кратък опит доведе до сравнението, че традиционното преподаване и дистанционното обучение могат да се съпоставят със стария метод на превеждане и електронните преводачи. Добрите изпитани практики могат да бъдат подпомогнати от новите технологии, но не и да бъдат заменени от тях, освен в случай на липса на каквато и да е друга възможност.

Първоначалната ми еуфория как ще си спестя механичен труд и загуба на време, тъй като електронните устройства ми предоставят функции за елиминиране на шум и разсейващи ситуации, бързо се изпари, защото се появяваха нови непредвидени проблеми, които наистина изискваха нови умения и спешното им потушаване. И както електронните преводачи не могат да схванат тънкостите и нюансите на смисъла, така и дистанционното обучение не може да замести присъственото, тъй като преподавателят не може да види многото очи в залата, които не лъжат дали материалът е разбран и дали е породил интерес у студентите.

Конкретният повод да се реша да пиша на тази тема беше фактът, че блестящи студенти по английски правят елементарни грешки като произнасянето на *The* пред думи, започващи с гласна и дори, когато ги поправях, те не разбираха в какво се състои грешката им, не считаха, че това си заслужава, т.е. при дистанционното обучение се negliжират детайлите и не се обръща внимание на неща, които са белег на образованост. Отсъствието на учител, който да те коригира при първите неточности и да не научиш нещо погрешно, се проявява рано или късно.

И не, никак не се безпокоя, че дистанционното обучение ще доведе до края на учителската професия, както и компютрите не заличиха преводаческата дейност - в сериозни изследвания се съпоставят симултанныя превод с работата на пилота по натовареност и интензивност. Оказа се, че изкуственият интелект не

---

¹ Ст. преподавател по английски език в катедра „Чужди езици“ при Миннотехнологичен факултет, МГУ „Св. Иван Рилски“

може да анализира човешката мисъл пълноценно и да долавя настроенията в студентската аудитория.

Човешкият фактор и социализацията на обучаващите се остават най-важните компоненти в образователния процес и по значимост са непосредствено след запазването на здравето на участниците в него. Един преподавател може да те запали по своята дисциплина с емоция и хъс, но това трудно ще се отдаде на една презентация, прецизно подплатена с много звукови и визуални ефекти.

Повечето от настоящите учители сме преживели в младостта си „дървената ваканция“ и знаем, че дистанционното обучение си има своя прародител в нейно лице и радостта на учениците, че няма да учат, защото има грип или много ниски температури в класната стая, е кратка, защото е съпроводена с домашното да научат сами пет урока и да ги препишат десет пъти например. Мнението, че българските преподаватели не си служат с охота с новите средства и не са сред професионалистите, които активно си улесняват работата чрез тях, отлетя бързо след спешното налагане да се въведе обучение в електронна среда. Някои от нас за един уикенд трябваше да се самообучат с програмите и в понеделник да започнат да преподават с платформи, на които бяха чували само имената. От друга страна, аз лично разбрах, че това е начинът да говориш с учениците си на „техния език“, защото в междучасията целият клас играеха на електронни игри със същите възклицания, с които се гонеха между чиновете, ако си затворех очите, можех да си представя, че това е все пак един възможен заместител на класната стая.

При студентите от началните курсове в МГУ забелязах, че има още по-силно неравенство по отношение на техническата обезпеченост с подходящи устройства за учене и покритието с надежден интернет. А точно електронните устройства са повод за поддържане на интереса у някои студенти, които цял живот ще се учат чрез тях. Когато говорим за чуждоезиково обучение в нашия университет, електронните ресурси са много полезни при избистрянето на конкретни технически детайли, процеси и понятия, тъй като онагледяват материала и студентите много по-комфортно възприемат темите, защото те общуват еднакво свободно и в социална, и в електронна среда, нещо, което е по-деликатно при по-малките ученици. Визуализацията на обучението е огромна помощ за преподавателите по технически английски, тъй като е трудно да се намерят специалисти и по езика, и по конкретна инженерна дисциплина, например как да се обясни на един първокурсник що е роторен багер или стоманолеярна пещ.

В определени случаи на преподаване на специфична материя може да се покани гост-лектор, който да се включи в електронна среда и едновременно да обясни техническите новости на прекрасен английски, впечатлявайки студентите; така те могат да се „запалят“ в дадена област и да продължат обучението си в нея. На живо, да поканиш едно светило в определен бранш, би било твърде скъпо и изскващо сериозна организация.

Така с участието на преподавателите ние доказахме, че дълго отлаганото електронно правителство беше изпреварено от живия живот и информационните технологии, така любими на студентите. Те толкова масово си служат с тях, че това ще доведе до увеличаване броя на студентите във високо-технологичните ВУ и до превръщането им от ползватели на електронно съдържание в създатели на такова съдържание за в бъдеще. Подплатявам това твърдение с намерението на наш студент второкурсник от спец. „Подземно строителство“ да създаде програма и да подпомогне следващите колеги в неговата специалност. Дигиталната му креативност ще анализира трудностите при сегашния учебен процес и ще ги опрости: “бих могъл да разработя програма, която автоматизира процеса на проектиране на минно дело, самата минна конструкция на базата на алгоритми и вече зададени шаблони за минни изработки, използвайки дадените стойности“, споделя той на страниците на едно от списанията на МГУ, „Известия“ (Димитров, 2021:121).

Университетските преподаватели работят главно с хора, но машините и алгоритмите правят труда им по-лесен и го доближават до възприятията на студентите. Дистанционното обучение е добра алтернатива за студентите с трайни физически проблеми или отдалечени в пространството от учебните заведения поради независещи от тях обстоятелства. За тях виртуалната класна стая би била незаменима. Много ми беше приятно, когато в часовете се включваха студенти от Крумовград, Свиленград и Дулово. И споменът за мой незрящ състудент от немска филология, който записваше на диктофон лекциите на преподавателите в далечната 1986г., когато също не беше никак достъпно да се снабдиш с това техническо чудо и с безброй батерии за него. В практиката ми на учител се сблъсках с първокласници-близнаци на доста възрастни родители със сериозни хронични заболявания, които преминаха изцяло на онлайн обучение, за да запазят живота на своите най-близки хора.

В Холандия, например, поради транспортна стачка, от днес за утре известяват студентите, че минават на дистанционно обучение.

Предлагам на вниманието на читателската аудитория анкета, която изготвих за нашите студенти от I и II курс, и изводите, които се наложиха от нея:

АНКЕТА

1. Кой е най-големият плюс на онлайн обучението?

Студентите ценят времето и средствата за транспорт и ги изтъкват като основно предимство, наред с удобството на домашната среда и персоналната подготовка на личните устройства и подходящ интернет.

2. Кой е най-тежкият недостатък на това обучение?

Анкетираните изтъкват важността на връзката на студентите с преподавателите, човешкият контакт и приятелствата, които се завързват.

3. *Опишете кракък случай, в който липсата на преподавател срещу вас се е почувствала наистина!*

При подготовка за изпит с обемен материал няма информация кое да се елиминира и на кое да се наблегне, преподавателят не присъства, за да обърне внимание на тънкостите и откъде да се започне за улесняване при обхващането на полезния обем. Студент смята, че се усеща кога преподавателят е по-възрастен и се справя бавно с техниката. Друг описан случай е, когато връзката е лоша и нещо е записано грешно и търсеното понятие в различни източници не е успешно. Препускане през материала заради лоша организация в началото на новия вид обучение също е сред минусите.

4. *Има ли случай, когато сте търсили сами отговор в различни източници и сте се отказали или сте го отложили за друг път? Разкажете за него?*

Сайтовете привличат вниманието всячески и възможността да попаднете на фалшива информация е спомената, но общо взето студентите имат голямо доверие на източниците в мрежата. Самостоятелното филтриране на много информация е трудно, в сравнение с професор, който е прочел надеждните източници в пълнота.

5. *Смятате ли, че сте научили нещо погрешно или недостатъчно задълбочено? Например без да остане време за изключения и по-специфични казуси? Можете ли да назовете нещо конкретно?*

Участниците не смятат, че са научили погрешно материала и се затрудняват да посочат конкретен случай.

6. *Относно чуждоезиковото обучение: ако четете един текст и го разбирате, правите ли проверка на произношението и други значения на дума или израз?*

Отговорът е НЕ и при разбиране учащите се не се затормозяват с повече подробности.

7. *Имате ли идея как онлайн обучението да стане по-забавно и ангажиращо всички участници, а не само конкретния студент, който отговаря на въпрос на преподавателя?*

Чрез решаване на конкретни казуси, презентации, музика, видеа и визуални ефекти. Участник в анкетата предлага по време на занятие

всички да са с включени камери! Домашното всеки път върху току-що взетия материал ще провери кой симулира присъствие; до същия резултат би довел и тест-петминутка в края на всяко занятие.

8. *Използвате ли възможностите на онлайн платформата или се ограничавате до най-необходимото?*

Студентите използват повече платформи и повече от възможностите им в сравнение с преподавателите.

9. *Кой от предлаганите начини на преподаване онлайн ви е най-приятен или полезен, например бяла дъска, споделен екран или слушане на нов текст или нещо, на което сте попадали, но е подценено, а бихте искали да се използва често?*

Бялата дъска е най-честият отговор, а също и интерактивни методи, много видео, аудио, споделен екран и презентации на индивидуални теми за всеки студент.

Предварително разпратени звукови и видеофайлове, които не зависят от моментната връзка по време на час. Студентите адмирират и имитация на реална обстановка: учителят си е купил дъска къщи и пише на нея, а камерата следи отблизо. Или камерата е насочена към тетрадката на учителя и много бързо се възприемат нещата като истинска училищна атмосфера. За езиките има предложение да се включват много добри Native english conversations в Youtube, както и сайтове, в които може да си говориш с някого безплатно на английски, а после той да си говори с теб на друг език, който ти говориш добре и да обменяте езикова култура (такива са: italki, Speaky, HelloTalk, Tandem, HiNative).

Заключение:

И двете форми на обучение трябва да се експлоатират по отношение на най-доброто, което предлагат, но дистанционното обучение е една допълнителна, алтернативна, в редки случаи паралелна, но не и заместваща форма на образование. В МГУ, който е силно ориентиран към практиката и имайки предвид отдалечеността на предприятията и залежите на природни ресурси, смятам, че ако се прилага два пъти месечно, би било облекчение за студентите и няма да се губят уменията и всеки от нас ще поддържа електронните си устройства в готовност. В тези дни може да се набляга на красиви презентации с много онагледяване и озвучаване.

Езиковото обучение предполага повече традиционно преподаване и учене, защото подготвя студентите да се справят с техническа документация и да защитават проекти на всякакви нива. Но може да се съчетава чудесно и с електронното, като гледане и слушане на дискусии на технически теми от носители на чуждия език именно в тези два дни за планирано онлайн обучение.

В основния и среден курс учениците не са подготвени и социално зрели да общуват главно с електронни средства, но студентите имат изградени социални

контакти и могат сами да дозират колко време им е полезно да отделят за учене в електронна среда.

Образното обучение, при което всички се радват на красивите картинки, не може да се отрича, но то ни връща към пиктограмите в пещерите „Магура” и „Леденика” и ни отдалечава от абстрактното мислене, от писменото слово и ни кара да се замислим колко дълъг път е извървян вече оттогава, но и колко е важен балансът между двете форми и как наистина равновесието ни води до развиване на нови меки умения.

Нека разглеждаме всичко казано дотук в светлината на мержелеещото се газово онлайн обучение, на бурното развитие на технологиите, на новите очаквания за това какво да се учи, за да е успешен човек в XXI век, различните нагласи на учениците да се промени образователната система, например с оглед на поколението Z, и как учебните програми във висшите училища да насмогнат на тези изисквания, без да изглежда осъвременяването им бавно и тромаво.

Ключовите цели за повече практика и студентски стажове, дори старовремското разпределение веднага след университетското образование, ще се постигнат с повече посещения в реалния сектор и в живия живот. Така че, нека да разчитаме и на изпитаните с годините умения да посетим и пипнем скалите в пещерите пещерите „Магура” и „Леденика”, ако трябва по-късно да обработваме скали и каменни късове. Огромният шок, че слизаш от университетската скамейка и виждаш за първи път мраморна кариера с внушителните ил размери, ще се смекчи, ако успоредно с теоретичните знания си придобил и практични умения, т.е. взел си най-доброто от традиционното и модерното образование.

ИЗПОЛЗВАНИ ИЗТОЧНИЦИ

Димитров, Александър. „Нашата специалност през моя поглед”. В: Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски”, т. 1(XXI), София: ИК на МГУ „Св. Иван Рилски”, 2021, 119-121.

Издавания на проф. Иво Христов в социалните мрежи

IV. ДЕБЮТ

НОВ СВЯТ, СТАРИ ИДЕИ

Анна Илиева¹

Какво сме постигнали и какво сме изгубили по пътя си нагоре? Реалността ни се променя с всяка изминала секунда и много обичаме да повтаряме един стар рефрен - „само напред и нагоре“. Ала не се ли налага понякога, преди да направиш крачка напред, да отстъпиш с две ? Ами целта ни? Каква е била тя преди векове и още ли се придържаме към нея, след като сме постигнали толкова много, за да имаме настоящия момент?

В днешно време светът е едно широко необхватно място, където можеш да изчезнеш. Толкова е голям и разнообразен, за да му се възхищаваш постоянно, да откриваш по нещо ново всеки ден и да се потапяш в картини от улици, останали без празно място от забързания в ежедневието поток от хора. Можеш да постигнеш много или пък съвсем нищо, от теб зависи. Много ти е дадено на готово и за някои неща дори не се замисляш, че ги имаш. Не казвам, че си неблагодарен. Просто си свикнал. И в това няма лошо.

Времето е относителна единица. Когато мислим, че е е малко, то всъщност може да бъде много повече, отколкото сме очаквали, а обратното твърдение не прави изключение. Лесно е да кажем, че нямаме време, че сме твърде заети. Дали наистина е така? Колко ще ти струва една минута, за да подадеш ръка на паднал човек на улицата? Колко ще ти отнеме да произнесеш блага дума на натоварената сервитьорка, която те обслужва през обедната ти почивка. Да, може би си твърде зает и работата ти е от голямо значение, но да бъдеш човек е най-първостепенната ти и от значение отговорност. Днес да срещнеш човек е доста трудно. Защото, за да бъдеш такъв, ти трябва малко човещина.

Какво ни отличава от животните? Някои от тях са диви, нападат при най-малката възможност да си набавят храна. Те са хищниците. Тревопасните пък са плячка, която вечно трябва да бъде нащрек за потенциални опасности. При нас има схема, аналогична на тази в природата - едните нападат, другите бягат. Искаш да си от първите, знам, но понякога ти се струва непосилно. Тогава можеш да се наречеш човек. Искаш да си от първите и правиш *всичко възможно*, за да го постигнеш? Тогава си от хищниците. Ти не си разумно създание от нашия вид. В

---

¹ Бакалавър, I курс, спец. КТИД, МГУ „Св. Иван Рилски“

кръвта ти бушува първосигналният импулс на природата. Лесно е да нападаш, преди да мислиш, лесно е да съдиш, преди да опознаеш. По-трудно е да проумееш, че ние сме хора също като теб и имаме своите проблеми, с които да се справяме .

Нека сега да отклоня темата малко и да те въведа по-надълбоко в днешния свят. Дори и ти да не се самоопределяш за хищника в схемата, такива хора все пак съществуват. И какво ги подтиква към това им желание? Какво биха могли да искат те повече от другите - нормален живот, сигурен дом, верни хора до себе си? Може би отговорът е съвсем простичък с точно една думичка: *власт*. Най-добрият начин да се нахраниш с плода на хищничеството е моделируемостта на властта по свои собствени изкривени очертания. Схващанията за правила и закони се размиват бързо като картината пред очите на опиянен човек.

Всеки може да види нередностите в това отношение към света, което проявяват хищниците. Може би и ти си помислил поне веднъж, че шефът ти е попрекалил малко с емоцията, когато е решил да те накаже заради несъществена грешка, която дори не е твоя. Ако не си, значи си попаднал на по-благоразумен шеф. Другият вариант е да си ученик. Тогава възможностите са дори повече - винаги ще ти се падне поне един преподавател, имащ си любимци, които да поставя на първо място и третиращ хора, които не им отстъпват по нищо от страна на знания и умения, като маловажни или още по-лошият вариант - като некадърни. Звучи ли ти непонятно, значи си едно щастливо тревопасно. Поздравления!

За нас останалите е трудно да забравим срещите с подобни хора. Времето, прекарано с хищник, не е никак приятно, освен ако не си по-нагоре в йерархията (или „хранителната верига“, както би се изразил типичен хищник). Иска ни се да променим силата, която им позволява да нарушават установения ред за своите собствени прищевки. Знаем какво е редно да се стори и често си представяме дори как самите ние можем да се заемем със задачата. Това е най-нормалната човешка реакция - да желаем промяна и то в доста конкретни граници с подробни инструкции за изпълнение. И сега идва моментът да ви поверя откритието на една истина, която гради света ни от доста време.

Чували ли сте термина *утопия*? Той възниква на база вродения ни инстинкт да искаме повече. За първи път думата се употребява през 1516 г. от ренесансовия английски хуманист Томас Мор. Заглавието на книгата му „Утопия“ е всъщност името на остров, където обществото е достигнало съвършена социална, правна и политическа система. След това думата се превръща в термин и литературен жанр, като значението ѝ се разширява през времето и започва да губи своите конкретни очертания. Днес думата е по-известна като

антиутопия, или още така наречената *дистопия*. Това е общество, което привидно е изградило идеална среда за живот, а всъщност е много далеч от тази всеобща заблуда на народа.

Защо споменах това и поради каква причина го обобщих както *истина*, стояща в основата на *всичко*. Отговорете ми на следния простичък въпрос: някога искали ли сте да промените света, да го създадете идеален, съвършен? Не е срамно, признайте го поне пред себе си. Всичко изглежда просто в представите ви. Променяте това, което ви се струва най-несправедливо в цялата система. После по низходящ ред отмятате задачите, които смятате за важни, чак до най-малката подробност и вече заживявате в своята мечта. За жалост, не става така. Има и добра страна, обаче: знае ли някой колко сте откачени и какви представи имате за това как да изглежда всичко наоколо? А и ако всеки можеше да претвори света по своя схема, щеше да настане пълна суматоха.

Все пак, ако опитате, ще срещнете доста трудности. Най-вече, когато нямате връзки с някой по-важен в обществото, всички *големци* се качват на главите ви. Правят ви всякакви мизерии, докато не се откажете. Унижават ви дори публично, за да се възползват от евентуалния ви срам или несигурност. А понякога опитват и да ви подкупят. Или ви харесват и решават да ви допуснат, но не и преди да продадете душите си в техни ръце. Не случайно Христо Смирненски е посветил разказа си „Приказка за стълбата“ на *тези, които ще кажат: „Това не се отнася до мене!“*. Там стълбицата е просто метафора за изкачването в йерархията на обществото, за получаването на повече власт, която те заслепява. Това вече го обсъдихме, затова продължавам напред.

Смея да твърдя, че нашия свят е една реална дистопия. Защо? Когато стане дума за управление, всички политици, президенти и така нататък се държат, сякаш правят само най-правилните избори за страната си. Действителността е съвсем различна. Още от заглавието исках да ви обясня, че светът се променя, ала някои мечти са вечни. Като мечтата за нормален живот, спокоен и сигурен, където да не се притесняваш за утрешния ден. Утопията е точно това. Политиците си играят с нейните неясни граници, за да залъгват хората, че *тя* е постижима - но именно заради нейните фундаментални очертания, които излизат от обхвата на осъществимото, от същата думичка е произлязла и нейната доста по-реалистична противоположност.

Нов свят, нови познания, нови технологии и чудеса от храброст - кое от кое по-добро и по-полезно, както и от по-голяма важност за хората. Това са все неща, без които днес не можем. Представете си обаче, че изведнъж всички технологии направят „луф“. Всичко живо ще се вдигне на бунт! Затова в днешното време хората все намираме начини да ставаме все по и по-зависими. Стари мечти,

стари копнежи, стари безсънни нощи на размисли и чертани пътища. История, която е била в ход стотици хиляди години, и пак е запазила своята първоначална идея като константа. Точно този замисъл в основата на човечеството ни движим напред и е горивото на света ни. Тя е не само началото, но и краят. И тук идва моментът да се запитаме: „А какво ще стане накрая?“. Ами, очевидното - след всеки край идва ново начало. Според мен е по-важен въпросът *дали* ще стигнем този край.

Какво очаквам да се случи, когато обществото стигне своята върхова точка? Да започне да спада. Само дето, ако подедем отново по обратния път на събитията, какъв е бил смисълът да се качваме нагоре? И именно тук... мозъкът ни възпира да мислим. Проблемът на днешното общество е, че никак не обича да мисли. Повечето си тънат в блажено невежество и заспиват спокойни нощем. Други си задават някои по-важни въпроси и след това се оправдават, че нямат време. Ех, все това време! Трети се замислят, пък забравят. А има и такива, които се възползват от всяка дупка в системата, за да се вмъкнат в нея като чисти хищници. Там вече те си знаят какво ще правят, но имат ли власт, душата им ликува. Сигурно по-малко от половината население на земята се замисля и размишлява на подобни тематик, а още три пъти по-малко дори се опитват и да променят нещо.

Когато е сам, човекът е слаб. Когато са повече, хората се превръщат в заплаха, уви пак недостатъчна. Защото тези единици хора биват прилъгвани и отклонявани от целта си. По въпроса *дали* някога ще стигнем тъй желаната утопия, не мога да дам отговор. Наскоро прочетох статия от миналогодишния брой на списание „Известия“, където в раздел „Дебют“ Явор Иванов е изразил мнението си за измамната свобода. Споделям мнението му, защото от край време разсъждавам по сходен начин. Неговото заключение, че **има** решение на проблема с настоящата ситуация, но то е обречено на провал или заради неточните хора, или заради проточването му до безкрай във времето, ме мотивира да изпиша тези си мисли и да ги споделя с вас.

Да, аз съм идеалистка, може би ми е проличало, но знам къде ми е мястото, знам какво е възможно и кое е постижимо. Потвърждавам, решение **има**, но това не е достатъчно, за да може то да бъде приложено на практика. Важната роля играе човешкият фактор, а в днешно време все по-малко са хората, които можем гордо да наречем *човеци*, тъй като те са парчета земя сред нарастващото море от *хищници на властта*.

V. ECE

ВСИЧКИ В ЕДНО И ВСИЧКО В ЕДИН

Явор Иванов¹

От 40 на 1 – толкова колеги започнахме курса в СУ „Св. Климент Охридски“, а в МГУ „Св. Иван Рилски“ сега съм единствен. Грандиозна разлика не само в броя хора, но и специалностите – първата бе „Южна, Източна и Югоизточна Азия“ (ЮИЮА), а сегашната е човек-специалност „Хидрология и инженерна геология“ (ХИГ). Кои са приликите, разликите, позитивите и негативите? С това есе ще представя ползата от двата университета и възгледите си относно необичайната ситуация, в която се намирам не само аз, а още много колеги-специалности в цялата страна, сравнени със стандартните курсове по петнадесет и повече човека. Ще спестя причината за смяната на специалността - големият скок в направленията е очевиден и обясненията са субективни и предубедени и базирани на лична, житейска философия. Макар и прекъснал още в първи курс, притежавах същия интерес за специалността си в СУ, който притежавам за тази в МГУ.

Няма разлика дали ще седиш на първата банка и зад теб няма да има никого или 39 човека - Вероятно породена донякъде от себелюбието на егото, тази теза си важи с пълна сила. С нея искам да изкажа, че отношението на преподавателите към отделната личност силно се влияе от обратната връзка. Няма как да очакваш да получиш внимание, ако първо не го отдаваш ти – истина, която страшно много студенти отказват да приемат. Разликата в броя обучаеми е единствено колко скоро преподавателят ще разбере заинтересоваността им от дисциплината. Сред четиридесет души ще се изисква да участваш повече в лекциите, да задаваш въпроси след тях и да питаш за неща, които са по темата, но не са били засегнати. Когато си един, си личи директно от присъствието ти, а всичко останало просто затвърждава заинтересоваността ти. Следователно, когато нямаш интерес, проличава, не можеш да се скриеш зад тридесет човека, не можеш да отсъстваш или да останеш незабелязан. Това е като да си актьор на сцена – трябва да извикаш прожекторите към теб, а ако си сам, светлината огрява всяко твое движение и разкрива същността ти и желанието ти да играеш. Бонусът на това да си човек-специалност е, че лекторите по-свободно могат да отварят скоби за неща, които не са по план-програма, но са от съществена полза за професията, за която се обучаваш.

Може би най-големият минус да си единствен човек в специалност е самотата. В предишния университет знаех имената, фамилията та дори и град на

---

¹ Бакалавър, III курс, спец. ХИГ, МГУ „Св. Иван Рилски“

раждане на всеки от 39-тимата си колеги още преди да сме започнали. Звучи доста стряскащо, но тъй като съм социален човек, лесно помня неща за хората и лесно се разбирам с тях. Това бяха колеги, с които прекарвах в последствие пет дена в седмицата; естествено не съм общувал с всички всеки ден, но между лекциите винаги има възможност да се обсъжда материала от дисциплините, социалния живот и различни теми с различни хора. В сегашното положение това е особено трудно – въпреки, че познавам колегите отповече от половината специалности на ГПФ от випуск 2026 г., целия мой випуск от същия факултет, че и няколко души от горните курсове, все още не мога да се доближа до на нивото на социални взаимоотношения, когато курсът е многоброен. Проблемът идва от това, че ние нямаме обща програма. Понякога е възможно да се засичаме, но това са единични дисциплини, които с всяка изминала година стават по-малко. Та дори и да искаш да се срещнеш в почивката с колегите, нямаш гаранция, че те ще почиват тогава или няма да имат задачи, които трябва да изпълнят за следващо занятие. Понякога става изключително потискащо. А също така е трудно, даже невъзможно да си помагате с различни дисциплини – в началните курсове, когато имате много общи лекции, не е проблем; но няма как да си помагате с неща, които нямат нищо общо едно с друго, а това е изключително важно, за да получаваш различна перспектива за даден проблем и как можеш да се справиш с него. За щастие имаме практики, които доста ни сближават, особено когато няколко дни пренощуваме под един покрив – научаваме повече за ежедневието си, опознаваме характерите си, откриваме общи интереси и самото обучение става по-забавно.

Макар и социалната среда да няма много позитиви, то личностната е много наситена с плюсове. Може би най-големият позитив на това да си човек-специалност, е че не се чувстваш като поредната тухла в стената! Изключително лесно е да се самозагубиш в тълпата на многобройната специалност, а студентските години може да нямат толкова голяма роля за социалните умения като училищата, но със сигурност са основата за това как човек се възприема спрямо света. Естествено това *не означава*, че хората в многолюдните специалности са безлични и са просто пълнеж за света, но е много по-лесно да свържеш себе си с онова което учиш, докато си негов единствен представител. Усеща се, сякаш имаш по-голяма роля в света, сякаш ти си човекът, който трябва да поеме отговорността тези знания да се предадат нататък. Дава ти увереност, чувство на отговорност и респект спрямо това, с което си се захванал, и те заставя да дадеш малко повече от себе си, да довършваш нещата докрай, да поемеш отговорността за грешките и решенията си, а не да се скриеш зад лицата и характерите на другите хора от специалността, защото няма други – само ти си и на теб се пада честта да докараш нещата докрай.

Не трябва обаче да забравяме и негативите на тази ситуация. Първият е да базиращ цялата си самоличност на направлението, което си поел, и да загубиш всички други опори, които имаш, за да се чувстваш по-пълноценен за себе си -

все едно да строиш къща на една колона, а ако тя се строши, постройката веднага ще я последва. Тоест, това е ситуация, в която ставаш единствено по-слаб и безхарактерен. Другата, по-зловеща, според мен, възможност е да храниш своята мегаломания – в самозабравата си да се мислиш, че си хванал Господ за шлифера и че всички трябва да те уважават, защото едва ли не всичко зависи от теб в това направление. Най-тежко се пада от високо его и не трябва да забравяш, че не си единствената личност, която е следвала и ще следва знанията, по които вървиш. Когато учиш даден занаят, трябва да отдаваш почит към тези, които те обучават, и да предаваш знанията на онези, които искат да се научат. Да си сам в специалност не означава, че си черешката на торта, а че по-лесно избираш каква роля да заемеш от предоставените ти в сферата, в която навлизаш.

След като са на показ различните плюсове и минуси, какво всъщност получава човек освен знанията в различни аспекти на науката? Един семестър, прекаран в ЮИЮА, даде свободата да греша. Успях да разбера изисквания за курсови работи, успях да опозная повече Студентски град и София като цяло, но основно получих възможността да общувам с много хора от различни краища и светове, което в последствие се оказа част от ежедневието ми, докато уча в МГУ. Различно поведение, различна етика и идеали са ежедневието не само в лекциите, но и в общуването с колеги и преподаватели от различни етноси и култури. Изложени пред човек, той има възможността да „открадне“ от всичко по малко и да го направи част от себе си. Да изгради себе си от различни положителни черти на всички изучавани култури и люде, е една от есенциите на доброто образование в ЮИЮА. А наличието на толкова много хора, които да служат като конкуренция, освен като другари, те мотивира да намираш по-ефикасни начини да учиш и да разглеждаш проблемите от различен ъгъл, за да представиш своя уникална интерпретация (базирана на реални факти разбира се), с която можеш да спечелиш вниманието на хората около себе си. Така те са наясно, че имаш желание да учиш и това мотивира самите тях да дават повече от себе си, защото виждат, че има хора, които се интересуват от дисциплините им.

Описаните по-горе неща се оказват още по-полезни, когато си сам в специалността, понеже тогава нямаш дори опция да се скриеш в тълпата – или даваш всичко от себе си, защото имаш желание да учиш, или просто минаваш (ако изобщо покриваш минималните изисквания). Това се отразява и на преподаването, което ще получиш – не трябва да изискваш всички да имат желание да ти преподават, когато ти самият не полагаш старание и желание да учиш.

Това е връзката, която човек в подобна на моята ситуация може да си създаде. В многолюдна общност се запознаваш с различни идеали и начини за решаване на проблеми, които после можеш да приложиш в работата си с по-малко хора. Когато обаче си често в центъра на вниманието, не можеш да си позволиш толкова много грешки, защото няма зад кого да се скриеш.

МОДЕРНИ ПРОБЛЕМИ В МОДЕРНИ ВРЕМЕНА

Георги Първанов¹

В предишния брой на това списание² бе включена една сравнително песимистична творба, вдъхновила следващите страници, които ще представят друга гледна точка на сивата ситуация, в която се намират днешните младежи, ще разгледат други възможни причинно-следствени връзки, водещи до множеството проблеми, с които модерните поколения се срещат, но най-вече настоящето есе ще бъде критика или по-скоро разтеглен във времето *дебат* с автора на „Оковите на измамната свобода“ Явор Иванов.

Безспорно е, че всеки човек е поробен, независимо дали го знае, осъзнава, признава или не. Не става въпрос за примитивното робство от минали времена, разчитащо на окови и камшици, за да бъде държана жертвата под контрол. Тези остарели инструменти са заместени от по-усъвършенствани и не толкова явни методи. По-голямата част от населението не съзнава или поне отказва да приеме, че все още робува, което е показателно за ефективността на новите невидими „окови“. Точно затова е похвално, че Я. Иванов е поел инициатива публично да изложи възгледите си по въпроса, въпреки че самото съществуване на тази възможност обяснява защо има хора, които вярват че са свободни.

В написаното от Иванов за отговорни са посочени мистериозната група хора, която трябва да дърпа конците от задкулисието, наречена „единият процент“, като въпросният клуб на свръхбогатите задвижва машината на капитализма, откъдето произлизат нещастията на младежта. Ролята на световния елит в пролиферацията на собственото си съществуване е неоспорима и напълно обяснима - все пак още по-малък е процентът на онези алтруисти, които напълно съзнателно и доброволно биха се отказали от богатствата и властта си в името на общото благо. Това е по-скоро симптом отколкото причина за модерните проблеми. Причината не е и доминиращата икономическа система в развитите държави – капитализмът, а парите. Иванов правилно е подчертал, че положителните ефекти от капитализма са предизвикани от нечия печалба, но това не е случен феномен. Добре известен е изразът „парите въртят света“. Личната облага, предимно парична, е основния стимул за влагане на труд в модерното общество. Според системата на Маслоу за основните човешки потребности, физиологичните нужди (храна, вода, облекло, подслон...) са в основата на пирамидата и ако не са задоволени, то нищо друго няма значение.

---

¹ Бакалавър, IV курс, спец. НС, УниБИТ

² Сп. „Известия по хуманитарни и социални науки“, бр. 1 (XXI) от 2021 г.

На следващо място са поставени заетостта, ресурсите, собствеността и т.н., но за разлика от останалите нива, първите две могат да се считат за много по-близки, макар задоволяването на предходните потребности да е необходимо за реализирането на следващите. За да задоволи физиологичните нужди, човекът има нужда от пари. За да се сдобие с валута, човекът може да проси, краде или работи и тъй като първите две опции няма да помогнат в дългосрочен план, хората се принуждават да се събудят рано сутрин и да отидат на работа, макар да не я харесват, защото мисълта да си безработен е по-страшна от перспективата да работиш нещо нежелано в продължение на 50 години. Ние в развитите държави се намираме в достатъчно благоприятно положение, че да нямаме опасения от неудовлетворени основни потребности - поне засега - но е неоспорим факт, че парите носят статус и удобства. Дори онези, у които липсва интерес и желание да се отличават с приходите си, не могат да отрекат социалната стигма, която носи бедността.

Капитализмът не е перфектен, нито вечен, но същото важи за алтернативите. Когато се заговори за противоположна икономическа система, едва ли има някой, който не разбира преди всичко комунизъм. Докато капитализмът е еманация на алчността, комунизмът отразява всичката човешка завист и негодуване към тези, които имат повече, а целта е хората да се изравнят, като се вземе от богатите и се даде на бедните, докато всички не станат еднакво заможни, поне след класическата теория. В социалните мрежи може да се наблюдава феномен на младежи, предимно от западни страни, които агитират за завръщането на комунизма в невиджана досега форма. Ако богатството е било единственото разделение между класите преди повече от 100 години, то днес „пролитите“ са разбрали, че може да се живее комфортно в капиталистическата система, въпреки наличието на неравенство и целта вече не се отнася само до материалното ѝмане. Идеологията мутира в нео-Марксизъм, който трябва да елиминира пол, раса, семейно положение, религиозно убеждение, сексуалност, физически способности, здраве, интелигентност, компетентност, националност - всичко в живота, което дава предимство пред друго, независимо дали такова неравенство е природно. Единственият начин това да бъде постигнато, е да се наложи чрез организирано насилие под формата на държава, в която не фигурира основният демократичен принцип за разделение на властите. За щастие чак до подобни крайности няма как да се стигне, защото промените биха били толкова драстични, че всички опоненти на идеята, в това число управляващите, били те на национално или глобално ниво, подобно на варяща се жаба ще разберат навреме какво следва и ще започнат активно да се противопоставят на идващата катастрофа.

Същото не важи за непрекъснатото обедняване на населението. Обикновеният човек може да забележи, че стоки от ежедневна необходимост отново стават по-скъпи, новите жилища стават все по-малки, годините до пенсия остават все толкова, покупателната способност става все по-ниска, въпреки

увеличенията на доходите, ще се намира все по-малко свободно време, ще се сменя гардероб все по-рядко... Всеки ден ще занижава очакванията си във всички аспекти, независимо дали става дума за храна, работа, отношения, и т.н. Броят на нови сключени бракове ще става все по-нисък, ражданията още по-малко, хората ще продължат да се разсейват с технологии, без да намират време да живеят наистина, мечтите за живота, който са очаквали, ще избледнеят, но благодарение на малкото удобства, които даден индивид все още може да си позволи, той няма да се събуди и разбунтува. Вместо да въстане сякаш в „Септември“, ще си отиде „не със взрив, а с хленч“, като в „Кухите хора“ на Томас Елиът, от страх да не загуби това, което има.

Сравнения на действителността са правени с какви ли не художествени антиутопии, а из интернет пространството се намират немалко варианти на диаграми на Вен, показващи реалността в центъра, сякаш има по нещо общо с най-различните заглавия, най-известни от които са именно „1984“ на Джордж Оруел и „Прекрасен нов свят“ на Олдъс Хъксли. Нийл Постман още през 1985 г. посвещава книга³, в която прави сравнение между двете произведения и света по онова време, стигайки до извода, че Хъксли е бил много по-близо до истината, точно защото героите са „свободни“ и разполагат с толкова удобства, забавления и информация, че няма нужда от Голям Брат, който да ги разсейва или заплашва, тъй като сами ще се контролират и дори най-тежкото наказание може да се счита за награда.

Що се отнася до nihilистичното настроение сред младежите по отношение на раждаемостта, то не се дължи толкова на чувството за безнадеждност, колкото на икономически фактори. За да се издържа едно тричленно семейство са необходими две младежки заплати, т.е. и двамата родители са принудени да се присъединят към работната сила, за да има детето нормални условия в живота си. След като са длъжни да преследват кариера, не остава възможност за отглеждане на дете през първите няколко години, а след това остава време за повече от две деца, които, ако бяха родени по-рано, не биха имали пълноценен живот. Изборът е между количество и качество и не бива да има принуда от външна страна. Непременно ще има ефект върху статистиката за населението, но не е желателно двойка да прави деца, които не може и/или не иска да отгледа, заради което е най-добре всяко семейство да ражда колкото деца желае. Демографската криза не е ексклузивна за България, а се отразява на всички демократични общества и там, където жената е достатъчно информирана за положителните и отрицателните страни, без значение дали тук, в Германия, САЩ, Южна Корея или западните части на Турция. От една страна е криза, но същата може да се разглежда като естествено балансиране на броя хора - сякаш

---

³ „Amusing Ourselves to Death“, в превод: „Забавлявайки се до смърт“

като в експеримента „Вселена-25“, но по-човечен. България я е имало и с 3-4 млн. население и ще пребъде, дори и с отражения върху икономиката на страната. Все пак заедно с населението намалява както търсенето, така и предлагането, т.е. може проблемната ситуация да се реши от само себе си - и това е без да се взема предвид технологичния напредък в областта на роботиката и самообслужването. Тъкмо защото социално-икономическата система на континента е капитализъм, истината няма как да се скрие; нещо повече, могат да се предприемат мерки за преодоляването на идващата криза, която трудно би била предотвратена, дори насилствено. Въпреки всички недостатъци на системата, независимо от това кой е виновен, без оглед на това как изглежда бъдещето, може да се намери утеха в това, че животът продължава и освен че може да бъде по-добър, нека не забравяме, че може да бъде и много по-тежък.

VI. IN MEMORIAM

Четири месеца без

ХРИСТО ПЕТКОВ СТОЕВ

(1973 – 2022)

На 6 юни 2022 г., на 49-годишна възраст, ни напусна завинаги нашият колега доцент доктор Христо Петков Стоев, философ, преподавал в катедра „Философски и социални науки“ в МГУ „Св. Иван Рилски“ в подължение на 13 години.

Христо Стоев е роден на 24 юли 1973 г. в гр. Бургас. Средното си образование получава във ФЕГ в гр. Бургас. Завършва специалност „Философия“ в СУ „Климент Охридски“ през 1997 г. През периода 1999-2003 г. е докторант по философия в СУ „Климент Охридски“ и през 2003 г. защитава дисертация на тема „Проблемът за вътрешното сетиво в теоретичната философия на Кант“. През същата година е на специализация в Хайделбергския университет със стипендия на Германската служба за академичен обмен (DAAD).

Постъпва на работа в катедра „Философски и социални науки“ към Хуманитарния департамент на МГУ „Св. Иван Рилски“ през академичната 2003/2004 г. като щатен преподавател по дисциплините „История на философията“ и „Логика“. През 2010 г. се хабилитира за доцент в кат. ФСН на МГУ и работи в същата до 2016 г.

През периода 2010-2015 г. Христо Стоев е отговорен редактор на сп. „Известия на Хуманитарния департамент при МГУ“.

През периода 2003-2005 г. е и хоноруван асистент по дисциплините „Немска класическа философия“ и „Философия на Новото време“ в кат. „История на философията“ във Философски факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“. През 2016 г. преминава на работа като доцент в кат. „Философия“ на СУ, където преподава „Философска антропология“ и „Феноменология“.

Научните интереси на Христо Стоев са в областта на трансценденталната философия, феноменологията и философската антропология.

Част от богатата му авторска дейност е представена по-долу:

Автор е на **4 монографии**:

- „Кант и проблемът на вътрешното сетиво“, издадена от изд. „Изток - Запад“ – София през 2005 г. в обем 203 стр.;
- „Понятията в „Критика на чистия разум“ на Кант“ (Систематичен преглед), I издание: 2009 г. от ИК „Св. Иван Рилски“ при МГУ, обем: 178 стр. ISBN 978-954-353-109-7; II издание: 2010 г. от изд. „Изток - Запад“ през в обем 215 стр.; тематичен речник на основните понятия от „Критика на чистия разум“ на Имануел Кант.
- „Евдемонии“ (Философски миниатюри), I издание: 2009 г. от изд. „АртГраф“ - София, 186 стр.; II издание: 2015 г. от София : „Ерго“, ISBN 978-954-8689-70-0; COBISS.BG-ID 1272261092; II издание: 2017 г., обем 200 стр.;
- „Откъм невъзможността на една трансцендентална антропология: Идеи и теоретични ориентири“, I издание: 2015 г. от изд. „Платея“ – София, 133 стр.; II издание: 2017 г. от Университетско издателство „Св. Климент Охридски“ - София в обем 147 стр., ISBN 978-954-07-4356-1; COBISS.BG-ID 1283941092; сфера: философска антропология.

Съавтор е на **3 учебника** по философия за гимназиален курс:

- „Философия за 8. клас“ По учебната програма за 2022/2023 г., изд. „Анубис“-„Klett“, 2017 г., обем 120 стр.;
- „Философия за 9. клас“ По учебната програма за 2022/2023 г., изд. „Анубис“, 2018 г., обем 104 стр.;
- „Философия за 10. клас“ По учебната програма за 2022/2023 г., изд. „Анубис“-„Klett“, 2019 г., обем 120 стр.

Автор е на **44 статии** в списания и в сборници с доклади от конференции:

- Оригинално във философията на В. Соловьев, В: Владимир Соловьев и западноевропейската философска традиция : Лекции, докл. и науч. съобщения от теорет. семинар, Баня, 13-17 дек. 2000 / Състав. Емилия Минева, Хараламби Паницидис, стр.137-145;
- Кантовото понятие за вътрешно сетиво и паралелът му с външното, Философски четения Арбнаси, издателство:Лик, 2002, стр.66-71;
- Кантовото понятие за "сетиво" и проблемът за "нещото само по себе си", Югозападни листи, брой:1, 2003, стр.89-93;
- Понятията за аперцепция и интелектуален наглед (Лайбниц, Кант, Фихте), Известия на Хуманитарния департамент на МГУ, том:3, 2003, стр.5-18; ISSN С609-8134. - 1313-3322;
- Основни моменти в Кантовата концепция за човешкото познание, В: Кант и Кантовата традиция в България : Сб. посветен на 100-год. от рождението на проф. Цеко Торбов / Ред. кол. Иван С. Стефанов и др; Лик, 2003, стр.217-222; ISBN 954-607-391-1 ; COBISS.BG-ID 1040243428;
- Въображение и схематизъм в "Критика на чистия разум" на Кант, В Известия на Хуманитарния департамент на МГУ, том:4, 2004, стр.160-169; ISSN С609-8134. - 1313-3322;
- За разликата между трансцендентно и трансцендентално у Кант, Известия на Хуманитарния департамент на МГУ, том:4, 2004, стр.135-138;
- Кантовото опровержение на „материалния“ идеализъм, В: Кант и диалогът на традициите : Тематичен сб., посветен на 280-год. от рождението и 200-год. от смъртта на Имануел Кант / Състав. Валентин Канавров, Георги Донеv ; Ред. Нина Димитрова; издателство:УИ „Неофит Рилски“, 2004, стр.166-178; COBISS.BG-ID 1043077604;
- За отношението между художественото творчество и моралната стойност на личността, Известия на Хуманитарния департамент на МГУ, том:5, 2005, стр.7-14;
- Понятието многообразно в "Критика на чистия разум", Известия на Хуманитарния департамент на МГУ, том:6, 2006;

- Опит върху „релативността“ на категориите добро и зло, Известия на Хуманитарния департамент на МГУ, том:7, 2007, стр.47-50;
- Някои основни понятия от трансценденталната естетика на "Критика на чистия разум", Известия на Хуманитарния департамент на МГУ, том:8, 2008, стр.14-19;
- Някои основни за „Критика на чистия разум“ понятия в контекста на разбирането на Кант за човека като крайно разумно същество, Философски алтернативи, брой:4, 2009, стр.139-147;
- Познанието като единство на спонтанност и рецептивност в теоретичната философия на Кант, Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски“, том:Хуманитарни и стопански науки, брой:52, св. IV, 2009, стр.55-68;
- Вярата в „Критика на чистия разум“ на Кант, В: Християнство и култура, бр. 63 (6 / 2011), с. 31-49; ISSN 1311-9761;
- Металонятията в "Критика на чистия разум", Философски алтернативи, брой:1, 2010, стр.44-63;
- Философски фрагменти, Български философски преглед, том:1, 2011, стр.126-132;
- Вярата в „Критика на чистия разум“ на Кант, Християнство и култура, брой:63, 2011, стр.31-49;
- Из 'Дневник', Философски алтернативи, брой:6, 2011, стр.141-147;
- Върху понятието за мотив в „Критика на практическия разум“ на Кант, Известия на Хуманитарния департамент на МГУ, том:12, 2012, стр.5-11;
- Към понятието за навик у Хюм и у Кант, Български философски преглед, том:4, 2014, стр.174-182;
- Аперцепцията – самосъзнание или себесъзнание?, Трета конференция на тема "Съзнанието", България 2015;
- Към разликата между приятно и красиво у Кант, Aisthetikos. Конференция в памет на проф. Исак Паси., България/София 2015;
- Вътрешно сетиво и вътрешно съзнание за време: от Кант към Хусерл, Конференция: Феноменологии. Наследствата на Едмунд Хусерл., България/София/СУ 2015;
- Към разграничението между теоретически и практически разум или за пълните заглавия на първите две Кантови критики, Софийска Кантова конференция, България/София 2015;
- За автентичността в изкуството или върху разликата между красиво и приятно, Български философски преглед, том:6, 2016, стр.143-159;
- Откъм Хусерловата критика на натурализма, Philosophia E-Journal of Philosophy and Culture, том:14, 2016, стр.7-28;
- Съзнанието и разликата между усещане, наглед и възприятие, Четвърта конференция на тема "Съзнанието", България/София/СУ 2016;
- Три степени на свободата (вариации върху тема от Кант), Конференция: Човекът свободен и несвободен, България/София/СУ 2016;
- Хусерловата критика на натурализма, Уъркшоп: Феноменологически дискусии, България/София/СУ 2016;
- За мисленето и интелекта в книга III на De Anima на Аристотел, Международна конференция: Предизвикателството Аристотел, България/София 2016;
- Понятието за метафизика у Кант, Юбилейна конференция: 125 години университетска философия в България, България/София/СУ 2017;
- Антропологията като емпирична и същевременно морално-космополитична дисциплина у Кант, Philosophia E-Journal for Philosophy & Culture, том:18, 2017, стр.3-15;
- Феноменология и отчуждение, Пета конференция на тема "Съзнанието", България/София 2017;
- Към едно по-цялостно разбиране на водещата идея на "Критика на чистия разум", Кръгла маса: 50 години български превод на "Критика на чистия разум" от И. Кант, България/София/НБУ 2017;
- Феноменологията като критика на отчуждението, Близост и дистанция / Гьолечица, България 2017;
- Три модуса на свободата, В: Български философски преглед, том:8, 2018, стр.:5-26;
- Съзнавано срещу конструирано време, Шеста конференция на тема "Съзнанието", България/София/СУ 2018;
- Изкуство и феноменологическа редукция, Четвърта конференция Aisthetikos, България/София/СУ 2018;
- Феноменологически мотиви в трансценденталната философия на Кант, Образцови отклонения (в

- памет на Димитър Зашев), България/София 2018;
- Роденост, смъртност и права, Универсалност и приложимост на човешките права, България/София 2018;
  - Епохе и фикция, Реалност и фикция / Гьолечица, България 2018;
  - Философско-етически фрагменти, Християнство и култура, брой:130, 2018, стр.72-85;
  - Цеко Торбов, В: Философският XX век в България, том:Лица на модерната българска философска култура, брой:3, редактор/и:Атанас Стаматов, издателство:ИК "Св. Иван Рилски", 2020, стр.:245-254, ISSN (print):978-954-353-405-0

Блогът на Христо Стоев Hammill/bg/ (<https://hammillbg.blogspot.com/>) е популярен сред колегите и студентите му. В него Христо Стоев споделя, че публикува „свои мисли, естетически реакции, философски импресии, експресии и литературни опити. Някои от тях носят диалогичен заряд, а други са резултат от съзерцателна нагласа. А в повечето има и от двете“. За съществуването му от м. юни 2007 г., до последния споделен размисъл на Христо Стоев от дата 17 май 2022 г. там са качени общо 910 публикации.

Член и основател е на Институт за българска философска култура (ИБФК).

Участва в редакционните колегии на списание „Български философски преглед“ и електронното списание за философия и култура „Philosophia“.

Христо Стоев владее френски, немски, английски и руски езици. Малко преди да напусне МГУ, имах удоволствието да обсъждам с него лингвистични въпроси по английски език - смислоразграничителна функция в синонимни гнезда - и той подхождаше към тях с отношение, око и компетенция, достойни за филолог.

Изключително скромен, много възискателен към дейностите си, точен в изказа си и директен непрекъснато да го обогатява, той ми даде професионален пример за работата ми като редактор, поела след него сп. „Известия“.

Благодаря ти, че бе сред нас, тих и вдъхновяващ!

Поклон пред светлата ти памет.

Милена Първанова

VII. КАЛЕНДАР НА ДЕЙНОСТИТЕ

**на членове на академичната колегия, работещи в сферата на
хуманитарните и социалните науки,
за периода януари 2022 – септември 2022 година**

Обучения

През периода **м. януари – м. юни 2022 г.** ст. пр. д-р **Екатерина Балачева** проведе курс по български език за чуждестранни студенти, обучаващи се в МГУ „Св. Иван Рилски“.

Научно-изследователска дейност, реализиране на проекти и изяви на научни форуми:

През периода **4 април – 30 септември 2022 г.** ст. пр. д-р **Цветелина Вукадинова** от кат. ЧЕ е участник в проект „Химично инженерство и чуждоезиково обучение – кръжок към катедра „Инженерна химия“ в ХТМУ“, реализиран в състав: Младен Попов, Сеня Терзиева–Желязкова, Цветелина Вукадинова, Стилиян Чаушев, Благой Стоилов, Весела Пенкова. Проектът е с продължителност 05.12.2022 г.

През **м. април - м. май 2022 г.** ст. пр. **Моника Христова** извърши логистика и организиране на курсове по английски език за преподаватели от МГУ „Св. Иван Рилски“ в рамките на проект BG05M2OP001-2.016-0010 „Модернизация, дигитализация и интернационализация на обучението по професионално направление „Архитектура, строителство и геодезия“ в Минно-геоложкия университет „Св. Иван Рилски“, финансиран от ОП „Наука и образование за интелигентен растеж“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейските структурни и инвестиционни фондове.

През периода **13 май - 30 септември 2022 г.** преподаватели от кат. ЧЕ провеждат обучение по технически английски език в четири нива на преподаватели от МГУ „Св. Иван Рилски“ по европейски проект BG05M2OP001-2.016-0010 „Модернизация, дигитализация и интернационализация на обучението по професионално направление „Архитектура, строителство и геодезия“ в Минно-геоложкия университет „Св. Иван Рилски“, дейност № 6 „Обучение на преподаватели от Минно-геоложки университет „Св. Иван Рилски“. Проектът е финансиран от Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“, съфинансирана от ЕС чрез Европейските структурни и инвестиционни фондове. Курсът е с продължителност 160 учебни часа и приключва през м.

ноември 2022 г. Нивата се водят от следните преподаватели:

I ниво (A1)- ст. пр. **Велислава Паничкова**

II ниво (A2-B1) - ст. пр. д-р **Цветелина Вукадинова**

III ниво (B1-B2) - ст. пр. **Златка Михова**

IV ниво (C1-C2) - ст. пр. **Милена Първанова**

На **17 юни 2022 г.** ст. пр. д-р **Цветелина Вукадинова** от кат. ЧЕ взема участие в XIX Научна постерна сесия за млади учени, докторанти и студенти, проведена в Химикотехнологичен и металургичен университет, София с два постера (в съавторство) на тема: „Мултилингвизъм в инженерни дисциплини в ХТМУ. Multilingualism in Engineering Disciplines at the UCTM“ и “Chemical Engineering and Foreign Language Training – Scholar Circle at the Department of Chemical Engineering in UCTM”.

На **30 юни -1 юли 2022 г.** ст. пр. д-р **Елена Давчева** от кат. ЧЕ взема участие в проведена Национална научна конференция „Пътят на българската литература за деца и юноши“, организирана от Институт за литература при БАН, с доклад на тема: „За някои български творци и пътя към сърцата на децата“.

Ст. пр. д-р **Елена Давчева** е включена като външен консултант-специалист към проект на Институт за литература - БАН „Българската литература за деца и юноши XX - XXI век“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“, който е с продължителност 2021-2024 г.

Предстоящи изяви:

Ст. пр. д-р **Елена Давчева** участва в организацията на практически семинар за представяне на резултати от извършени дейности от студенти, съвместно с Научноинформационен център „Българска енциклопедия“ - БАН и МОН, който ще се проведе през м. ноември 2022 г. в МГУ „Св.Иван Рилски“ по проект BG05M20P001-2.013-0001 „Студентски практики - Фаза 2“, финансиран от Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014 - 2020, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейските структурни и инвестиционни фондове.

Публикационна дейност

Научни изследвания

Статии

доц. д-р Ваня Цолова

Цолова, В., Б. Цолов. Възможности за придобиване на треньорска квалификация в спорта от завършили МГУ „Св. Иван Рилски“. В: *Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски“*, т. 65, София: ИК „Св. Иван Рилски“ на МГУ „Св. Иван Рилски“, 2022, стр. 190-192. ISSN 2738-8808 (print) ISSN 2738-8816 (online)

ст. пр. д-р Цветелина Вукадинова

- Вукадинова, Цв., С. Терзиева, Ю. Яворова. Чуждоезиковото обучение – цел на инженерното образование, и инструменти в образователната среда. В: *Чуждоезиково обучение*, 49 (4), 2022, стр. 385 – 396. ISSN 1314–8508 (online) ISSN 0205–1834 (print).
- Popov, M., Ts. Vukadinova, B. Stoilov, V. Penkova, S. Tchaoushev, S. Terzieva. Chemical Engineering and Foreign Language Training – Scholar Circle at the Department of Chemical Engineering in UCTM. В: XIX Научна постерна сесия за млади учени, докторанти и студенти. Химикотехнологичен и металургичен университет, София, 17 юни, 2022. Сборник с резюмета. 2022, стр. 27.
- Zavarzin, V., Ts. Vukadinova, D. Aleksandrova, J. Javorova. Мултилингвизъм в инженерни дисциплини в ХТМУ. Multilingualism in Engineering Disciplines at the UCTM. (2022) В: XIX Научна постерна сесия за млади учени, докторанти и студенти. Химикотехнологичен и металургичен университет, София, 17 юни, 2022. Сборник с резюмета. 2022, стр. 130.

ст. пр. Милена Първанова

- Младенов, К., М. Първанова. „Когато дистанцията ни идва вповече, или: Образование с емоция с отдалечен достъп“. В: *Техники и технологии в чуждоезиковото обучение и висшето образование* (сборник), год.III, кн.3./2022, София: Издателство на Техническия университет - София, стр. 77-87. ISSN: 2683-0876
- Първанова, М. „Продължаваща работа по терминология на английски език в МГУ „Св. Иван Рилски“. В: *Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски“*, т. 65, София: ИК „Св. Иван Рилски“ на МГУ „Св. Иван Рилски“, 2022, стр. 166-171. ISSN 2738-8808 (print) ISSN 2738-8816 (online)
- Първанова, М., М. Евгениев. „Приложение на обучението на преподаватели от МГУ „Св. Иван Рилски“ в модул по дидактика при проектиране на курс“. В: *Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски“*, т. 65, София: ИК „Св. Иван Рилски“ на МГУ „Св. Иван Рилски“, 2021, стр. 172-177. ISSN 2738-8808 (print) ISSN 2738-8816 (online)

Съпътстваща академична активност на катедра „Чужди езици“

1. Преводаческа дейност

а) сайт на ВУ

През периода **м. февруари - м. август 2022 г.** преподавателите от кат. „Чужди езици“ направиха **превод от български език на сайта на МГУ**, както следва:

ЧАСТТА НА АНГЛИЙСКИ ЕЗИК - м. февруари - м. март 2022 г. - Превод на раздели:

ст. пр. **Велислава Паничкова**

- История, символи, празници (първа половина);
- Библиотека;
- Спортен комплекс;

ст. пр. **Златка Михова**

- История, символи, празници (втора половина);
- Студентски общежития и столове;
- Правила за приемане на чуждестранни граждани за студенти в МГУ „Св. Иван Рилски“ (Раздел I, II);

ст. пр. **Милена Първанова**

- Анотации на бакалавърски програми – 6 бр. МЕМФ;
- Анотации на магистърски програми – 21 бр.: МТФ, ГПФ – сп. ЕООС, СДТНГ, МЕМФ – сп. КТИД;
- Анотации на докторски програми – 19 бр. МТФ, ГПФ – сп. ЕООС, СДТНГ, МЕМФ – сп. КТИД;
- Правила за приемане на чуждестранни граждани за студенти в МГУ „Св. Иван Рилски“ (Раздел III, IV и V);
- Учебни планове – всички за ОКС „Бакалавър“ редовна и задочна форма и за ОКС „Магистър“ за спец. МиГ, МТФ;

ст. пр. **Моника Христова**

- Анотации на бакалавърски програми – 5 бр. МТФ; 7 бр. ГПФ;
- Анотации на магистърски програми – 18 бр.: ГПФ и МЕМФ;
- Анотации на докторски програми – 13 бр.: ГПФ и МЕМФ;

ЧАСТТА НА ИСПАНСКИ ЕЗИК - ст. пр. д-р **Екатерина Балачева**;

ЧАСТТА НА НЕМСКИ ЕЗИК - ст. пр. д-р **Цветелина Вукадинова**;

ЧАСТТА НА РУСКИ ЕЗИК - ст. пр. д-р **Елена Давчева**;

ЧАСТТА НА ФРЕНСКИ ЕЗИК - ст. пр. д-р **Екатерина Балачева**;

б) Още преводи - писмени:

ст. пр. **Милена Първанова**

Справочници

- **м. февруари 2022 г.:** Справочник за подготовка на институционални документи на МГУ „Св. Иван Рилски“ (българо-английски) Част 1, София, Издателска къща „Св. Иван Рилски“, 2022, 70 стр. ISBN: 978-954-353-446-3
- **м. май 2022 г.:** Справочник за подготовка на институционални документи на МГУ „Св. Иван Рилски“ (българо-английски) Част 2, София, Издателска къща „Св. Иван Рилски“, 2022, 70 стр. ISBN: 978-954-353-448-7

Статии, резюмета, академична документация

- Превод (от английски на български език) на статия:

Гроблър, Хендрик. Изпитът гаранция ли е за компетентност? Критичен обзор на международните магистърски програми, даващи професионална квалификация. В: *Минно дело и геология*, бр. 5-6/2022, стр.48-59. ISSN 0861-5713 ISSN 2603-4549 (online);

- Превод на 3 бр. научни статии (от български на английски език);
- Превод на 2. бр. резюмета на научни статии (от български на английски език);
- Превод на 3 бр. становища по процедури за научен растеж (от български на английски език);
- Превод на академични документи и кореспонденция на академичното ръководство (от от български на английски език);
- Превод на дипломи Europass за ОКС „Магистър“ – 4 бр.

ст. пр. Моника Христова

Превод на 5 бр. научни статии (от български на английски език).

2. Редакторска дейност

а) Участия в редакционни съвети

ст. пр. Милена Първанова

- Член на Редакционната колегия на сп. сп. „Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски“, т. 65, София: ИК „Св. Иван Рилски“, 2022.

- Отговорен редактор, стилов редактор, техническа редакция и предпечат на сп. „Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“, том 2(XXII) / 2022 г.

ст. пр. Моника Христова

Член на Редакционния съвет на сп. *Sustainable Extraction and Processing of Raw Materials Journal* (бр.3/2022), издание на МГУ „Св. Иван Рилски“.

б) Редакторска работа по преводи

ст. пр. Милена Първанова

4-23 август 2022 г. – Стилов редактор на английски език; редакторска дейност върху преведените на английски език доклади (21 бр.) и резюмета (12 бр.) в сп. „Годишник на МГУ „Св. Иван Рилски“, т. 65, София: ИК „Св. Иван Рилски“, 2022.

ст. пр. Моника Христова

– **м. юни - м. юли 2022 г.** - Редактор на английските текстове на докладите (15 бр.), включени в списание *Sustainable Extraction and Processing of Raw Materials Journal* (бр.3/2022);

– Редакция на английския текст на 3 бр. научни статии.

Спортно-състезателна и обществена дейност на катедра „Физическо възпитание и спорт“

- На **25 февруари 2022 г.** кат. ФВС съвместно с ръководството на МГУ „Св. Иван Рилски“ и Студентски съвет организираха пешеходен поход-изкачване на първенеца на Витоша Черни връх. По примера на пионерите в туризма на върха бе учреден „Приключенски клуб МГУ“. Целта на клуба е да предоставя на студентите от МГУ различни предизвикателства, като в преодоляването им младежите изграждат приятелства за цял живот.
- На **15 май 2022 г.** бе открита Националната студентска спартакиада „София-2022“. В нея под ръководството на ст. пр. **Евгени Йорданов** и доц. д-р **Ваня Цолова** студенти от МГУ взеха участие в надпреварата по бадминтон и по тенис на корт.
- На **19 май 2022 г.** бе организиран и проведен студентски турнир по минифутбол с участието на отбори от МГУ и ТУ – София. Главен съдия на срещите бе ст. пр. **Илиян Баланов**. Излъченият победител в надпреварата за най-полезен играч (MVP) бе награден със статуетка на името на нашия дългогодишен колега и преподавател в кат. ФВС з.м.с. Георги Ангелов. Призът бе връчен на церемония лично от сина му, изтъкнатият треньор по футбол Костадин Ангелов.

Сп. *Известия по хуманитарни и социални науки на МГУ „Св. Иван Рилски“* е включено в Националния референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране на НАЦИД под № 4486, както и в кооперираната международна он-лайн библиографска система и услуги COBISS с ID 51444744.

ИЗВЕСТИЯ ПО ХУМАНИТАРНИ И СОЦИАЛНИ НАУКИ
НА МГУ „СВ. ИВАН РИЛСКИ“ – СОФИЯ
ТОМ 2(XXII) / 2022 ГОДИНА
ИК „СВ. ИВАН РИЛСКИ“
ISSN 2815-3081 (print)
ISSN 2815-309X (online)

UNIVERSITY OF
MINING AND GEOLOGY
"ST. IVAN RILSKI"

Отпечатано в Издателска къща „Св. Иван Рилски“
на МГУ „Св. Иван Рилски“, София